

16 снежня 1994 г.

№ 50 (3772)

Кошт 75 руб.

ТАБЕ ПАЛАВІНА І МНЕ ПАЛАВІНА

Гутарка
карэспандэнта "ЛіМа"
з дырэктарам
Першага Рэспубліканскага
інвестыцыйнага фонду
Аляксандрам УТЛІКАМ.

3—4

ЯКАЯ ЯНА, ПРАЎДА ВАЙНЫ?

Генадзь **БАРКУН**:
"Мы імкнёмся выпрацаваць новую
канцэпцыю ў асвятленні падзей
Вялікай Айчыннай вайны.
Канцэпцыю гэтую ў двух словах
можна сфармуляваць так: поўная
аб'ектыўнасць, поўная
незалежнасць ад якіх бы там
ні было ідэалагічных догмаў".

5, 12

ДОМ ПАД ЛЕСАМ

Апавяданне
Марыі **ВАЙЦЯШОНАК**.

8, 9, 15

ЗЯЛЁНАДУБЦЫ І ІНШЫЯ

Ніна **СТУЖЫНСКАЯ**:
"Атаманшчына — з'ява тыповая
для Беларусі ў першае
паслякастрычніцкае дзесяцігоддзе.
Вобраз атамана, як азвярэлага,
кыважэрнага кулака ў савецкай
гістарычнай літаратуры бессаромна
сфальсіфікаваны.
"Тыповы бандыт" на самай справе,
як правіла, паходзіў з сялянскай
сям'і, дарэчы, не заўсёды
заможнай, меў адукацыю,
афіцэрскія пагоны і ўзнагароды
атрымаў на франтах першай
сусветнай вайны, дзе набыў
і першы палітычны вопыт".

14—15

І ВЯРТАННЕ — ЯК АЧЫШЧЭННЕ

На працягу мінулага навучальнага года ў
мінскай сярэдняй школе N 11 прайшлі чатыры
ўрокі Адраджэння (мы паведамілі пра іх),
ініцыятарамі правядзення якіх выступіла выда-
вецтва "Мастацкая літаратура" і рэдакцыя "На-
стаўніцкай газеты". Адначасова яны сталі і
прэм'ерамі чатырох кніг, выпушчаных "МЛ" —
"Спадчына маёй маці" У. Зянько, "Жыве Бела-
русь" Я. Купалы, "Злая зорка" І. Шамякіна,
"Сповідзь" Л. Геніюш.

І вось чарговы, пяты ўрок. Вучні, настаўнікі
сабраліся разам, каб пазнаёміцца са свайго
роду анталогіяй беларускай эмігранцкай паэзіі
"Туга па Радзіме" (укладанне, прадмова і бія-
графічныя даведкі Б. Сачанкі). Выданне ўнікаль-
нае — упершыню да чытача прыйшла ў такім
поўным аб'ёме творчасць ажно пятнаццаці паэ-
таў. Пра іх і вялася гаворка ў час урока
Адраджэння, што меў назву "Вяртанне дадо-
му". Ён адначасова прысвячаўся памяці заўчас-
на пайшоўшага з жыцця празаіка У. Рубанава,
які прымаў самы чынны ўдзел у папярэдніх
уроках. Присутныя ўшанавалі мінутай маўчаннем
светлую памяць Уладзіслава Якаўлевіча.

Настаўніца беларускай мовы і літаратуры
Ганна Сяргееўна Сасноўская падрабязна пазна-
ёміла ўсіх з жыццём і творчым шляхам тых, хто
не па сваёй волі апынуўся за межамі Бацькаўш-
чыны, але назаўсёды захаваў любоў і ўдзяч-
насць да яе, за мяккой пастаянна адчуваў сябе
БЕЛАРУСАМ.

Наталля Арсеннева, Вінцук Адважны, Ма-
сей Сяднёў, Рыгор Крушына, Уладзімір Кліш-
віч... Называюцца імя за імем. Вучні чытаюць
творы згаданага аўтара. Вершы — розныя, ды
ці не ва ўсіх гучыць тая ж "туга па Радзіме", ці
не ў кожным жаданне вярнуцца ў думках на
Бацькаўшчыну. Вярнуцца, прайшоўшы праз
ачышчэнне.

З паэзіяй суседнічалі песні, танцы, наро-
дная музыка. Школьнікі паказалі, на што здат-
ныя. Мерапрыемства ладзіў школьны клуб "Спад-
чына", а ў ім сабраліся сапраўдныя таленты.
Асаблівым поспехам карысталіся нумары ў
выкананні ансамбляў "Вавёрачка" і "Жывіца".

Прадоўжылі ўрок літаратуры — паэт, прэ-
зідэнт чарнобыльскага фонду "Палескі смутак"
М. Мятліцкі, вядомыя крытыкі і літаратуразна-
ўцы Я. Лецька і Г. Шупенька. Гаворка ішла аб
праблемах нацыянальнага Адраджэння, пад-
крэслівалася вялікая роля ў гэтым працэсе
школы. Адзначалася, што вопыт СШ N 11 варты
пераймання. І не толькі школам і сталіцы, а ўсёй
нашай дзяржавы.

Н. К.

На здымках: Генадзь Шупенька і Яўген
Лецька; у час урока "Вяртанне дадому".
Фота Ю. БОНДАРАВА

"Хотят ли русские войны?" — натхнёна пытаў некалі Яўген Еўтушэнка і доўга даказваў: вядома — не... І сапраўды, ніхто не хоча, каб гінулі ягоныя дзеці за выдуманую некім мэту. Але хто і калі пытаўся ў народа, ці хоча ён вайны? Рашэнне прымалі вярхі, а народу паведамлялі пра яго грамадзянскі (інтэрнацыянальны) абавязак і давалі зброю. Так было ў СССР у 1979 годзе. Так было ў Расіі тыздзень назад... Аднак на гэты раз рашэнне блакіраваць войскамі "неад'емную частку Расіі" (добра, што не "ісконно русскую землю") было ўспрынята неадназначна. Прэса і тэлебачанне на праспявалі "одобрым-с", на плошчы выйшлі сотні, тысячы людзей, каб адкрыта заявіць пра сваю нягэду з рашэннем прэзідэнта і вайскоўцаў. Дзякуй Богу, іх не разганялі, не арыштоўвалі, не саджалі ў псіхбальніцы. Дэмакратыя... Стуацыя вакол Чачні, між тым, ускладняецца. Пачалася перастрэлка, ёсць забітыя і параненыя з абодвух бакоў. Колькі ж будзе доўжыцца гэты канфлікт і якія ахвяры прынясе? Спецыялісты сцвярджаюць адно: абраны самы легкадумны, малапільменны і крывава шлях вырашэння яго. Спыніцца і сесці за стол перамоваў яшчэ не позна.

У народзе кажучы: саступае мацнейшы. Але хто і калі прыслухоўваўся да народа? А калі і слухалі, дык чулі не тое, што гаварылася, а што хацелі чуць.

ЗВАРОТ ТЫДНЯ

Сойм БНФ "Адраджэнне" выказаў "рашучую падтрымку і захапленне барацьбой Чачні за свабоду і нацыянальную годнасць". У прынятым лісце да прэзідэнта Чачні, у прыватнасці, гаворыцца: "Мы абураны дуадушнай, цынчнай, бязлітаснай палітыкай Масквы, якая ўсімі сродкамі перашкаджае заваёве незалежнасці дзясяткамі заняволеных царскай Расіяй народаў. Палітыка Масквы — гэта палітыка этнацыду, аб чым красамойна сведчыць і ваш і наш гістарычны вопыт. Мы абураны абьяквашаццю, з якой міжнародная супольнасць успрымае непрыхаваны дзяржаўны разбой, што праводзіцца маскоўскімі палітыкамі на ўсіх межах Расійскай Федэрацыі". Заяву для прэсы аб сітуацыі ў Чачні зрабіў і Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі М. Грыб. Яна не вызначалася арыгінальнасцю: падобныя заявы зрабілі кіраўнікі большасці краін свету. Назваўшы "тое, што адбываецца ў апошнія дні вакол Грознага", унутранай справай Расіі, М. Грыб заклікаў бакі сесці за стол перагавораў, які машына за танкавую браню і хутэй прыводзіць да міру. Прэзідэнт Беларусі на чачэнскі канфлікт не празагаваў ніяк: ён заняты ўнутрыдзяржаўнымі праблемамі — стварэннем сваёй вертыкалі.

ЧАЛАВЕК ТЫДНЯ

Станіслаў Шушкевіч, даўшы інтэрв'ю "Звяздзе", зноў нагадаў пра сябе, і многіх прымуслі пашкадаваць, што гэты мудры і шчыры палітык сёння аказаўся ў цяжкім і на водшыбе ад палітычных баталій, што народ на выбарах паверыў папулісту, а не прагматыку... Але сыходзіць з палітычнай арэны Станіслаў Шушкевіч не збіраецца і думае вылучыцца кандыдатам у дэпутаты наступнага Вярхоўнага Савета. Учора С. Шушкевіч адзначыў сваё шасцідзесяцігоддзе. Лімаўцы віншуюць Станіслава Станіслававіча з юбілеем, звычайна яму моцнага здароўя і плёну ў ягонай дзейнасці на карысць беларускага народа.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

На 25,8 тысячы чалавек зменшылася за 1992—1994 гады колькасць работнікаў навуковай сферы. Страта ад аднаго спецыяліста, па сусветных расцэнках, каштуе 400—500 тысяч долараў. Прычына звальненняў і скарачэнняў — банальная: колькасць сродкаў, выдзеленых урадам на навуку, штогод змяншалася ў 2 разы, аплата працы навуковых работнікаў знаходзіцца на 12-м месцы па народнай гаспадарцы і прыраўноўваецца да працы работнікаў камунальнай гаспадаркі. Сантэхнікі на Беларусі, часам, атрымліваюць больш, чым дактары навук... Прыкладваючы бюджэт на наступны год, урад задумаў павялічыць фінансаванне навукі ў 2 разы. (Культура і сродкі масавай інфармацыі, дарчы, будыць фінансаванне амаль гэтаксама, як і сёлета). Але, на жаль, радавацца навукоўцам пакуль рана, бо бюджэт наш умоўны, і, па словах М. Чыгіра, цалкам залежыць ад таго, будзе прадаваць нам Масква паліва па сённяшніх цэнах альбо з пачатку года пяройдзе на сусветныя. Спадара Чыгіра і ягоны ўрад, відаць, задавальняе гэтакі "падвешаны" стан, бо ён не прымае амаль нічога, каб пазбавіцца залежнасці ад Расіі.

ПАБЛАЖКА ТЫДНЯ

Прэзідэнт міласціва дазволіў М. Чыгіру падняць з 25 снежня цэны на камунальныя паслугі і жыллё. А. Лукашэнка пасля вяртання з Будапешта настойваў аб адмене гэтага рашэння Кабінета Міністраў. Але М. Чыгіру "удалася пераканаць" яго ў неабходнасці чарговага непапулярнага кроку. Пра сваю перамогу прэм'ер-міністр паведаміў на традыцыйнай ужо панядзелкавай прэс-канферэнцыі.

АЦЭНКА ТЫДНЯ

Апазіцыя БНФ у Вярхоўным Савеце прыняла заяву, у якой ацэньваюцца апошнія падзеі на Беларусі. "Першыя спробы Беларускай дзяржавы ў пошуку дадатковых крыніц сыравіны і энергазабеспячэння, — гаворыцца ў заяве, — выклікалі імгненную рэакцыю Масквы. Ідзе этанакіраваная праца па ізаляцыі Беларусі ад vonкавага свету, у першую чаргу ад нашых суседзяў, перспектывных партнёраў. Менавіта ў гэтым сэнсе "раскрыццям" так званай шпіёнскай дзейнасці дыпламатаў Польшчы і Турцыі ў Беларусі... Ясна адно — варыянт такога скандалу ўжо даўно быў спланаваны за межамі Беларусі. У такой сітуацыі ў хуткім часе можам чакаць з'яўлення "шпіёнаў" любой з дзяржаў, з якой у Беларусі добрыя эканамічныя дачыненні". У заяве сцвярджаецца таксама, што абывраваючы штучна створаную залежнасць Беларусі ад расійскай нафты і газу, Расія выдэе адкрыты шантаж і патрабуе перадачы ёй часткі ўласнасці беларускай дзяржавы. Апазіцыя БНФ заклікала Вярхоўны Савет "разгледзець гэтае ненармальнае становішча, заняцца вызначэннем унутранай і знешняй палітыкі, як гэтага патрабуе Канстытуцыя".

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

"Не трэба замажоваць цэны і абмяжоўваць зарплату. Наадварот, у блыжэйшы час пасля дакладных разлікаў неабходна падняць зарплату да ўзроўня, які перавысіць на 10—20 працэнтаў зарплату ў суседняй краіне (Расіі), з якой у нас найбольшы гандлёвы абарот. Адначасова варта адлучыць цэны практычна на ўсё, у тым ліку і на камунальныя паслугі, знізіць падаткі з прадпрыемстваў. Вядома, пры гэтым нельга праводзіць грашовую эмісію... Прышоў час выкарыстоўваць і нашыя геаграфічнае становішча. Гэта не толькі плата за транзіт, утрыманне ваенных баз, гэта будаўніцтва магістралю з захаду на ўсход са складскімі тэрміналамі, матэрыялы, каварыямі, рэстаранамі, стаянкамі і заправачнымі станцыямі..." (З артыкула прэзідэнта канцэрна "Амкадор" Васіля Шлындзікава "Як пераадолець крызіс?" у "Народнай газеце" за 13 снежня г.г.)

КУР'ЁЗ ТЫДНЯ

Вырабленны ў Расіі паштовыя маркі Беларусі коштам у 700 і 1000 рублёў з прыбытцём на "айчыну" прыпазіліся і аказаліся пакуль непатрэбнымі. Бо пасля дэнамінацыі такіх тарафаў у нас, зноў жа — пакуль, няма. Міністэрства сувязі і інфарматыкі церпіць страты — маркі не купляюць нават калекцыянеры: дарага.

Вопыт палітычнага жыцця найноўшага часу сведчыць за тое, што добраахвотна ў адстаўку па-ранейшаму ідуць зусім не тыя, каму, як нам здаецца, варта было б гэта рабіць. Тым больш нязвычайна, калі адстаўка ў вышэйшых эшалонах улады (з'ява сама па сабе досыць унікальная і з прысмакам скандалу нават у свеце, які мы завём цывілізаваным) адбываецца не пад націскам кампраметуючых палітыка звестак, а зыходзячы з прынцыпаў, якія ён спавядае.

За тыздзень да сваёй адстаўкі намеснік старшыні Кабінета Міністраў Віктар Ганчар даваў інтэрв'ю карэспандэнту "Ліма". У пытаннях да Віктара Іосіфавіча я вырашыў абмежавацца толькі адной з сфер, якія ён курыраваў ва ўрадзе, а менавіта сферай культуры, тымі праблемамі, што найперш хвалююць нашых чытачоў — пісьменніцаў, музыкантаў, акцёраў, мастакоў, іншых прадстаўнікоў творчых прафесій. Віцэ-прэм'ер казаў пра тое, што, нягледзячы на досыць адчувальныя насяржожанасці і прахалоднасць інтэлігенцыі да новай улады, не згорнута ніводная з дзяржаўных праграм, скіраваных на падтрымку і развіццё нацыянальнай культуры. І не будзе згорнута, як магло здацца пасля некаторых празмерна эмацыянальных ці неасцярожных выказванняў і самога прэзідэнта, і пэўных асоб з ягонага бліжэйшага акружэння.

Спадар Ганчар у гутарцы зрабіў акцэнт на тым, што этап адраджэнскіх заклікаў незваротна мінуў. Сёння важна засяродзіцца на канкрэтнай дзейнасці, паўсядзённай і карпатлівай, чым, уласна, і займаюцца пераважную частку свайго працоўнага часу віцэ-прэм'ер і ягоны апарат. Я даведаўся пра неафіцыйныя сустрэчы Віктара Ганчара з Піменам Панчанкам і Гаўрылам Вашчанкам, пра захады ўрада, якія маюць на мэце дапамагчы творчым саюзам і вядучым мастацкім калектывам... Іншая справа, сказаў мой субяседнік, што прырытэты нацыянальна-культурнай палітыкі дагэтуль не выснаваны і не агучаны першай асобай дзяржавы. Сустрэча прэзідэнта з інтэлігенцыяй наспела даўно, але сур'ёзная размова недаравална адкладваецца

з-за разарванасці, несакардынаванасці дзеянняў урадавых і прэзідэнцкіх структур.

Сёння, пасля адстаўкі, гэтае інтэрв'ю актуальнае хіба ў тым сэнсе, ці будзе забяспечана пераемнасць і хто асабіста будзе апекавацца далёка не самай удзячнай культурнай дзялянкай. Зрэшты, цяпер пра гэта наўрад ці хто ўсур'ёз задумваецца. Якая там, сапраўды, культура, калі ляпаюць дзверы і невядома, чым тое скончыцца.

Адстаўка В. Ганчара засведчыла глыбокі крызіс у вярхах. Адна справа — вылучыць, распрацаваць і нават ажыццявіць сцэнарый перамогі на выбарах у краіне, большасць насельніцтва якой аддае перавагу простым адказам на складаныя пытанні, кавалерысцкі наскок, штурм і націск лічыць больш эфектыўнымі за ўдумліваю засяроджанасць прафесіяналаў ад палітыкі, эканомікі, права. І зусім іншая справа — кваліфікавана ажыццяўляць уладныя паўнамоцтвы.

Прэс-канферэнцыя былаго віцэ-прэм'ера, на якой былі выкладзены матывы ягонай адстаўкі, пацвердзіла нашы самыя трывожныя апасенні. Выявілася небяспечнае супрацьстаянне прэзідэнта і сфарміраванага ім урада. Кабінет Міністраў не ўдзельнічае ў кадравай палітыцы. Нежаданне адказваць за чужыя пралікі і памылкі вядзе да адтоку з урадавых структур "самых здольных, сумленных і прыстойных у праўленні". А пасля слоў пра тое, што прэзідэнт "зрабіўся прыладай у руках групы прайдзісвелаў, авантурыстаў і зарваўшых дэльтанатаў, якія прафінансавалі ягоную выбарчую кампанію і, спекулюючы гэтым, зрабілі прэзідэнта

заложнікам сваёй палітыкі", — увогуле залахла магчымым "уотэргейтам". Тым больш, як высветлілася, матэрыялы па фінансаванні выбарчай кампаніі знаходзяцца ў старшыні КДБ. (Тут, праўда, узнікае адно цікавае пытанне. Калі ў дзеяннях каманды будучага прэзідэнта быў нейкі крымінал, то чаму В. Ганчар, юрыст і адзін з распрацоўшчыкаў заканадаўства, толькі цяпер апелюе да афіцэрскага і грамадзянскага гонару У. Ягорава?)

Бясспрэчна, што раскол у прэзідэнцкай раці тлумачыцца не столькі амбіцыямі тых ці іншых палітыкаў, колькі яе няўдачамі ў эканамічнай і грамадска-палітычнай сферах. Менавіта тут карэніцца прычына адлававага настрою на вышэйшых прыступках дзяржаўнай іерархіі, якія В. Ганчар ахарактарызаваў як атмасферу псіхалатыі.

Далейшае нарастанне гэтых працэсаў рэзка з'яўляе прастору для прэзідэнцкіх манеўраў. Хутчэй за ўсё, кіраўнік дзяржавы будзе абапірацца на такія рычагі, як кадравая палітыка і падтрымка свайго электарату. Разам з тым, практыка фарміравання выканаўчай вертыкалі сведчыць, што ў Аляксандра Лукашэнкі досыць кароткая "лаўка запасных", а няўхільнае паніжэнне жыццёвага ўзроўню насельніцтва не надае народнаму прэзідэнту новай папулярнасці.

Менш за ўсё мне хацелася б ідэалізаваць чынак і асобу Віктара Ганчара. Высокія дзяржаўныя пасады — не для людзей, схільных да пакутлівых рэфлексій; з палітыка даволі, калі ён проста не глядзіць на мараль, як на рэйкі, па якіх можна ездзіць туды-сюды... Прызнацца, навіна пра адстаўку віцэ-прэм'ера ўспрымаецца значна больш спакойна, чым у свой час ягоны ўдзел у выбарчай кампаніі Аляксандра Лукашэнкі. Аднак зыход з урада такой моцнай і аўтарытэтай фігуры зноў абавязваў пытанне пра якасць нашай улады. І, адлавадна, пра нашу здольнасць распрацаваць уласны лідарскі праз выбары гэтай самай улады.

Андрэй ГАНЧАРОЎ

Адгалоскі

НЕ МАГУ ЗМАЎЧАЦЬ!

Хвалююся да глыбіні душы, да болю ў сэрцы я — стары салдат, які прайшоў праз усю вайну, быў двойчы паранены і кантужаны, праліў кроў у барацьбе за волю і незалежнасць сваёй Бацькаўшчыны. Прачытаў у "Советской Белоруссии" артыкул карэспандэнта газеты "Правда" Алег Сцепаненкі пад назвай "Мама, возьми гадильники!". Не буду гаварыць пра гэтага журналіста, які, мне здаецца, цалкам стаіць на платформе мінулага таталітарызму, абароны тагачаснай наменклатуры. Абурыла да болю тое, што ў ягоным артыкуле ці не ўсё — хлусня, прынамсі, паказваецца ў крывым люстры. Са зларадствам, а хутчэй з нейкай езуіцкай радасцю ён паведамляе чытачам, што ў некаторых школах Магілёва, Брэста, Крычыва "забаставалі тэ, кому от роду и в восемь лет нет" — першакласнікі, бо ім, ці бачыце, "настойно навязывают язык обучения"...

Вось якую "сенсачыю" адшукаў у нашым сённяшнім разборшаным жыцці спадар — ды які ён спадар?! — "господин" Сцепаненка. І хоча, каб нехта ў яе паверыў. А на самай справе? Хутчэй за ўсё, дзеці і блізка невiнаватыя, і абываць іх забастоўшчыкамі — грэзна! Гэта няйначай бацькі гэтых маленькіх хлопчыкаў і дзяўчынак (наезджыя і ўласнай гадоўлі манкурты) згаварыліся, сабраўшыся па-суседску на кухні, не пусціць у школу сваіх дзетак, бо там "настойно навязывают язык обучения".

Не вінавачу, а тым больш не папракаю бацькоў маленькіх школьнікаў. Гэта не віна — бяда іхняя. Яны, як і ўсе мы, былі падмануты нашым высокім партыйным кіраўніцтвам. І сённяшнія нашы дзяржаўныя мужы ў большасці сваёй не адчуваюць у сваіх душах шчырага пачуцця любові да роднай зямлі, да свайго цудоўнага, прыгожага беларускага краю, да культуры, звычай, песень, легенд і казак, да мовы свайго народа. А мо гэта не іх народ?

Многія людзі, на вялікі жаль, не разумеюць, што вывучэнне розных моў з самага ранняга ўзросту толькі дапамагае чалавеку ў развіцці яго інтэлекту, шырэе разгортвае перад ім свет навукі, свет чалавечых адкрыццяў і пазнанняў.

Не хочацца філасофстваваць на гэту тэму. Прывяду адзін толькі прыклад. У маім доме па суседстве жыве дзяўчынка Волечка Румянцава. Яна з першага класа вучыцца ў чацвёртай беларускай школе, што ў цэнтры Мінска на Чырвонаармейскай вуліцы. Зараз яна ў чацвёртым класе. Адначасова з беларускай мовай вывучае рускую і англійскую. Апроч таго, вучыцца ў музычнай школе. У яе знаходзіцца час і на тое, каб пагуляць з дзецьмі ў двары, наведваць гурток самадзейнага мастацтва.

Вось так мы жывём і вучымся разам, па-суседску, шануем адзін аднаго. Такіх прыкладаў можна было б прывесці сотні, тысячы.

Дык хочаць хлусіць, "господин" Сцепаненка! Абырлі вашы выступленні ў газеце, якая трымаецца ў асвятленні культурнага жыцця рэспублікі аднаго напрамку — антыбеларускага. Дарчы, гэта ўжо не першае выступленне газеты "Советская Белоруссия", якіх заўважаецца яўнае непрыняцце законаў развіцця нацыянальнай культуры і гісторыі, а ў некаторых артыкулах папыхае нават ноткамі прыкрых, антычалавечых адносін да адраджэння беларушчыны на Беларусі. Гэта можна сказаць і ў адрас самога рэдактара газеты "Советская Белоруссия", які нярэдка выступае ў сваёй газеце з артыкуламі не гэту тэму.

Ды не хацу ўступаць у канфлікт з сябрамі па пярэ. Я проста выказваю свае думкі, кажу пра тое, што мне баліць, што мяне хвалюе асабіста. Гэта гаворыць чалавек, які пражыў на роднай зямлі больш за семдзсят гадоў, вучуцаў з маленства не толькі родную мову, але і іншыя — рускую, украінскую, ведае крыху нямецкую, польскую. Да ўсіх іх адносіцца з вялікай павагай. Веданне розных моў мне толькі дапамагала ў маёй творчай працы, як, відаць, многім іншым людзям.

Дык навошта ж вам, спадар Сцепаненка, агітаваць маленькіх грамадзян, каб яны не любілі беларускую мову, а, значыць, і такіх старых дзядоў, як аўтар гэтых радкоў, якому з маленства і зараз, на спіле веку, "сняцца сны аб Беларусі"?

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ЖЫЦЬ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ! «НЕ» — ЯЕ ДЫСКРЫМІНАЦЫІ!

Апошнім часам узнікла пагроза нацыянальнаму Адраджэнню. Пачаўся шалёны наступ на беларусізацыю, робяцца спробы байкатаваць выкананне Закона аб мовах. Прывітанне ўсё гэта адбываецца па сутнасці з блашавання вярхоўных уладаў дзяржавы.

Не клопацца дзяржава — рупяцца свядомыя беларусы. У прыватнасці, падчас чарговага пасяджэння XV сесіі Мінскага гарадскога Савета дэпутатаў ля яго будынка прайшла акцыя пратэсту супраць дыскрымінацыі беларускай мовы.

Фота У. КАРМІЛКІНА

ПРЭЗЕНТУЕ «ТЭХНАЛОГІЯ»

Паліграфічная дзейнасць Незалежнай выдавецкай кампаніі «Тэхналогія» ўжо добра вядома на Беларусі. Заснаваная ў 1992 годзе чынным журналістам В. Багдановічам, «Тэхналогія» ад пачатку свайго існавання ўзяла кірунак культурна-адраджэнчы, патрыятычны. Сярод першых яе выданняў варта ўгадаць «Ангельска-беларускі слоўнік» Я. Пятроўскага — рэдкае па сённяшнім часе выданне; другі год запар кампаніяй перавыдаецца ў Беларусі нью-йоркская газета «Беларус» і кляўдэндскі часопіс «Полацк».

Сёлетні год для «Тэхналогіі» выдаўся асабліва плённым. Выбачылі свет выданні «Minsk: A Historical Guide and Short Administrative, Professional and Commercial Directory» Г. Пікарды («Менск: гістарычны гід і адміністрацыйны, прафесіянальны і камерцыйны ўказальнік»), матэрыялы Міжнароднага кангрэса ў абарону дэмакратыі і культуры «Посттаталітарнае грамадства: асоба і нацыя», лекцыя Д. Сораса «Сістэма фондаў Сораса» і, нарэшце, — кніга народнага дэпутата Рэспублікі Беларусь У. Новіка «Беларусь — новая краіна ва Усходняй Еўропе» (на англійскай, нямецкай і французскай мовах). Апошняе выданне, у якім карысна раскажваецца пра гісторыю, палітычную і эканамічную сітуацыю, перспектывы развіцця Беларусі, ажыццэўлена сумеснымі

намаганнямі «Тэхналогіі», міжнароднай асацыяцыі «Белфранс» і Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па прамысловасці.

З нагоды выхаду кнігі У. Новіка ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі 8 снежня была наладжана сустрэча з калектывам аўтараў (уключна з перакладчыкамі) і выдаўцамі. Адзначалася, што кніга пра Беларусь агульным тыражом каля 12 тыс. паасобнікаў ужо амаль цалкам распаўсюджана ў дыпламатычных і гандлёвых прадстаўніцтвах Рэспублікі Беларусь за мяжой, у міжнародных фінансавых, юрыдычных і грамадскіх арганізацыях. Адначасна, дзякуючы рэкламнаму дадатку, шмат якія беларускія фірмы і банкі атрымалі магчымасць наладзіць дзелавыя кантакты з еўрапейскімі і амерыканскімі партнёрамі. Улічваючы вялікі попыт на кнігу, выдаўцы мяркуюць у наступным годзе выпусціць яе дадатковы тыраж — у пашыраным, лепей аформленым выглядзе (у тым ліку і ў перакладзе на іспанскую мову). Прадстаўнікі замежных пасольстваў, якія выступілі на вечарыне, аднадушна ўхвалілі выданне.

Зараз НВК «Тэхналогія» шукае рэкламадаўцаў. Тэлефоны ў Менску 21-77-40 (адначасна і факс), 29-16-80.

Ю. Л.

Рэпліка МІЖНАРОДНЫЯ ДЗІВОСЫ

На лімаўскі стол лёг нядаўна замежны канверт. Прыгожанькі такі, вузенькі... Ды, як высветлілася, памылкова. Не нам пісьмо, а — выдавецтву «Мастацкая літаратура», куды мы яго і пераправілі. Але адна дэталю нас дужа зацікавіла, а імяна — адрас, напісаны латынскімі літарамі: Maserowa 17, Minsk ROSJA. Мяркуючы па блакітным штампе, гэта запрашэнне на Познаньскі міжнародны кірмаш. Суседзі, называецца: не абазнаны, якая дзяржава мяжуе з Польшчай на ўсходзе...

А вось вам яшчэ адзін прыклад дзіўнай недасведчанасці. Міжнародны адукацыйны цэнтр, што размясціўся ў нашай сталіцы, паведамляючы ў рэкламнай брашуры пра кірунак дзейнасці і мерапры-

емствы наступнага года, высока атэстуве сваіх супрацоўнікаў. Маўляў, больш паловы з іх валодаюць некалькімі заходнеўрапейскімі мовамі. Побач з рускай, рабочымі з'яўляюцца нямецкая і англійская. Вам не здаецца, што ў пераліку чагось не хапае?..

Самае цікавае, што дапушчана недаравальна для дакладных немцаў памылка: большасць супрацоўнікаў цэнтра няблага валодаюць і мовай беларускай. Ці яна ўжо і за мову некаторымі не лічыцца?

Гэтыя міжнародныя арганізацыі — як міжпланетныя. Зусім не арыентуюцца ў палітычнай геаграфіі Зямлі...

ЛІМАВЕЦ

ТАБЕ ПАЛАВІНА І МНЕ ПАЛАВІНА...

НАШ КАРЭСПАНДЭНТ ГУТАРЫЦЬ З ДЫРЭКТАРАМ ПЕРШАГА
РЭСПУБЛІКАНСКАГА ІНВЕСТЫЦЫЙНАГА ФОНДУ АЛЯКСАНДРАМ УТЛІКАМ

Акцыі, інвестыцыі, рынак, аўкцыён, нерухомасць, прыватызацыя, біржа, уласнасць, дылер, дыстрыб'ютар, менеджэр... Гэтыя і шмат якія іншыя словы няўхільна, настойліва і незваротна ўваходзяць у наша пасткамуністычнае жыццё, у наш усё яшчэ савецкі лексікон. Хоць, калі папраўдзе, значэнне, сутнасць большасці з іх разумеюць далёка не ўсе з нас.

Яно і не дзіўна: жыццё наша цягам доўгіх гадоў кацілася не шляхам, па якім пайшлі да цывілізаванага свету іншыя краіны, а пакручатай, калдобістай узбочнай, дзе не было і не магло быць рынкавых «дарожных знакаў». А між тым, асобныя азначаныя словы маюць ужо амаль наскрае, «незалежнае» паходжанне. Сярод апошніх — і «прыватызацыя». Што такое «прыватны» — вядома кожнаму, а вытворнама ад яго — «прыватызацыя» — вытлумачэнне дасць не кожны. Змест яго як быццам і не мудрон — зрабіць штосьці прыватным, яшчэ прасцей — нешта прысабечыць. Ды толькі — як гэта можна: прысабечыць магазін, цырульню ці, ажно цэлы завод? А кватэру? Яны ж — дзяржаўныя!

Ды — хопіць іроніі, самапасмешкі. Слова «прыватызацыя» хутчэй чым іншыя было ў нас, так бы мовіць, правы грамадзянства, бо з ява, якую яно абазначае, увайшло ў наша жыццё і набывае, хоць і марудна, усё большыя размах. Ды, бадай, апошняе слова ўсё ж лішняе. Размаху якраз і няма. Аб прыватызацыі ў нас, бадай, пачуць больш гавораць, чым займаюцца ёю. Працэс гэты, ці не галоўнейшы на шляху пераходу да рынкавых адносін, у нас пакуль што ў пачатковым стане. І шматлікія нюансы, тонкасці гэтай самай прыватызацыі для многіх і многіх застаюцца ўсё яшчэ за сямю замкамі.

Урэшце ж, прыватызацыя — у нашым, беларускім варыянце — гэта бесплътная перадача нам з вамі часткі дзяржаўнай уласнасці, прытым часткі немалой. Мадэль прыватызацыі — такай: 50 працэнтаў азначанай вартасці ўсіх прыватызуемых аб'ектаў аплываецца грашыма, а рэшта — імяннымі прыватызацыйнымі чэкамі «Маёмасць». Менавіта чэкі зрабляць нас з вамі ўласнікамі, а сяго-таго, калі пашанцуе, і багаццямі. Чаму ж мы не спашаемся іх атрымліваць, а тым больш укладваць іх у акцыі? Як сведчыць Міндзяржмаёмасць, жыхары Беларусі атрымалі ўсяго наодрэ каля 50 мільянаў чэкаў, а на куплю акцый іх выкарыстана ўсяго ці не дзесятая частка. Значыць, больш з 40 мільянаў чэкаў у нас з вамі «на руках». Па той проста прычыне, што не ведаем: як іх выкарыстаць, куды і якім чынам іх укладзіць.

А тым часам розныя дзялкі, камерцыйныя фірмы, прыватныя камерсанты праз шматлікія абвесткі і афішкі заклікаюць нас прадаваць свае чэкі, па 800—1000 рублёў за штуку скупляюць іх без абмежаванняў. І многія з нас, як кажуць, «кляюць» на гэтыя заклікі. А што зробіш? Спатрэбіліся тэрмінова грошы — вось і нясім прадаваць свае чэкі, свядома ставячы крыж на сваім удзеле ў прыватызацыі. Бо — лепш сініца ў руцэ, чым журавель у небе. Здай у банк пад працэнты на дэпазіт, а гарантыя якая? Колькі сёння развалюцца эмэмаў, дзе плакалі нечыя грошыкі?!

Самыя цяжарныя з нас выбіраюць трэці варыянт — купля-

юць акцыі Інвестфонду. Але, але, таго самага — Першага Рэспубліканскага. Балазе, рэклама ягоная — паўсюль. І запэўнівае, што гэта — надзейна. Купіў акцыі і спі спакойна: маўляў, фонд інвестуе чэкі добрага дзесятка прадпрыемстваў, калі нейкае з іх збанкруціцца, дык фонд усё адно застаецца «на кані», і асабіста нам з вамі банкруцтва не пагражае. А мо і праўда?

З гэтай нейкаю інтуітыўнай сімпатыяй і вераю і пайшла я ў Першы Рэспубліканскі інвестыцыйны фонд і папрасла аўдыёнцы ў ягонага дырэктара спадара Утліка — каб адказаў на некаторыя мае (а, пэўна ж, і вашыя, шануюныя чытачы) пытанні і сумненні.

— Аляксандр Сцяпанавіч, перш за ўсё — раскрыйце дужкі рэкламы: што такое ваш фонд, якія, па-чалавечы кажучы, ягоны мэты, функцыі, задачы?

— Першы Рэспубліканскі інвестыцыйны фонд — гэта акцыянернае таварыства, у якім сёння больш за 45 тысяч акцыянераў. Гэта значыць, больш за 45 тысяч чалавек, якія за свае чэкі купілі альбо набылі нашы акцыі. Наш фонд, мабыць, сёння самы буйны ў краіне. Мы першыя на рынку каштоўных папер выпусцілі свае акцыі. Чэк «Маёмасць» каштуе дзве з паловай тысячы рублёў, а наша акцыя — адну тысяччу. Такім чынам, за два, скажам, чэкі акцыянеры атрымліваюць пяць акцый. А далей фонд барэ на сябе клопат ці функцыю купіць дзяржаўную маёмасць за гэтыя акумуляваныя нам чэкі. Якую маёмасць? Наш фонд інвестуе чэкі не ў адно ці два прадпрыемствы, а ў дзесяткі.

— А калі канкрэтней? У якіх прадпрыемствах?

— На аўкцыёне мы будзем купляць акцыі тых прадпрыемстваў, якія абяцаюць надзейны, гарантываны прыбытак. Якіх канкрэтна? Прыярытэт аддаём прадпрыемствам лёгкай і харчовай прамысловасці, будаўнічых матэрыялаў. Якія канкрэтна прадпрыемствы ставіць дзяржава на продаж у першую чаргу, пакуль што невядома. Нам бы хацелася б таксама інвеставаць, скажам, заводы нафтапрацоўчыя, азотных, калійных угнаенняў — на сёння гэта самыя прыбытковыя, валютныя прадпрыемствы.

— Аднак у народзе ходзяць чуткі, што самыя прыбытковыя ўжо скуплены — калі не наменклатурай, дык прадстаўнікамі саміх прадпрыемстваў?

— Ну, наконт наменклатуры — не ведаю, а што да рабочых калектываў, дык і для іх схема прыватызацыі тая самая: 50 працэнтаў кошту ўносіцца грашыма, 50 — чэкамі. Выкупіць свой завод толькі за грошы ніхто не зможа. Скажам, калектыву можа выкупіць палову акцый, а другую палову набудзе наш фонд ці які іншы. Ці ў нейкай іншай прапорцыі будзе набыты пакет акцый.

— Аляксандр Сцяпанавіч, а хто ўсё-такі скупляе чэкі за нашыя грошы? Аб'яў пра гэта — мноства, а калі ёсць прапановы, дык жа, пэўна, ёсць і збыт?

— Купляюць многія юрыдычныя асобы, якія атрымалі дазвол адкрыць чэкавы рахунак, а таксама і фізічныя асобы. У жоніні — верасні, калі была няпэўнасць і пытанне аб прыватызацыі было ў падвешаным стане, такіх аб'яў было мала. А сёння, калі на прыватызацыю дадзена «добро», пакупнікі заварушыліся. Нехта збірае чэкі, каб прадаць іх пасля аб'екту, які хоча выкупіцца, і зарабіць на гэтым капітал; нехта, як мы, напрыклад, каб купіць у дзяржавы нейкую ці зусім пэўную маёмасць.

— Нам, уладальнікам чэкаў, зрабіць правільны выбар вельмі нялёгка, набыццё акцый звязана з рызыкай. Пры сённяшняй нестабільнай сітуацыі рызыка гэтая павялічваецца. Вы можаце даць гарантыю надзейнасці? Сам ваш фонд не збанкруціцца?

— Ну, па-першае, мы страхуем сваіх укладчыкаў, сваіх акцыянераў, іхнія акцыі. Уся сума чэкаў, якая ўкладзена ў акцыі, пры ліквідацыі фонду выплачваецца страхавой кампаніяй па рыначным кошце. Для насельніцтва, значыць, рызык няма. А вось заснавальнікі фонду, якія ўклілі свае сродкі, пры банкруцтве фонду страціць укладзеныя грошы. Зрэшты, такі зыход малаверагодны. Паўсотні тысяч акцыянераў — гэта ўжо як сапраўды народнае таварыства. Ды і статутны наш фонд большы за 4 мільярды рублёў, ніводзін з банкаў не мае такога фонду. Таму банкруцтва нам не пагражае.

— Яшчэ ў ліпені я атрымала свае прыватызацыйныя чэкі і ўсё трымаю іх дома. Што я страціла за гэты час? Можна, у ашчадкасе на мой рахунак налічваецца на іх нейкія працэнты?

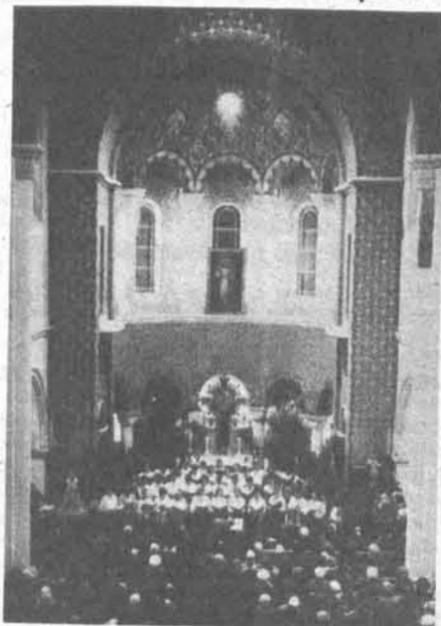
— Вымушаны вас засмуціць: ніякіх працэнтаў вам не налічваецца, гэта ўсяго толькі запіс на ваш рахунак у ашчадкасе. А што вы страцілі, трымаючы чэкі дома? Мяркую, што сёе-тое страцілі. Наш фонд аб'яўляе ўжо пяту падрліску. Тым, хто ўклаў свае чэкі ў першую падрліску, мы плануем па выніках года выплаціць дывідэнты. Шмат мы, вядома, не абяцаем, не хочам хлусіць людзям. Сёння наша галоўная задача — зацікавіць людзей, каб нарэшце пайшоў працэс прыватызацыі і запрацаваў рынак каштоўных папер. Бо акцыянеранне ідзе слаба. Але ж гэта — незваротны працэс. І ён будзе набываць тэмп. Ужо сёння адбываецца няўхільная змена гаспадары ўласнасці. І гэта падштурхоўвае, падганяе кіраўнікоў прадпрыемстваў варушыцца. Бо гаспадар прыходзіць як бы з вуліцы. Калі гэта буйны акцыянер, скажам, інвестыцыйны фонд, які валодае значным пакетам акцый таго ці іншага прадпрыемства, то новыя спецыялісты набываюць права кантраляваць, накіроўваць прадпрыемства, каб яно працавала прыбыткава, на карысць сваіх акцыянераў. Гэтае пераарэамерыкаванне ўласнасці дае магчымасць змяніць асартымент прадукцыі, нават профіль самага прадпрыемства, калі яно стала раптам працаваць стратна. Гэта значыць, за кошт пакета сваіх акцый можна ўздзей-

(Працяг на стар. 4)

АФГАНСКИ СІНДРОМ

АДНО ПЫТАННЕ З ГІСТОРЫ... БЕЛАРУСІ?

ПАД КУПАЛАМ
КАСЦЁЛА

Прадаўжаючы традыцыі апошніх дзесяцігоддзяў, Чырвоны касцёл і пасля перадачы яго вернікам застаецца культурным цэнтрам Мінска. Днём тут адбыўся дабрачынны канцэрт хору "Менка", які створаны пры Дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і быту. Пад купалам касцёла гучала духоўная музыка і спевы. У складзе "Менкі" — выпускнікі і навучэнцы Мінскага вучылішча мастацтваў.

На здымках: у час канцэрта хору "Менка" ў Чырвоным касцёле.
Фота Уладзіміра ВІТЧАНКІ, БЕЛІНФАРМ

ВАЛЬТЭР ДУМАЎ ПРА... БЕЛАРУСЬ

Споўнілася 300 гадоў з дня нараджэння знакамітага французскага пісьменніка, публіцыста, філосафа Вальтэра. Менавіта пад такім псеўданімам увайшоў у гісторыю Франсуа Мары Аруэ. Гэтай значнай даче прысвечана спецыяльная выстаўка, якая працуе ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Працуе ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, пачэрпнутыя з энцыклапедычных даведнікаў, даюць уяўленне аб тым, наколькі Вальтэр аказаў уплыў на тагачаснае жыццё Беларусі.

Яго асноўныя творы былі вядомы тут у перакладах на рускую і польскую мовы. Прынамсі, у 1776 годзе ў Гродне на польскай мове выйшла філасофская аповесць "Задыг, або Ліс" пад назвай "Усходняя гісторыя пра Задыга". У 1793 годзе ў Вільні з'явіўся адзін з найбольш вядомых гістарычных твораў Вальтэра "Век Людовіка XIV" (Т. 1—2).

Асобныя п'есы французскага мысліцеля сталіся ў тэатрах Нясвіжа, Вільні, Слоніма і іншых гарадоў. Вялікай папулярнасцю карысталася французская "Энцыклапедыя". Выданне яе, як вядома, узначальваў Д. Дзідро, а пільна з ёй супрацоўнічаў Вальтэр.

Цікава, да твораў Вальтэра на Беларусі вытлумачаецца тым, што ён рэзка выкрываў тагачасны рэлігійны фанатызм каталіцкай царквы, асуджаў ганенні на пратэстантаў і праваслаўных. Яго ідэй, погляды прапагандавалі прадстаўнікі перадавой грамадскай думкі Ф. Галіанскі, К. Багуслаўскі, І. Лявель і іншыя.

У той жа час былі і напады на Вальтэра. Напрыклад, у 1781 годзе ў Вільні пабачыла свет кніга "Жыццё і памылкі Вальтэра" — скарочаны пераклад на польскую мову твора абата К. Нанота "Памылкі Вальтэра", у якой давалася прадурэжыста ацэнка дзейнасці і поглядаў мысліцеля.

Скажу адразу — я там не быў і таму маю меркаванне па расказах сяброў і знаёмых, якія перажылі тую вайну, а таксама па газетных і часопісных звестках.

Дзіўная рэч — чалавечая памяць... З цягам часу вымываецца з яе найбольш страшнае і цяжкае, затое лепшае, светлае набывае новае, ідэальнае жыццё. Вось і афганскія падзеі відочны ўсё менш памінаюць блягім словам, а часцей згадваюць то недарэчны выпадак, то забаўны анекдот, то якусь эксцэсійную прыгоду. За гэтай бравурнай бывальшчынай ці аптымістычна-геройскай завесай неяк забываецца сутнасць самой вайны, тым больш такой несправядлівай і непатрэбнай, як апошняя авантура савецкай ваеншчыны.

Асабліва відавочна гэта на фоне нашай сённяшняй рэчаіснасці, калі "афганскі сіндром", як і іншыя "плямы сацыялізму", цягне назад і зноў нагадвае пра магчымасць вяртання ў імперскія часы. Вось і гісторыя з будаўніцтвам помніка ў Траецкім прадмесці Мінска сведчыць аб такой тэндэнцыі. Справа не толькі ў эстэтычных ці горадабудаўнічых вартасцях мемарыяла, а ў прынцыпах, якія сутыкнуліся з гэтай нагодай.

Першы з іх добра вядомы — ён бярэ пачатак з 80-х, калі "героі Афганістана" былі "ушанаваны" ўладамі і лічыліся абаронцамі радзімы нароўні з ветэранамі ВОВ. Гэта цалкам адпавядала афіцыйнай дактрыне аб "даламозе брацкаму народу" і "святым інтэрнацыянальным абавязку савецкага салдата". Сёння ўголас такімі словамі кідаюцца рэдка, але думаюць так не толькі камуністы і "народарухаўцы". Можна зразумець бацькоў загінуўшых і многіх "афганцаў", якім цяжка ўсвядоміць, што столькі сіл і жыццяў аддадзена непатрэбнай і зусім не святой справе, а галоўнае — прызнацца сабе, што

супрацьстаяць гэтай злу калісь не хапіла ні смеласці, ні волі, ні розуму.

Крыўдна і балюча, але што зробіш. Сёння разважаць лягчэй, чым у той час, калі кожны з нас быў прыціснуты цяжарам таталітарнай сістэмы, толькі адзінак здолелі паўстаць супраць яе.

І ўсё ж жыццё не спынілася, а зрабіла вялікі крок наперад, адкрыла новыя праблемы і перспектывы, ад якіх не засталася ўбаку і Беларусь. Таму законна паўстае пытанне, што для нашай маладой краіны і яе народа азначае афганская вайна? Відавочна ўжо цяпер, што гэта далёка не цэнтральная падзея беларускай гісторыі, бо знаходзіцца яна ў шэрагу такіх імперскіх акцый, як фінская вайна, інтэрвенцыя ў Венгрыі і Чэхаславакіі і г.д. Праз 50 год аб ёй будуць ведаць не больш, чым пра каўказскую і туркестанскую кампанію XIX ст., а шанаванне яе (нават у Расіі) яшчэ менш, бо закончылася яна паразай і заняпадам савецкай звышдзяржавы. Але для нас гэта не самае важнае. Стрыгань усяе праблемы палягае ў палітычнай, а ў перспектыве — і ў маральнай плоскасці.

Тыя, хто сёння імкнецца ідэалізаваць і гераізаваць афганскую кампанію, прызнаць яе справядлівай і законнай, запліошчваюць вочы на сапраўдныя прычыны гэтай савецкай авантуры, яе сапраўдных арганізатараў і натхняльнікаў. Вінаватыя ў нечым С.Алексіевіч ці беларускую інтэлігенцыю могуць людзі толькі аслепленыя горам, вайной ці камуністычнымі забабонамі. Відачы, іх цяжка чым і папракаць. Хіба што — будучыні. Бо калі "афганскі сіндром" пераможа на Беларусі, калі рамантыка і пафас вядуча-дзяржаўнага мілітарызму перасліяць здаровы сэнс і мірны беларускі патрыятызм, то нашым хлопцам прыйдзецца ўдзельнічаць і ў

кампаніях, запланаваных самім панам Жырыноўскім. І хто ведае, можа, тыя ж абаронцы "афганскага подзвігу" будуць дабівацца ўзвядзення манумента "героям прарыву на Дарданелы", мемарыяла "удзельнікам паходу да берагоў Індыйскага акіяна" ці яшчэ якога помніка "рыцарам інтэрнацыянальнага доўгу". Гэта вельмі лагічны і даволі рэальны шлях, і калі беларусам не зразумець яго небяспекі сёння, то заўтра нашым жанчынам зноў прыйдзецца аплакваць сыноў, загінуўшых невядома дзе і невядома за што. Гэта той выпадак, калі палітыка і мараль пераглятаюцца ў адно цэлае, а нам ужо можна выбіраць сваю палітыку, а ўрэшце — і сваю мараль.

Безумоўна, помнік ахвярам афганскай вайны як напамін аб іх трагічным лёсе нам патрэбны. Гэта аксіёма. Але навошта ставіць яго ў старажытным цэнтры беларускай сталіцы, навошта ўзводзіць яго ў асяродку нацыянальнай свядомасці? У лепшым выпадку гэта будзе спрыяць фетышызацыі тых сумных падзей, а ў горшым — з'явіцца яшчэ адзін апорны пункт т.зв. "ваенна-патрыятычнага выхавання ў духу..." Куды завядзе той дух — добра вядома. Таму трэба спакойна спыніцца і разабрацца, што для нас лепш — ахоўваць і гадаваць "афганскі сіндром" ды іншыя горкія імперскія плады ці будаваць самастойную міралюбівую дзяржаву, без савецкага мілітарызму і цудадзейных спадзяванняў на чужога дзядзьку з грашыма ці са стрэльбай. Галоўны цуд — у нашых галовах, а ўсе спадзяванні — толькі на мір і на свае рукі. Праўда, каб зразумець гэта, патрэбен сапраўдны цуд — самапазнання і самаадкрыцця.

Васіль АЎРАМЕНКА

z.Mazilij

ТАБЕ ПАЛАВІНА І МНЕ ПАЛАВІНА...

(Пачатак на стар. 3)

нічаць на работу выкупленага прадпрыемства. Гэта шырока практыкуецца, напрыклад, у Чэхіі, дзе я нядаўна быў. Акцыяніраванне там вельмі актывізавала многія заводы і фабрыкі, і яны запрацавалі значна лепш. У гэтым плане нас на гады тры абагнала і Расія.

Вось чаму наш галоўны клопат — разварушыць людзей. Аднак жа хачу падкрэсліць, што канцэпцыя нашага фонду заключалася не столькі ў выплаце хуткіх дывідэндаў, колькі ў развіцці прадпрыемстваў. Калі завод, скажам, будзе працаваць стабільна, калі ён набудзе статус прэстыжнага, перспектывага, дык і акцыі ягоныя будуць расці ў цене.

На першым этапе частку прыбыткаў трэба накіроўваць на развіцці вытворчасці, рабаваць, асуджаць прадпрыемства на адставанне ад прагрэсу — нельга. Як кажуць, кінеш ззаду — знойдзеш наперадзе. Гэта ж відавочна: калі аб'екты будуць працаваць нармальна, дык і курсавы кошт яго акцыяў будзе павялічвацца. І такія прыклады ёсць. Мы сёння выстаўляем свае акцыі на біржы вярты. Калі нашы акцыі каштавалі па тысячы сто рублёў за чэкі, дык на біржы пэўныя пакеты іх прадавалі за тры з паловай тысячы.

— Значыць, у нас ёсць ужо біржа каштоўных папер?

— Ёсць! Гэта Беларуская фондавая біржа. На ёй адбываюцца розныя здзелкі па продажы акцыяў. У аўкцыёнах прымаюць удзел фізічныя і юрыдычныя асобы, прызначаюць суб'ектамі прыватызацыі ў адпаведнасці з законам "Аб раздзяржаўленні і прыватызацыі дзяржаўнай маёмасці ў Рэспубліцы Беларусь". Мы свае акцыі, паўтаруся, таксама выстаўлялі. Было ўжо чатыры выпускі. Зараз ідзе падліска, я ўжо таксама гаварыў, на пяты выпуск. Але рынак каштоўных папер у нас вельмі вялы, калі па вялікім рахунку, дык яго, можна сказаць, пакуль што няма. Біржа нібыта і дзейнічае, прадаюцца там акцыі некаторых прадпрыемстваў, але абарот надзвычай мізэрны.

Тым не менш, я веру, што з цягам часу і ў нас будзе сапраўдны рынак каштоўных папер. Некалі і мы зразумеем, што акцыя — гэта сапраўды каштоўная папера, што яна можа кавіравацца нават вышэй за валюту. Калі чалавек будзе мець акцыі якога-небудзь прадпрыемства ці фонду і калі яму раптам спатрэбяцца грошы, дык ён заўсёды зможа частку тых акцыяў прадаць і іх у яго з задавальненнем купяць, — як сёння гэта ёсць у цывілізаваным свеце.

— Аляксандр Сцяпанавіч, якія дакументы гарантуюць уладальніку чэкаў "Маёмасць", які прыйшоў да вас, што ваш фонд нікуды не дзенецца, што ён не растане, как сон, как утрэнний туман?

— Мы маем даве ліцэнзіі. Адно — ад Дзяржінспекцыі па каштоўных паперах, другою — ад Міністэрства дзяржамаёмасці. Яны і гарантуюць нашы — і вашы, нашых акцыянераў — законныя правы.

— А, выбачыце, якія яшчэ ёсць інвестыцыйныя фонды, акрамя вашага?

— Зарэгістравана ўжо неадзін больш за два дзесяткі інвестыцыйных фондаў. Ёсць яны ў Віцебску, Мазыры, Бабруйску, Брэсце, Оршы, у Мінску, акрамя нашага, — "Нерухомасць і фінансы", "Дайнона-інвест", "Дукат-інвест", "Сатурн-інвест", "Супрымэкс" і іншыя. Ёсць фонды, якія аб'яваюць высокія дывідэнты, аднак мы за самазету гэта, як я казаў, не ставім. Мы павінны валодаць нармальнай, так бы мовіць, уласнасцю, якая б нармальна, надзейна і з прыбыткам, працавала на нашых акцыянераў. Наш фонд працуе па ўсёй краіне, намі адкрыта больш за тры дзесяткі прадстаўніцтваў ва ўсіх абласных цэнтрах, у многіх буйных гарадах і раёнах. Нядаўна мы заключылі дамову з ашчадным банкам, і зараз любі чалавек можа падліска на нашы акцыі ў любым ягоным аддзяленні.

— Цікава, Аляксандр Сцяпанавіч, якія пласты насельніцтва найбольш актыўна становяцца вашымі акцыянерамі, хто смялей рашаецца развітацца са сваімі чэкамі?

— Адказ адназначны: пенсіянеры. Сам чэк і працедура яго атрымання ў нас вельмі ўскладненыя. У Расіі, скажам, людзі адразу ж атрымлівалі чэкі і тут жа маглі рабіць з імі ўсё, што захочуць. У нас жа імяны прыватызацыйны чэк існуе толькі ў выглядзе запісу на асабовым рахунку таго ці іншага грамадзяніна. Атрымаць сертыфікат — яшчэ не чэк, гэта толькі права распараджацца ім, самую ж аперацыю продажу ці куплі чэкаў трэба рабіць толькі праз ашчадны банк, там, дзе адкрыты, скажам, ваш асабовы рахунак. Трэба сабраць стос даведак, каб атрымаць прыватызацыйны чэк. Гэта і адпалохвае людзей. Расхалоджае іх і тое, што тэрміны выдачы чэкаў расцягнуты аж на тры гады. Праўда, мяркуецца ў хуткім часе скараціць гэты тэрмін да 1 ліпеня наступнага года. Думаю, што гэта падштурхне людзей. Дык вось, у пенсіянераў ёсць час на ўсе гэтыя клопаты і турботы. Ёсць і яшчэ адзін фактар на карысць пенсіянераў. На праўленні акцыянераў мы прынялі пастанову аб тым, каб 15 працэнтаў мінімальнай зарплаты, якія былі затрачаны на афармленне папер дзеля атрымання чэкаў, вярнуць пенсіянерам, маламаёмным і маладым сем'ям.

Газета "Літаратура і мастацтва", якую вы прадстаўляеце, зарыентавана на пэўныя пласты насельніцтва — гэта значыць, пераважна на інтэлігенцыю. Карыстаючыся нагодай, хачу сказаць, што ў справе прыватызацыі яна, інтэлігенцыя, павінна праўляць значна большую актыўнасць, чым на сённяшняй дзень. Я ўпэўнены, што працэс акцыяніравання наладзіцца і пойдзе ў нас нармальна, і ён закране літаральна кожнага з нас, у тым ліку і людзей разумовай працы. Усе мы маем права выбіраць, як выкарыстаць свае законныя, заробленыя сумленнай працай чэкі, і павінны будзем зрабіць свой выбар.

— Дзякую, Аляксандр Сцяпанавіч, за гутарку!

Сапраўды, усе мы, уладальнікі чэкаў, пакуль што маем час для выбару напрамку іх выкарыстання. Ды, на жаль, і напрамкі гэтыя, і перспектывы будучых дывідэндаў усё яшчэ досыць цямыя. Бо — цямяная наша сённяшняя эканамічная сітуацыя. Чым хутчэй народная гаспадарка краіны стане на рэйкі стабільнасці, тым больш адчувальнымі будзе для нас з вамі і тыя даброты, якімі мяркуе надзяліць нас дзяржава, перадаючы бясплатна праз прыватызацыйныя чэкі палову сваёй маёмасці.

Гутарку правяла і занатавала
Марыя ГІЛЕВІЧ

1945-1995

М. ЗАМСКИ: — Раіса Андрэеўна Чарнаглава, шматгадовы загадчык партызанскага аддзела вашага музея, чалавек апантаны і надзіва дасведчаны ў сваёй справе, расказвала неяк мне пра візіт групы нямецкіх турыстаў, якіх пасля азнаёмлення з музейнай экспазіцыяй папрасілі, як гэта бывае, падзяліцца сваімі ўражаннямі. Пажылыя немцы, якія былі прыкметна ўзрушаны ўсім убачаным, на пытанне, ці патрэбны ў наш час, праз столькі гадоў пасля вайны, такія музеі, ці трэба, так бы мовіць, мацаваць памяць аб жахлівым вайнным ліхалецці, у адзін голас адказалі — так, абавязкова трэба: каб гэтага больш ніколі не паўтарылася. А вось іх маладыя супляменнікі, якія

вашага музея, некалі вядомага на ўвесь былы СССР. Значыць, канец 1944 года...

— Гэта, ведаеце, дата афіцыйная, а фактычна сваю гісторыю мы вядзем з 1942 года, калі ў Маскве, у Гістарычным музеі, па ініцыятыве ЦК КПБ была створана выстаўка "Белоруссия живёт, Белоруссия борется". Праз год, калі былі вызвалены ад нямецкіх акупантаў першыя раёны Беларусі, ЦК КПБ была прынята пастанова "Аб стварэнні Дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны". Адрозніе ў партызанскія злучэнні і атрады, у тыл ворага, былі адпраўлены радыёграмы з прапановай арганізаваць збор дакументаў, іншых сведчанняў змагання народа з ненавісным ворагам.

Літаральна праз месяц пасля вызвалення сталіцы Беларусі ў ацалелым сярэд нямногіх будынкаў Мінска — ДOME прафсаюзаў на

многа радзей. Гэта тлумачыцца знікненнем інтарэсу да самой тэмы вайны?

— Я б не сказаў. Усё тлумачыцца больш праявілі абставінамі. Не сакрэт, што асноўны кантынгент наведвальнікаў музея (і, вядома, не толькі нашага) фарміраваўся за кошт турыстаў, якія прыежджалі ў Мінск з іншых рэспублік былога Саюза, іншых гарадоў Беларусі. Сёння турыстычны рух у значнай ступені заглох. Чаму заглох, я думаю, зразумела кожнаму. Не тое што з Сярэдняй Азіі ці Кавказа, а і з блізкіх Расіі ці Украіны мала сёння знойдзецца аматараў паехаць да нас турыстамі пры існуючых шалёных цэнах на чыгуначны транспарт, не кажучы ўжо пра астатнія расходы. Калі ў каго і ёсць грошы, дык ён хутчэй паедзе "турыстам" на які-небудзь турэцкі базар.

фронту" з усімі выцякаючымі адсюль наступствамі. Упэўнены, што работнікі ідэалагічных аддзелаў ЦК КПБ не абмянілі сваёй увагай музей гісторыі Айчыннай вайны, кантралюючы як яго экспазіцыі адпавядаюць партыйным устаноўкам...

— Хто гаворыць! Партыя накіроўвала і арганізоўвала... І я, прадбаччы ваша магчымае пытанне, хачу сказаць, што мы імкнемся вырашаць новыя канцэпцыі ў асветленні падзей Вялікай Айчыннай вайны. Канцэпцыю гэтую ў двух словах можна сфармуляваць так: поўная аб'ектыўнасць, поўная незалежнасць ад якіх бы там ні было ідэалагічных догмаў.

— Я не рэдкі госць у вашым музеі і, шчыра кажучы, не заўважыў яшчэ нейкіх змен, пацвярджальных гэтую вашу канцэпцыю.

— Гэтая праца разлічана не на адзін месяц і год. Тут жа не абыдзецца механічнай заменай аднаго дакумента другім. Але сёе-тое ў гэтым напрамку робіцца. Пачатак знаёмства з экспазіцыяй музея пачынаецца з залы, прысвечанай самому пачатку вайны, і дакументы, прадстаўлены там, мяркую, даюць уяўленне аб трагізме тых першых дзён пасля нападу гітлераўскай Германіі. Раней нам бы і блізка не дазволілі акцэнтаваць увагу наведвальнікаў на дакументах, якія засведчылі, што напад немцаў быў для нас раптоўным, што ў першыя ж дні Чырвоная Армія панесла велізарныя страты ў жывой сіле і тэхніцы, фактычна, за лічаныя тыдні здала немцам усю Беларусь.

— Ведаеце, Генадзь Іванавіч, хоць слоўнік тлумачыць паняцце "музей" як "установу, якая займаецца збіраннем, захоўваннем і дэманстрацыяй помнікаў мастацтва, прадметаў тэхнікі, навуковых калекцый, прадметаў, што ўяўляюць гістарычны інтарэс", я ўсё ж лічу, што сам па

ЯКАЯ ЯНА, ПРАЎДА ВАЙНЫ?

3 ДЫРЭКТАРАМ БЕЛДЗЯРЖМУЗЕЯ ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ
Г. БАРКУНОМ ГУТАРЫЦЬ КАРЭСПАНДЭНТ "ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА" М. ЗАМСКИ

належаў ўжо да пасляваенных пакаленняў, трымаліся процілеглай думкі: маўляў, вайна, распачатая гітлераўскай Германіяй, — гэта ўжо факт гісторыі, і трэба глядзець наперад, а не назад...

Г. БАРКУН: — З такімі поглядамі даводзіцца сустракацца і ў нас, у краіне, якая, можа ніяка ў свеце, ведала ўсе жахі вайны, страціла кожнага свайго чацвёртага жыхара, а ў некаторых сваіх абласцях, скажам, у той жа Віцебскай, яшчэ і сёння не аднавіла даваеннага ўзроўню насельніцтва. Што датычыць немцаў, дык менавіта ў Германіі цяпер сярэд значнай часткі грамадства вельмі папулярныя матывы пакаяння за злачынствы гітлераўцаў у гады мінулай вайны.

— Ды і наогул, гітлераўская, расісцкая ідэалогія там, у Германіі, пастаўлена па-за законам. Кожны факт распаўсюджвання нацысцкай літаратуры там абарочваецца скандалам на ўсю краіну. Я нядаўна чытаў, што толькі за выказанае на адным з мітынгаў сумненне ў існаванні ў гады вайны гітлераўскіх лагераў смерці дзелак адной з мясцовых грамадскіх суполак атрымаў год турмы, і амаль усе газеты абураліся з гэтай нагоды някім прысудам. І гэта ў той час, як у Маскве фашысцкая прапаганда ледзь не легалізавана, а на вуліцах расійскай сталіцы можна ўбачыць маршыруючых малойчыкаў са свастыкай на рукавах.

— Такі музей, як наш, і павінен, акрамя ўсяго іншага, адыгрываць ролю спецаблівага прафілактычнага супрацьрэцідываў карычневай чумы, якія сям-там успыхваюць.

— Бачыце, Генадзь Іванавіч, куды адрозніваўся наша гаворка! А я ж меркаваў першыя свае пытанні да вас прысвяціць слаўнаму юбілею Дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны — яго 50-годдзю, якое нядаўна адзначыла грамадзкая рэспубліка. Так што, калі ласка, колькі слоў пра гісторыю

плочы Свабоды — група энтузіястаў, былых партызан, прыступіла да фарміравання першай экспазіцыі новага музея, афіцыйнае адкрыццё якой адбылося 22 кастрычніка 1944 года. Гэтая дата і лічыцца нашым днём нараджэння.

— Цікава, з чым маглі пазнаёміцца першыя наведвальнікі музея?

— Як самі разумеете, з экспанатамі па першым часе было не густа. Ні пра які сур'ёзны пошук, сур'ёзнае даследаванне, — тое, што ў наступныя дзесяцігоддзі стала асноўным зместам работы музея, тады гаворкі не вялося, ды і вайна ж яшчэ была ў поўным разгары. Тая першая экспазіцыя складалася з трох раздзелаў: знаёміла з партызанскім друкам — друкаванымі і рукапіснымі газетамі і часопісамі, уліткамі, малюнкамі партызанскіх мастакоў і г. д., зброяй, якой карысталіся народныя месціўцы, і, нарэшце, частка экспазіцыі была прысвечана аднаўленню Мінска, іншых гарадоў і паселішчаў вызваленай Беларусі.

— А колькі экспанатаў у музеі зараз?

— На "музейнай мове" экспанат называецца адзінка захоўвання. Дык вось, такіх адзінак захоўвання ў нас зараз — 126 тысяч.

— Яшчэ трохі "цікавых" лічбаў. Ці вядзецца падлік, колькі за гады існавання музея ў ім пабыло людзей?

— Больш як 12 мільёнаў чалавек. У асобныя гады з экспазіцыяй музея знаёмілася да паўмільёна наведвальнікаў.

— А цяпер?

— Летась — толькі 85 тысяч. Праўда, сёлета будзе крыху больш — за прайшоўшыя дзесяць месяцаў колькасць наведвальнікаў ужо склала каля ста тысяч чалавек.

— Адным словам, у параўнанні з мінулымі гадамі музей сталі наведваць на-

У толькі што вызваленым Мінску

Некаторыя мае былыя аднакурснікі працуюць дырэктарамі і настаўнікамі школ у розных раёнах рэспублікі. Колькі разоў звяртаўся да іх з запрашэннем прыехаць з вучнямі ў Мінск, у наш музей, і амаль заўсёды чую аднолькавае тлумачэнне: няма грошай нават наняць аўтобус...

І, разам з тым, даводзіцца прызнаць, што ўсё-такі пік інтарэсу да падзей мінулай вайны застаўся заду. Затое пышным цветом расцвілі ўсемагчымыя спекуляцыі вакол таго, што адбывалася на нашай зямлі ў векапомныя гады Айчыннай вайны. Асабліва актыўна працяляюць сябе на гэтай ніве некаторыя гісторыкі, якія яшчэ зусім нядаўна навыперадкі адзін перад адным дэманстравалі сваю адданасць сістэме, яе прапагандысцкім пастулатам, у тым ліку і тым, што тычыліся вайны з гітлераўскай Германіяй, а цяпер раптам "прозрели" і пачалі адкрываць для сябе "ісціны", якіх быццам бы не ведалі раней.

— Мне йны таксама маласімпатэчныя, тым больш, што многія з іх, працуючы ў "злітных" навуковых установах, тыпу Інстытута гісторыі КПБ, нямаюць набытлі ў асэнсаванні многіх падзей вайны, у прыватнасці, партызанскага руху на Беларусі. І ўсё-такі давайце пагодзімся, Генадзь Іванавіч, што погляд на вайну, нават такую, як Вялікая Айчынная, яе асэнсаванне ў гістарычным плане не можа быць катэгорыяй раз і назаўсёды застыглай. Яна не можа не мяняцца ў многіх сваіх аспектах ужо хаця б таму, што камуністычная ідэалогія, якая дзесяцігоддзямі фарміравала нашы погляды на гісторыю краіны, у тым ліку і на гісторыю вайны з гітлераўскай Германіяй, сама адпачатку кіравалася партыйнымі догмамі, фальшывымі ў сваёй аснове. Вы ж не будзеце адмаўляць, Генадзь Іванавіч, што, кажучы па-руску, у "приснопамятных" часы і музей лічыўся ўстановай ідэалагічнага

сабе дакумент, які адлюстроўвае нейкі факт гісторыі, далёка не заўсёды дае аб'ектыўную карціну з'явы. Як казаў Максім Горкі, факт — гэта неацэнная курыца. Ён патрабуе аналітычнага падыходу. Узяць хоць бы стэнд аб савецкіх ваеннапалонных у мінулай вайне...

— Тыя нямецкія лістоўкі-пропускі для здачы ў палон таксама раней і з'радзі маглі ў нас дэманстравацца...

— Але ж для поўнай праўды, відаць, трэба было паказаць і тое, як жорстка ставіўся сталінскі рэжым да тых, хто не па сваёй волі трапіў у палон да немцаў, а такіх было не адзін мільён. Неўзабаве пераважная большасць іх трапіла з аднаго пекла ў другое — з фашысцкіх лагераў ваеннапалонных у наш "гулаг". Гэта, Генадзь Іванавіч, вартае таго, каб быць адлюстраваным у музейнай экспазіцыі?

— Думаю, што так. Як і многае іншае, на што ідэалагічнымі службамі ў нядаўнім мінулым было накладзена жорсткае табу. Гэта тычылася, напрыклад, амаль усяго, што мела адносіны і да жыцця на акупаванай ворагам тэрыторыі. А "пад немцамі" жа засталіся жыць мільёны людзей. Захаваліся тысячы дакументаў аб дзейнасці акупацыйных улад, розных мясцовых фарміраванняў, напрыклад, той жа паліцыі...

— На гэты конт можна сёння пачуць нямаю спекуляцый, асноўны матыв іх наступны: не трэба строга судзіць гэтых людзей, бо яны нібыта ішлі ў паліцыю па ідэйных меркаваннях, жадаючы быць сваяму радзіму незалежнай. Я перагартаў безліч дакументаў — заявы аб наступленні ў паліцыю, напісаныя навастанымі паліцаямі іх аўтабіяграфіі, справаздачы аб дзейнасці розных паліцэйскіх фарміраванняў і г. д. і прыйшоў да высновы — асноўны кантынгент паліцыі складаўся з

(Працяг на стар. 12)

Група народных месціўцаў Пінскага партызанскага злучэння, якое ўзначальваў Васіль Корж

ХУТА
БЕРУЛАВУ — 70

Вядомы грузінскі паэт Хута Берулава належыць да твораў, хто падтрымлівае цесныя сувязі з іншымі літаратурамі. Прынамсі, у яго моцныя кантакты з літаратурай беларускай. У 1972 годзе Хута Міхайлавіч прыняў удзел у Тымні літаратурнага народаў СССР, што праходзіў на Беларусі. Меў нямала сяброўскіх сустрэч, асабістых кантактаў. Па вяртанні на радзіму напісаў паэму "Хвалі Нёмана. Дванаццаць песень пра Беларусь". Яна была надрукавана ў 1973 годзе і ў тым жа годзе ў перакладзе Р. Барадуліным на беларускай мове. Дарэчы, творы Х. Берулавы перакладалі таксама А. Вольскі, А. Грачэнікаў, Х. Жычка, В. Зубнак, В. Лукша, У. Паўлаў, Я. Семяжон і іншыя. На беларускай мове выйшла яго кніга "Лісты надзеі" (1983). У сваю чаргу Х. Берулава пераўвасабляе па-грузінску творы беларускіх паэтаў.

Віншувем Хута Міхайлавіча з днём нараджэння! Няхай доўжыцца яго жыццёвы і творчы шлях!

"КАБ ПРАЦЯГ
АДЧУВАЎ
ПАЧАТАК"

Споўнілася дзесяць гадоў Мінскаму культурна-асветнаму клубу "Спадчына", які арганізаваў і ўзначальвае навуковец Анатоль Белы. Да гэтай даты прымеркаваны выхад грамадска-асветніцкага альманаха "Спадчына" "Спадчыне", што пабачыў свет у Беларускай выдавецкай таварыстве "Хата". А каб кніжка з'явілася, парупіліся не фундатары — Экзархат Беларускай праваслаўнай царквы, народны мастак Беларусі Леанід Шчамяляў, фірма "Тэст" (прэзідэнт Аляксандр Нехарошаў), наш суайчыннік з Н'ю-Йорка Кастусь Мярляк. Адкрываецца альманах вершам-вітанням народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна "Слыньнаму клубу "Спадчына" на добрыя ўгодкі". Рыгор Іванавіч, як бачна з верша, да паняцця "спадчына" ставіцца ў самым шырокім разуменні гэтага слова:

Спадчына —
Гэта не штосьці такое
Смачнае,
Гэта тое святое,
Якое па часе страчана,
Што вернута быць павінна.

Спадчына — 3-пад чаўна развагі
Хваля згадкаў,
Што зашывае ў абсягі сагі,
Якую чытацьме нашчадак,
Каб працяг
Адчуваў пачатак.

У першым раздзеле "Клубу "Спадчына" — 10 гадоў" выступаюць М. Ермаловіч ("У авангардзе нацыянальнага адраджэння"), А. Грыцкевіч ("Дзесяць гадоў праяццела..."), С. Белая ("Слова пра "Спадчыну"), І. Курцын ("Як не закрылі "Спадчыну"), Другі раздзел "Эсэ з нагоды" — А. Белы ("Прымалі закон аб мовах..."), М. Лавіцкі ("Кроўнае"), А. Багдановіч ("Мае карані").

Назва раздзела "Радком прозы, верша" сама гаворыць за сябе. В. Санько ("Згарэў у Слуцку суд народны") звяртаецца да 1967 года. У аснову твора пакладзены сапраўдныя падзеі, а прозвішчы персанажаў зменены. А. Саскавец выступае з аднаактовай п'есай "Адвечны парог". Тут жа падборка вершаў Р. Барадуліна, Я. Гучка, П. Марціновіча, І. Куніцына, А. Нядзведскай, Г. Вайтовіч, іншыя публікацыі.

У раздзеле "За шчытом іроніі і жарту" — пароды У. Новіка і яго ж іранічны, гумар А. Аніські "З перапіскі чытач — газета". Выступаюць І. Курцын ("У прырададзень першай сусветнай...") і Г. Ланеўскі ("Беларусь — шанюная, святая, вольная, чыстая..."). Завершаюць альманах раздзелы "Храналогія "Спадчыны" і "Малітвы выгнанніку" (раманы і песні Галіны Смолька на вершы паэтаў беларускага замежжа).

ЧАРГОВЫ НУМАР
"БЕЛАРУСА"

Гэтым разам — пакуль вераснёўскі. Як вядома, у пачатку верасня ў Таронта (Канада) прайшла XXI сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі. Значная частка матэрыялаў звязана з гэтым важным мерапрыемствам.

Я. Жучка ("З песняй па свеце") расказвае пра выступленне ансамбля "Красавік" Беларускага ўніверсітэта культуры ў Бельгіі. У матэрыяле, падпісаным крыптанімам "М. К.", узаўважваюцца асобныя моманты знаходжання беларускіх мастакоў у Францыі і іх стасункі з тамашнімі калегамі. А. Кляшчук ("Песня души земляка", яго ж фота) распавядае, як у Вілейскім краязнаўчым музеі праходзіла выстава здымкаў грамадскага і царкоўнага дзеяча беларускай эміграцыі ў ЗША Аляксандра Сільвановіча.

Публікуецца шэраг іншых матэрыялаў з жыцця беларусаў замежжа.

21 снежня народнаму
пісьменніку Беларусі
Івану Чыгрынаву
спаўняецца 60 гадоў.

Лімаўцы
(як, спадзяёмся,
і чытачы нашага
штотыднёвіка) шчыра
віншуюць
Івана Гаўрылавіча
з юбілеем і ад усяго
сэрца зычаць яму
моцнага здароўя
і высокага
творчага плёну!

З ЛЮБОЮЮ
ДА СВАЁЙ ЗЯМЛІ

Адзін за другім адзначаюць шасцідзесяцігадовы юбілей прадстаўнікі пісьменніцкага пакалення, якое называюць хто філалагічным, хто сярэднім, хто "дзецьмі вайны". Так, яны — У. Караткевіч, М. Стральцоў, А. Грачэнікаў, Р. Барадулін, Н. Гілевіч, В. Адамчык, І. Пташнікаў, І. Чыгрынаў... — сапраўды ў свой час за вельмі рэдкім выключэннем атрымалі філалагічную адукацыю і занялі прамежкавае, сярэдняе, становішча паміж пакаленням пісьменнікаў-франтавікоў і маладымі, пасляваенных гадоў нараджэння. У іх над самай светлай і радаснай парой жыцця, дзяцінствам, завясла злавеснай хмарай вайны. Таму так шырока прадстаўлена тэма мінулага вайны ў творчасці гэтага пакалення.

Творчасць Івана Чыгрынава не з'яўляецца выключэннем. У інтэрв'ю канца 70-ых гадоў пісьменнік вобразна сказаў пра свае стасункі з гадамі фашыскай навалы — "я быццам увесь час стаю пад ваенным дажджом" ("ЛІМ", 1979, 29 чэрвеня). Тады, аднак, ён выказаў упэўненасць, што не будзе вечна пад тым дажджом, што напіша раман і пра сучаснасць. Толькі ж і чацвёртая кніга "Вяртанне да віны" (1994) наўрад ці стане апошняй у ягоным серыяле раманаў пра жыццё беларускай вёскі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

А ўваходзіў у літаратуру І. Чыгрынаў апаважваннямі "Праз гады" (1961), "Апаважнанне без канца" (1962), "Маці" і "Бульба" (1963), у якіх гучала ваенная тэма. Праўда, у 50-ыя гады ў друку з'явілася невялікая дакументальная аповесць пра нарвежскага

даследчыка Поўначы Аўгуста Андра, пазней пазначаная аўтарам як "гісторыка-геаграфічная кампіляцыя" ("Тайна адной экспедыцыі"), убачылі свет так званыя мясцовыя былі — допісы пра мінулае і сучаснае жыццё землякоў пісьменніка. Аднак заявіў пра сябе І. Чыгрынаў усё ж апаважваннямі, у якіх імкнуўся паказаць неадназначныя жыццёвыя сітуацыі, няпростыя чалавечыя характары.

Раннія творы І. Чыгрынава нараджаліся з асабіста перажытага, бачанага, пачутага. Напрыклад, у апаважнанні "Бульба" знайшлі ўвасабленне ўражання ваеннага дзяцінства. Колькі тут канкрэтных, непрыдуманых дэталей, якія адкліліся ў памяці будучага пісьменніка, каб праз дзесяцігоддзі ажыць у мастацкім творы. Відаць, адтуль, з перажытага і пабачанага ў дзяцінстве, і адчуванне трагізму, што пранізвае ўвесь твор, у аснове сюжэта якога — памятна-радасная падзея. Так, халодны і хмарны восенскі дзень 1943 года прынёс вызваленне жыхарам вёскі. З ім канчаліся жахі акупацыі. Але да заканчэння вайны, да пераможнага салюту ў Бярліне ляжалі яшчэ тысячы кіламетраў, якія павінны былі з баямі прайсці нашы салдаты. Аўтар паведамляе пра ўпартыя баі на Бесядзі. Унікаючы паказу батальных сцэн, малады прайсці тым не менш здолеў перадаць жорсткасць і зацятасць баёў, сказаць пра вялікія страты, якімі плаціла наша воіны за кожны свой крок на захад па роднай зямлі. Дасягае гэтага І. Чыгрынаў з дапамогай эмацыянальна-ўражлівых дэталей і вобразцаў, што захаваліся ў памяці: "На

цёмна-зялёнай траве шырокага заліўнага луку, што быў паміж лесам і Бесяддзі, з кожнай новай атакай большала трупца з пасінелымі тварамі... Па-ранейшаму паўз школу рухаліся к Бесядзі войскі. А адтуль, пачынаючы з самае раніцы, везлі на машынах раненых. Вясковыя бабы падыходзілі паглядзець на іх і пасля плакалі".

Думаецца, зусім невыпадкова ў гэтым раннім апаважнанні згадваецца пачатак вайны. Старшаму лейтэнанту, якому пашанцавала ў жахлівыя першыя месяцы нямецкага наступлення застацца жывым і вырвацца з акружэння, здаецца, што "раны ад сорак першага ньюць па начах мацней, чым тыя, што пасля былі". Герой іншага апаважнання "Праз гады" гаворыць пра партызан гэтага перыяду вайны, пра асаблівую цяжкасць іх становішча. Як можна пераканацца, з першых крокаў у літаратуры ўвагу І. Чыгрынава прыцягваў пачатак Вялікай Айчыннай вайны ("Праз гады", "Самы шчаслівы чалавек", "Ішоў на вайну чалавек" і інш.), да чаго ён будзе вяртацца на працягу дзесяцігоддзяў, працуючы над раманамі "Плач перапёлкі", "Апраўданне крыві", "Свае і чужыны", над тэле- і кінасцэнарыямі ("Руіны страляюць...", "Плач перапёлкі"), над п'есамі. Такую ўвагу, думаецца, можна растлумачыць як асабістай далучанасцю да падзей таго часу, так і непрыняццем становішча ў літаратуры, калі замоўчвалася трагічная праўда сорак першага.

Вядома, к моманту з'яўлення рамана "Плач перапёлкі" (1970) у беларускай літаратуры ўжо прагучала праўдзівае слова пра

СТАЛАСЦЬ

Як хутка ляцяць гады! Здаецца, яшчэ нядаўна Івана Чыгрынава залічвалі ў кагорту маладых пісьменнікаў. Але ж гэта было ў пачатку 60-х гадоў. Многія, у тым ліку і аўтар гэтага артыкула, яшчэ да першага зборніка апавяданняў "Птушкі ляцяць на волю" (1965) адзначалі, што з'явіўся малады, таленавіты празаік. А сёння Іван Гаўрылавіч — вядомы не толькі ў рэспубліцы, а і далёка за яе межамі пісьменнік. Нядаўна яму прысвоена званне народнага.

Часам гумарысты, а, можа, і не гумарысты гавораць, што Касцюковічы знаходзяцца на сярэдзіне паміж Мінскам і Масквой. Гавораць, што ў маладосці Іван Чыгрынаў, прайшоўшы пешшу з Мінска да сваёй бацькаўшчыны, даказаў гэта. Ну, а калі сур'ёзна, то ўсё, што зрабіў пісьменнік, звязана з тым паўднёва-ўсходнім краем, з жыццём яго землякоў, з якімі ён часта сустракаўся і сустракаецца, з вёскай Вялікі Бор, дзе нарадзіўся, з Саматэвічамі, дзе вучыўся, з любай рэчкай Бясядзь і яе прытокамі. Магчыма, гэтым вытлумачаецца і трывалая сувязь, апора на традыцыйны дзюх літаратурнай культуры ў сваёй творчасці.

Іван Чыгрынаў прыйшоў у літаратуру ў канцы 50-х гадоў, калі пачалі з'яўляцца тэндэнцыі, якія сведчылі аб пачатку абнаўлення літаратуры, аб магчымасці новага этапу ў яе развіцці. Адыход прозы ад звычайнай ілюстрацыйнасці, пазбаўленне яе ад схематызму, бесканфліктнасці і лакалізму, набліжэнне да сапраўднага жыцця былі нялёгімі. Многія пісьменнікі і крытыкі, выступаючы супраць дробязнага, прыземленага ў літаратуры, наогул адмаўлялі сацыяльна-эстэтычнае значэнне характэрнага жыццёвага факта, які можа быць трывалым звязаным з іншымі фактамі, з'явамі, выяўляючы агульны жыццёвы працэс. Вялікае зацяткі спрэчкі вакол "праўды жыцця" і "мастацкай праўды", вакол "праўды факта" і "вялікай праўды часу, эпохі".

Ацэньваючы з вышыні сённяшняга дня тагачасную літаратурную сітуацыю, прыходзіцца канстатаваць і падкрэсліваць, што пэўныя мастацкія здабыткі наглядзіліся ў тых празаіках, творы якіх грунтаваліся на жыццёвых фактах.

Маладыя пісьменнікі імкнуліся ўжо не проста паказаць добрага ці дрэннага чала-

века, узвысіць ці асудзіць яго, а заглянуць у душу, зразумець яго: першыя зборнікі І. Пташнікава "Зерне падае не на камень" (1959), Б. Сачанкі "Дарога ішла праз лес" (1960), І. Чыгрынава "Птушкі ляцяць на волю" (1965), М. Стральцова "Блакітны вецер" (1962) і інш.

Шмат у чым іншай становілася і літаратура аб Вялікай Айчыннай вайне. Узмацняўся драматызм, паглыбляўся псіхалагізм. Праўда становілася па сутнасці галоўным героем. Часцей да падзей вайны звярталіся пісьменнікі, якія ўдзельнічалі ў ёй, што выяўлялася ў аўтабіяграфізме, у шчырай споведзі і пропаведзі.

Маладыя на той час пісьменнікі (І. Чыгрынаў, І. Пташнікаў, Б. Сачанка і інш.), звяртаючыся да тэмы вайны, абаліраліся ўжо не толькі на свой уласны жыццёвы вопыт, хоць дзіцячая памяць учпістая і многае захавала з тых драматычных дзён. Аднак галоўнае было тое, што з пакалення ў пакаленне перадавалася народная памяць аб вайне. Гэтыя пісьменнікі па сутнасці замацавалі ў літаратуры памяць сваіх родных вёсак. У аснове іх твораў таксама жыццёвы вопыт — родных, суседзяў, аднавяскоўцаў, землякоў, трансфармаваны праз пісьменніцкае ўспрыманне.

Народ і вайна... Як сустрэў яе наш чалавек, як уступіў у барацьбу супраць захопнікаў — такія праблемы хвалявалі многіх пісьменнікаў. Яны ў аснове арыгінальнай раманаў канцэпцыі І. Чыгрынава ("Плач пералёлі", "Апраўданне крыві", "Свае і чужыя"), які задумаў стварыць серыю раманаў аб вайне, паказаць вайну галоўным чынам праз лёс жыхароў адной беларускай вёскі Верамейкі.

Для І. Чыгрынава было вельмі важным паказаць, як у адных і тых жа абставінах пачатку вайны па-рознаму думаюць і паводзяць сябе людзі. І праз мноства асабістых адносін выявіць агульныя адносіны сялянства, народа да фашыскай навалы.

У пераломныя моманты жыцця народ у цэлым і кожны чалавек у асобку задумваецца: што здарылася, як жылі, як будзе жыць? Хто вінаваты? У чым сэнс жыцця? Праходзіць час падраўнаў, час пераацэнкі каштоўнасцей, час абнававання і пака-

галоўнымі для сучаснай літаратуры, асабліва ў творах І. Чыгрынава.

Падобныя пытанні непазбежна паўстаюць у творах пра мінулае, пра вайну. Ці можна было прадухіліць яе, ці можна было здабыць перамогу з меншымі ахвярамі? Як гвалтоўная калектывізацыя і рэпрэсіўныя 30-я гады паўплывалі на ход падзей? Чаму ўсё гэта адбывалася ў нас, у краіне, дзе аб'явілі аб будаўніцтве самага справядлівага, шчаслівага камуністычнага грамадства?

Вайна паказала не толькі хто ёсць хто. Яна многіх прымусіла паглядзець інакш на свет і чалавечы быццё, па-іншаму асэнсаваць і ацаніць сваё ранейшае жыццё, нярэдка больш строга і крытычна. Раман І. Чыгрынава "Вяртанне да віны", што працягвае цыкл твораў аб вайне, распачаты "Плачам пералёлі", нават сваім загаловам заставрае гэту праблему.

Раман не толькі, а можа, і не столькі пра разгортванне ўсенароднага партызанскага змагання, пра гераізм, колькі пра драматызм жыцця людзей і акупіраванай тэрыторыі, пра барацьбу, якая часам нават нагадала грамадзянскую вайну.

Вельмі моцна гучыць у рамане актуальная і сёння ідэя нацыянальнага адзінства, ідэя захавання роднай зямлі, народа, які не павінен ісці на канфрантацыю і самазнішчэнне. Аб гэтым пастаянна думае і гаворыць умудроны жыццём сялянін Кузьма Прыбыткоў, разважае Масей Зазыба.

І ўсё ж, галоўнае ў апошнім рамане — не толькі і не столькі ў паказе трагізму вайны, колькі ў раскрыцці тых абставін, якія ўскладнялі гэты трагізм, той сістэмы, якая праводзіла рэпрэсіўныя акцыі. Сёння зварот да гэтых праблем стаў дамінуючым ва ўсёй літаратуры.

Карацей, "прыходзіла новае ўсведамленне: вайна сапраўды "многа што перайначыла". І гэта І. Чыгрынаў стараўся паказаць усебакова. Яму шмат што ўдалося зрабіць.

Так, Іван Гаўрылавіч заслужыў званне народнага пісьменніка. Ім напісаны зборнікі апавяданняў і аповесцяў ("Птушкі ляцяць на волю", "Самы шчаслівы чалавек"), чатыры раманы, некалькі п'ес, кнігі крытыкі і публіцыстыкі.

Наогул, зроблена многа, але мы, прыхільнікі таленту Івана Гаўрылавіча, спадзяёмся, што яшчэ будзем чытаць яго новыя творы. 60 год — час сталасці і творчых магчымасцей.

Поспехаў Вам, Іван Гаўрылавіч.

Павел ДЗЮБАЙЛА

пачатковы перыяд змагання з фашызмам. Аднак тычылася яно франтавых падзей (творы В. Быкава), арганізацыі супраціўлення на акупіраванай тэрыторыі, пошукаў свайго месца ў барацьбе маладога пакалення (раманы І. Навуменкі, А. Асіпенкі, А. Адамовіча). І. Чыгрынаў звярнуўся да дэталёвага аналізу жыцця так званага мірнага насельніцтва, што апынулася пад акупацыяй. Менавіта жыцця, бо народ у вайну не толькі змагаўся, а і селяў хлеб, кахаў, гадаваў дзяцей, спадзяваўся на лепшае. Адным словам — жыў.

У раманах пісьменнік засяроджвае ўвагу на ўстойлівасці сялянскага (народнага) быцця, на супрацьстаянні яго парушанаму вайной свету. І ў трагічным сорак першым селяніна, вяскоўца кліча да слабе зямля: прыбраць вырашчаны ўраджай, узараць глебу пад новы. Потым героі І. Чыгрынава выйдучы на касавіцу (раман "Вяртанне да віны"), несучы ў душы вялікую трывогу ў сувязі з новым летнім наступленнем немцаў. Але, бадай, самай яркай, па-мастацку змястоўнай і арыгінальнай з'яўляецца сцена наведвання парадзікі ("Плач пералёлі"). Наратжэнне маленькага чалавека — гэта выклік вайне, што нясе смерць і знішчэнне, гэта сімвал непераможнасці жыцця.

Адна з асноўных праблем раманаў І. Чыгрынава — паказ партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Здавалася б, беларускай і колішняй савецкай літаратурай пра гэта напісана так шмат, што адкрыць новае амаль немагчыма. Аднак І. Чыгрынаў здолеў сказаць штосці сваё і нават, думаецца, двойчы. У першых кнігах рамана аўтар даносіць складанасць нараджэння арганізаванай барацьбы супраць акупацыйнага рэжыму, паказвае, што ідэя супраціўлення выпяляла ў свядомасці народа, а не была навазана зверху.

Праз увесь раман "Плач пералёлі" доўжыцца прынцыповая спрэчка паміж Дзянісам Зазыбам і Радзівонам Чубарам, што рабіць насельніцтву акупіраваных тэрыторый. Чубар і думкі не дупускае, што можна жыць пад ворагам і змагацца з ім. Ён лічыць адзінаправільным усё знішчыць і падацца ўслед за Чырвонай Арміяй. Зусім іншае

разуменне сітуацыі, супрацьлеглае Чубару (і тым, чыімі ўказаннямі ён кіраваўся), выявіў Зазыба. Ён лічыць, што адступае армія, а народ застаецца, яму няма куды адступаць, няма як пакідаць родную зямлю. Як аргумент у спрэчцы Зазыба прыводзіць народную прымаўку, пачутую яшчэ ў гады першай сусветнай вайны, "хто з роднай хаты ўцякае, той ворага не перамагае".

Трэба аддаць належнае таленту раманаіста. Паказваючы свайго героя мудрым, удумлівым чалавекам, які не губляецца ў вельмі складаных абставінах, можа многае прадбачыць, аўтар разам з тым не ўздзімае яго над часам. Аказаў на ўсё ў супярэчлівых ваенных сітуацыях у Зазыбы няма, пошукі іх даюцца вельмі няпроста. Ён можа ў чымсьці памыляцца, вагацца, можа быць не толькі разумна-разважлівым, але і аднабакова-прамалінейным, нават зацята-жорсткім (напрыклад, у адносінах да сына, вазня ГУЛАГа), чым і выклікае цяжкасць як мастацкага характару. Тое ж самае можна сказаць пра многіх іншых герояў раманаў.

У апошняй кнізе твора выразна выявіўся новы, сучасны падыход да партызанскага руху. Пісьменнік гаворыць пра яго неаднароднасць, пра жорсткасць, што пачынае выяўляцца ў адносінах да сваіх людзей. Здаецца, народжанае ў народных масах супраціўленне, калі набыло рэальны абрыс, пачало ў пэўнай ступені супрацьстаяць гэтым масам, распальваць варожасць, дзельчы на сваіх і чужых.

Такі паварот у паказе партызанскага руху не выглядае нечаканым, тым больш кан'юктурным. Здаецца, І. Чыгрынаў за тры дзесяцігоддзі літаратурнай дзейнасці зарэкаментаваў сябе сур'ёзным, удумлівым аўтарам, які не баяўся звяртацца да забароненых тэм. Прыгадаем хоць бы вобраз Масей Зазыбы, прататыпам якога з'яўляецца пісьменнік-эмігрант Масей Сяднёў. У памяці народнай, з якой чэрпае, на якую шырока абаліраецца пры напісанні раманаў празаік, засталіся розныя партызаны. Літаратура ж па сутнасці да нядаўняга часу паказвала толькі адну частку партызанскай вайны — гераічна-драматычную, сумленную.

ВЯЛІКАЕ НА АДЛЕГЛАСЦІ

Першае, што я з твораў Івана Чыгрынава прачытаў, была кніга артыкулаў "Новае ў жыцці, новае ў літаратуры". Я якраз вярнуўся з арміі, дзе быў рэдактарам "Боевога лістка", зампаіт хваліў мае, на цяперашні розум жажлівыя, "заметкі" пра тое, як адстраляліся на палігоне, як "рядовой Кучук, будучы в наряде по кухне, украл часы у своего товарища и, что самое интересное, тоже украинца по национальности сержанта Полянского"; зампаіт пераконаваў, што быць мне журналістам. Як чалавек дысцыплінаваны, я паслухаўся. Вярнуўшыся з войска, накупіў кніг па тэорыі літаратуры і стаў набірацца розуму. І трэба ж, у першай кнізе, згаданым зборніку І. Чыгрынава, наляцеў акурат на тое, што трэба — "10 заповедзей Купрына для пачынаючых белетрыстаў". Бяспэчныя парады! — пішы сабе, звярайся з правіламі, і ўсё атрымаецца. Паспрабаваўшы, аднак, я хутка пераканаўся, што гэта напісаць апавяданне справа зусім нялёгка, нават для чалавека, узброенага найлепшай тэорыяй. Натуральна, пасля разумных літаратурнаўчых артыкулаў І. Чыгрынава захацелася пачытаць і "практыку" гэтага аўтара.

Так мне адкрыўся яшчэ адзін выдатны беларускі празаік. Пазней, у Мінску, пашмасціла і пазнаёміцца з ім, гаварыць, і я пераканаўся, што чалавек гэты адпавядае сваёй харошай бяскрыўднай мянушцы, якая ходзіць пра яго ў літаратурным асяроддзі, — "Святлейшы".

Чытаючы нядаўнія падборкі ў "ЛіМе" апавяданняў-успамінаў І. Чыгрынава, а паралельна перачытваючы "На Быстранцы" і "Апошнюю сустрэчу" Я. Брыля, падумалася: як усё ж часта мы, маладзейшыя, не цэнім сваіх жывых класікаў — таго ж Я. Брыля, І. Чыгрынава, І. Пташнікава, іншых, — шкадуем для іх цёплага слова, хоць аб'ектыўна іхняя проза такога ўзроўню, што дай Бог калі нам, маладзейшым, так пісаць... З тых падборак І. Чыгрынава ўразіла апавяданне-нарыс "Коні". Тры партызаны выбраліся з блокады, коні замянілі ім. Партызаны прывязалі іх да бяроз у гаі, а самі пералылі раку і ацалелі. А вось забраць коней у бліжэйшым часе не ўдалося. "І калі нарэшце Антон (галоўны герой. — А. Ф.) вярнуўся ў бярозавы гай, коні былі нежывыя — выкублі не толькі ўсю траву пад нагамі, але і абгрызлі кару на дрэвах"...

Па-мойму, нават гэты ўрывацка дастаткова сведчыць пра майстэрства Чыгрынава-пісьменніка. А ўвогуле творчы набывак яго наўздзіў багаты і не пакідае сумнення, што ён, І. Г. Чыгрынаў, па праву носіць ганаровае, высокае званне Народнага: раманы, п'есы, апавяданні, сцэнарыі шматсерыйных кінафільмаў, акрамя таго ўвесь часная грамадска-палітычная праца, рэдагаванне папулярнага гістарычнага часопіса "Спадчына", кіраванне Беларускай фундам культуры...

У кнізе беларускага эмігранта М. Сяднёва "Масеева кніга" ёсць эсэ "Пра апавяданні Івана Чыгрынава". Хачу працягваць яго амаль цалкам, балазе невялікае: "... У жанры апавяданняў я гатовы паставіць Івана Чыгрынава на першае месца, залічыць яго да ліку нашых класікаў. Апрача артыстызму, я вычуваю ў іх наша, нацыянальнае — філасофію, псіхіку, быт, норавы нашага народа. Да гэтага імкнуўся Кузьма Чорны, але шмат сваіх твораў ён папсаваў, намагаючыся задаволіць партыйныя вымогі ў літаратуры. У малым жанры, у жанры апавядання, Іван Чыгрынаў незарушаны. У гэтым жанры, думаецца, ён больш дасканалы, чым у жанры эпапей".

Што ж, вялікае, як кажуць, бачыцца на адлегласці...

Таіса ГРАМАДЧАНКА

Андрэй ФЕДАРЭНКА

КНИГА
ПАПЫ
— БЕСТСЕЛЕР

Новая кніга папы рымскага Яна Паўла II "Набліжэнне да надзеі", што выдана сёлета ў 36-ці краінах свету агульным тыражом каля 20 млн. экзэмпляраў, падобна, зойме ў хуткім часе найвышэйшую ступеньку ў рэйтынгу папулярнасці, пасунушы такіх бясспрэчных лідараў, як кнігу амерыканкі Ф. Рэнік "Ніколь Браун Сінгас: прыватны дзёнік перапынёнага жадца" (славагу спартсмен Сінгас абнаваўца ў забойстве ўласнай жонкі) і "цагляну" жакаў С. Кіра "Бессань". Кніга папы гэтак хутка далучылася да ліку бестселераў, пэўна, не толькі з-за асобы аўтара — вярхоўцы Рыма-каталіцкай царквы, але і з-за формы, у якой прадстаўлена слова Яна Паўла II: ён гутарыць з італьянскім журналістам Вітарыя Мясора ў вольнай, "свецкай" манеры і, напэўна, чытача вабіць гэтка неафіцыйны стыль казана. Майна надзею, што праз нейкі час кніга-бестселер з'явіцца і на Беларусі.

КАРАГОД —
ПА-САПРАЎДНАМУ
ЗОРНЫ

У выдавецтва "Юнацтва" пабачыла свет апошняя кніга 15-томнай Бібліятэкі дзіцячай літаратуры народаў СССР. У "Зорны карагод" (кніга другая) увайшла творы пісьменнікаў Расіі, адрасаваныя падрастаючаму пакаленню — вершы, апавяданні, казкі. Сярод аўтараў гэтага аб'ёмнага тома М.Прышвін, П.Бажоў, К.Чукоўскі, С.Маршак, М.Шолахаў, А.Барто, А.Гайдар, С.Міхайлаў, М.Джаліль, М.Карым — усю каля 50 паэтаў і празаікаў. На беларускую мову іх творы пераклаў Я.Брыль, В.Вітка, А.Якімовіч, Э.Агніцкевіч, В.Зуйнак, А.Грачанікаў, А.Вольскі, А.Васільевіч і іншыя.

Кожны том "Бібліятэкі..." выпускаўся пачаўся дзесяць год назад, складаўся пры самым актыўным удзеле пісьменнікаў творчых саюзаў рэспублік. Мастацкае афармленне таксама выканалі мясцовыя нацыянальныя майстры кніжнай графікі.

"Унікальнае выданне "Бібліятэкі..." не мае аналагаў ні ў адной з краін былога Саветаў Саюза і ў пэўнага значнага дасягненнем беларускага кнігавыдання, — расказавае дырэктар выдавецтва "Юнацтва" пэат Валентын Лукша. — Многія таму ўжо сталі бібліяграфічнай радкасцю. Менавіта таму выдавецтва знайшло магчымасць выпусціць том беларускай дзіцячай літаратуры "Вяснінка" дадатковым тыражом 80 тысяч экзэмпляраў. Своеасаблівы працягам гэтага выдання стане "Бібліятэка беларускай дзіцячай літаратуры" ў 10 тамах і "Бібліятэка замежнай дзіцячай літаратуры" ў 30 тамах, першыя тры кнігі якіх з'явіліся нядаўна ў кнігарнях".

М.МІКАЛАЕЎ

"ГОМАН"
ГАМАНИЎ
ЗА БЕЛАРУСЬ

Адбылося гэта ў змрочныя часы царызму, калі вытоптавалі ўсе парасткі беларускага нацыянальнага адраджэння, 110 год назад (у 1884 годзе) у Санкт-Пецярбургу. Ва ўступным артыкуле першага нумара праграма-тварэцкага часопіса "Гоман", надрукаванага на гектографе, гаварылася: "Усвядомішы сваю сілу, беларускі народ адразу скажа сваім прыгнітаным: "Далоў эксплуататара, мы самі жадзем кіраваць сабой! Далоў чужыя рукі. Беларусь павінна быць для беларусаў, а не для чужых элементаў!"

Пабачыла свет усю 2 нумары часопіса, у кожным з іх было каля 50 старонак. У ліку аўтараў, выдучоў і актыўных працаўнікоў "Гомана" былі Ратнер, Аўчынін, Мануйлаў, Крупскі, Стацкевіч, Касцюшка...

"Гоман" у сваім другім нумары адзначыў: "...Беларусь мае сваю асабліваю мову, якая, на думку вопытных філолагаў, мае шмат цікавага, бо найбольш захавала рэшткі чыстай славянскай гаворкі (Сражніўскі)".

Слушна пісаў літаратуразнаўца Сцяпан Аляксандравіч: "У першым "Пісьме пра Беларусь" Д. Баравіка, у "Пісьманні да землякоў-беларусаў" Шчырага Беларуса і асабліва ў "Гомане" на ўвесь голас гучыць пратэст супраць асіміляцыі беларускага народа, узноснай паланізацыі і русіфікацыі яго. Гоманавыц ставіць перад беларускай інтэлігенцыяй задачу пранікнуць у народныя глыбіні, пазнаць народнае жыццё, вывучаць яго мову, літаратуру і вусную народную творчасць".

М. МАЛІНОЎСКІ

Праза

Віктар ЯРАЦ

І ДЗЕНЬ
АДГУКНЕЦЦА
СІНЕЧАЙ

ЗАПАЛЯРНАЯ
БАЛАДА

Бег аленяў і лёгкіх партаў
у глыбы заваларных сцягоў.
Ходзіць вецер — бяссонная вярта —
ля казармаў ваенпарадкоў.

Пераменны ў зыбкім бязмежжы
ўсе шляхі. Крыкні гучна — і крык
будзеш чуць у пустыні снежнай
толькі сам, як жывы снегавік.

Гул завейны зняможыцца. Ціна
зноў абступіць з усіх старон.
Нарты ў чыстым прасторы напішуць
белы верш пра чорны патрон.

Ад аленевых цёпных спінаў
ці сагрэецца ззянне нябёс?
Снегавыя барханы з глыбіню
выдых шлюць — мацней за мароз.

ПЕРАМОЖЦА

Алякала агнём і гарачым металам
(сведчаць шрамы дагэтуль —
зарубі вайны).

Усё меней сяброў,
што не раз на прывалах
з ім дзялілі дымок і глыток франтава.

Вось на вуліцы вёскі зімой ідзе ён.
Хлеб у сумцы і цукру талонны козг.
З маладзенькай рабіны,
што ў грошках ірдзее,
абтрасаюць сніны зацінякны снег.

Дзень марозны згасе, як след самалёта.
І ціхаўна сніцам сярод цыпных
слухаць музыку стонаных
кірзавых ботаў

на дарозе, якая
з надкоў выкрасала агні!

Паланянкі-славянкі
з нагледам — блакітным брыльянтам —,
косы доўгія светлыя, як для прасніц
расчэсаны лён,
нібы ў клетках жар-ітунікі,
змдукалі, марнелі пад вартай,
як пракляцце багоў
успрымаючы ганьбу-палон.

У абдымкі, што нахнуць кумысам
і конскім уедлівым потам,
завабіўніка-хана Арды Залатой, у шапёр
(стане дымна ў вачах) часціню —
некранутую цноту —
валаклі, як бярозу, на дражжы,
неналежны кясцёр...

Згаслі іскры вяхоў
і гарчае грывы кавыльны
пах змяшаўся з палымным настоем.
Сіноецца далеч ці лён?
І на гук не капітны — валотны,
і на покліч машыны
сёння самі бягуць да арды
залатой у палон.

Тут, дзе ў вятроў віна перад зямлёю,
на-іншаму успрымаеш пошум траў
і сонца ўсход над лесам за ракою,
і галасы з паромных перапраў.
Па-іншаму зусім глядзіш на кветку,
на юных дрэў танючых камлі.
Зялёнае, у сіле самай, лета.
І не знайсці віноўных на зямлі.

Рыбіны светлае цела.
Хвалаў халодная вязь.
Жабрамі неба цолае
хпае на берэзе яз. Выдых
туману зыбі.

Золкай на золку расой
мышоць карончыкі-лянкі
травы, што помняць пра усё.

На досвітку ў сон мой — праз дзверы —
сябрамі тых дзён, што сільны,
заходзяць святлыя дрэвы
і будзяць праменнем галі.

Нібыта ў мартэнаўскіх нечах
расплавіцца золку смуга —
і дзень адгукнецца сінечай
і сонцам на усіх берагах...

НЯБЁСЫ

Адрасую Рыгору БАРАДУЛІНУ

Зноў аблокі, як чарэшні,
чысціё расцілі.
Не адвесьці погляд грэшны
ад нябёсаў і зямлі.
Тут зязюлі напярочаць
жыцц і жыцц. Пра смерць — маўчок.
Не суроч жа, крык сарочы,
ранні ўдых, святлы крок.
Не ў сарочы параджоны —
веру вечнасці я ўсё ж
у цішы садоў і клёнаў,
дзе не точыць злоба нож.
А ў нябёс свой лёс таксама.
А ў нябёсаў ёсць правы
пазіраюць у вочы прама
чалавека і травы.
Проста жыць — зусім не проста.
Дзякуй, неба, за пагляд
не дакорны і не посны
над зямлёй, дзе столькі страт.
Не пра іх — пра завязь сёння,
як заўжды ў такіх дні,
у нялёсткаў клопат, роўны
неабдымнай вышні.

У рэчышчах, як чуйных капілярах
змянога цела, плынь штогод мутней.
І не бруцця, як раней, ручэй,
дзе запылі жыццё.
Блукае ў хмарах
бяссонне чыстае кроплі, што з зямлёй
баіцца сустрэцца.
І шукае
душа людская страчаны спакой
на берагах.
І як знайсці — не знае.

СУСТРЭЧА

Сустрэў яго не на сталічным бруку —
на вуліцы свайго пасёлка.
Прыехаў ён з сябрамі з блізкай вёскі
не на "Табіце" ці на "Мерседэсе",
а на ственніку над колер спелага каштану
(у аглоблях белых конь ганцаваў
над дожджыкам цыганскім).

Кумір і лідэр юных вершатворцаў
сядзеў на возе з хлопцамі-курцамі.
І плыў не фізіям —
дымок звычайны таных цыгарэт.

— Я тры гады ўжо вершу не пішу, —
прызнаўся мне зямляк мой маладзейшы.

Кружыўся коршак ціха.
Дзікі голуб на вязе векавым
ніяк не моўкнуў.

І мокрая над вокнамі вярціні
адна адной ківалі галавой...
Маўчалі хлопцы з позіркамі хітрымі.
Каню карцела (аж гарэла скура)
стаяць на месцы.

І ў вачах, як тонях,
таго, хто выкрасіў агмень са слова,
было відно:
нырае-вынырае
паззі нязлюбленая рыбка...

Максіму Танку

У хаце настарэлай вёдры ў сенах
(як знак жыцця) напюфены вадой.
Ля сцен, што борам дыхаюць, мне грэцца
і целам, і душой любой парой.

Тут раніцою вітацца звыклі промні,
а ноччу — зоркі ля ваконных шыб.
Святла зняёмай над сядзібай поўні
на ўсе часы не патухае німб.

Духмянай мятай адгукнецца лета
між зёлак, завязанае ў пукі.
Да ран прыкладвалі тут ручнікі,
дзе кветкі вышыты ці сэрцаў запаветы?

Памяці Анатоля Вялюгіна

Там, дзе ходзіць вецер каля вёскі,
бы пастух, што нагубляў цялят,
на бярозах стынуць адгалоскі
і салодкіх дзён, і горкіх страт.
Зразумеў сгоння — хоць і позна —
на ствалах ладоскі чарытаў
з белымі ў слободстве, нібы новязь
галасоў зямных і немагчы.

Праза

Купленая хата стаяла ў канцы вёскі
пустым вулём: на падлозе, паміж ра-
мамі насыпана вос, чмялёў, летапнія
матылі сухімі кветкамі пад бэлькамі, на
печы. Дзесьці чытала ці гэта сваё, вы-
нашанае гадамі бадзяння па чужых кут-
ках у горадзе: увайсці ў сялянскі дом
трэба як у лес ці ў раку, нічога не
пераабляючы, не парушаючы. Знайсці
на прыпечку кінутую гаспадыняй па-
тэльню, чапалю ў памяльніку, прас на
вугалях, падцепліць печ — і жыць. Дом
не проста з бярвення, дошак, каменя,
дом — як гняздзечка, каб і рукой не
дакрануцца, не спудзіць птушку, — не
звесці сялянскі дух. Пакоі глуха адзэ-
валіся рэхам. Здавалася, вось-вось дрэ-
ву вернецца ягоная лясная мова — не
хацелася нічога ўносіць — шафу, ложку.
Душа ўвесь час супраціўлялася, але трэ-
ба перасцілаць з'едзеную грыбам і мы-
шамі падлогу, перарабляць бы перуном
папчпаную папалам печ, страху-рэ-
шата. Адны вокны — на лес, другія —
на панадворак цёткі Анці: вясёлая сялі-
ба. І што б ні рабіў, куды б ні ішоў,
нехта ўвесь час глядзеў сюды з высокіх
нябесных вокан, спрыяючы, цешачы-
ся.

Яшчэ ў аўтобусе з Менска Юльча
лавіла сябе на думцы, што твары люд-
скія выдаюцца знаёмымі, вачыма лёгка
было адшукаць, знайсці на іх тое дара-
гое падабенства, што родніць усіх вяс-
коўцаў. Дарога праз лес з кожным раз-
зам карацейшая. Яе не вымяраеш, не
параўноўваеш ні з якімі сляжкамі, пля-
хамі, бо яна — дадому. Некалькі хвілін,
каб, скочыўшы з падножжы зямлю,
прызвычаіцца да поля, да лесу, да неба,
асвойтацца. Стаіш нясмела, разгубле-
ны, як на берэзе, перад вялікай вадой,
такі недарэчны, і не ў той адзежы, неба
блізка і глыбока. Якраз некалькі хвілін
на тое, каб адчуць цяжар паклажы ў
руках, стому ад гарадскога тлуму, скі-
нуць усё ля парога разам з абуткам і
лёгка, утрапіна ступіць пад шаты квя-
цiстых фіранак, бярозавага маю пад
бэлькамі. Якраз некалькі хвілін той
дарогі, абы аднойчы, перад сконам,
паспее вярнуцца смяротна атручаным,
як тое мышаня, што знайшла ў падпол-
лі: ружовыя лапы, пыса, ляжыць на
бачку, як спіць, ляжыць у туга, угульна
скручаным саламяным гнязде і гэтак
па сабе яно падагнанае, што ў ім, як у
саване, і закапала... З пагорка на паго-
рак, незнаёмы дзядзька асадзіў белага
каны, едзе павольна, бы і сам пехатоў,
сваім ходам да чалавека, як з павозкі
усё роўна злез — насустрач, павітаўся —
і зноў ірвануў лейцы. Погляд запяталь-
ны, што ўжо не змоўчыш, азавешся.
Глядзіць крыху саромячыся, але ўла-
дарна, як законнік. Гэтае старадаўняе
права, старадаўняе патрабавальнасць
адзін да аднаго: мы тут, на гары, на
гэтай дарозе адны, ты мой напатканы
падарожнік у вялікім сусвеце, дык будзь
жа здаровы. "Адкуль ідзеш? Дзе былі?
— крычыць цётка Анця. — Або, што
гэта я кажу, га?" — смяецца з сябе,
спахапіўшыся. І ты ёй бязмерна ўдзяч-
ны, што яна ўжо лічыць цябе сваім
чалавекам, мясцовым жыхаром — не
наезджыкам.

Уторкнуць на варажбу нанач у бэль-
ку галінку багатак, а назаўтра дзіцячы-
мі вачыма разгадаць таямніцу свайго
лэсу: калі трава за ноч расвіце, жыццё
будзе багатым. Чаму ж не: купіць хату ў
вёсцы, пасяліцца тут — гэта як увайсці
ў сям'ю, даўно пахаваўшы вясковых
сваякоў, зноў набыць вялікую радню.
Рад палення, рад камення — і ступу
наверх! Нарэшце, можна скінуць далоў
свой заплетнік, здарожыўшыся, спы-
ніцца — ты дома! Пацуюць птушак, гукі
бягучай вады, галасы працінаюць на-
скрозь, як шчаслівыя слэзы. Адзыва-
ешся нясмела, бы маўклівы да гэтага
часу інструменту, што трапіў у рукі тале-
навітаму майстру, і ён спрабуе цябе на
дасканаласць.

Жаўрук пая, пакуль ляціць уверх.
Выпраталі з гарышча салому, сена з
хлявоў, аддалі суседзям на падсціл ска-
ціне, цэглу старую — у таго под у печы
паправіць, праваліўся, у гэтага — ко-
мін, дзверы, вокны, хто хацеў, той і
браў. І каб аніякай платы — гэта ж
цяпер свае людзі, трэба меркавацца.
Ад'язджаючы ў горад, Юльча клала ў
кішэню цэлы спіс, каб не запамятаць:
каму — пігулкі ад удупша, каму —
сіньку цюлі падстроіць на свята, каму
— пахадатайнічаць наконт даведкі ў
архіве, каб атрымаць інваліднасць, пад-
лячыцца ў піпіталі. Быццам бы ва ўсіх
старах ёсць дзеці, таксама жывуць у
горадзе, але яна лічыла за ахвяру ўсе
гэтыя чужыя турботы. Хацелася крыху
падняць дом, надта нізкі падмурак. Не-
не, нядобра ў старой вёсцы сярод ста-
рых людзей выдзяляцца, каб хоць не

трапіць на благое вока, не ўзварадзіць зайздроснага суседа. Вада-верхаводка затапляла падполлак. Вёска штовесну цяплява цягала наверх бульбу, вурыла ваду, не шукала вінавайцаў, лёгка тлумачыла няўдачу: маўляў, снегу было многа, і вясна надта рулівая. А цябуля зімовая не ўзышла, бо трава заціснула. А пісклянт мала ў лета пусціла каторая баба, бо крумкач пахапаў, вунь сядзіць на елцы, крумкае, бы арэкі-лушчакі трупчыць у дзюбе, забавляючыся. Слаб-ка бараніліся ад бяды, быццам нявольне было бараніцца. І ты цяпер век вяслуйся ў сырой хаце седзячы, патрапляючы ім... Трэба было падняць падмурак. Тут людзі часцей саступалі дарогу і вадзе, і птушцы, і зверу. Лясны ручай цячэ вясной у вёску, нячутны, зеленкаваты, таямнічы, як лясныя думкі. Пазней каля самага парога ўздыць яны дзікай кветкай лабазніку ці ветраніцы, у сад заляціць сойка, дрозд, салавей. Лес загаворыць да чалавека на сваёй мове. І ты ўжо, як пабраўшыся, будзеш з ім

Не тое што яна, Юльча. Садзілі садок, прыкра ўспомніць, наняты дзядзька з горада спышаўся. "Дзе сонца ўзыходзіць? — пытаецца. — Ага, ага!" Круцьверць галавой, паторкаў дрэўцы — і ў машыну. Чужы сад, ён і ён як чужы — не запам'яталася назва яблынь. Цётка Анця звычайна ў сінніх штанах, запэцкае, выцягнуцца каленкі спераду, тады яна, каб крыху харахай, нацягне іх задам наперад. Ніколі, каб заспяшалася, калі пойдзе дождж. Нічым не захінецца, быццам не чуе, і невядома, ці схавалася б пад страху, каб ночы не было на свеце. А тут прыязджае Ларыса, афіцэрава жонка, яны з мужам будуць сабе напроці цёткі Анці дачу.

— Вой, як Ларыса была прыбраўшыся! Як яе па бацьку? Сукенка ў кветкі, а строю: тут зашчапы на грудзях, тут фальбонка, і спадніца такая шырокая, можа, і сонца-клэш! Ну якраз па мне яна змодзілася! — і рукамі, пакручанымі ад работы пальцамі, перабірае на сабе, як труднае ад жадання ўскласці

была на волі, не заходзячы ні ў які доўг.

У тую ноч нарваў-такі вецер навальніцу. Грымоты каціліся з аднаго канца неба ў другі. Выдавалася праз сон, што гэта цётка Анця мые падлогу перад вялікім гадавым святкам. Ідзе не разгінаючыся па хаце, падол у зубах, перасоўвае з карэлай палавіны на чыстае, шоргае лавы, шафа паехала, ужо баба ў снях, на ганку, ужо вурыць на панадворку, вась і калёсы піхнула на памост у хату, аглобі ў бакі, забарабанілі па чыстых дошках у розныя бакі, як кляшні ў рака. Назаўтра, сустрэўшыся, кінула праз плячэ быццам незнарок, грывнула так блізка, шаравой маланкай аглушыла — і зямля ці адцягне:

— Аднясі каменне, што брала... Сын казаў — яму самому яны патрэбныя...

"Нядобра, калі зязюля кукуе пасля захаду сонца", — успомніліся ейныя учарашнія словы. Надта скоро спраўдзілася... Юльча ўжо не чула, як за плячэма плакаў уголас анёл-ахоўнік. Ад-

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

ДОМ ПАД ЛЕСАМ

АПАВЯДАННЕ

увесь час хадзіць упоплеккі, не адчуваючы адзіноты.

Але чаму так лёгка да плачу? Быццам ейны анёл-ахоўнік за плячэма ўвесь час заліты слязьмі. Ён, пэўна, яе і зводзіць...

Цётка Анця абатрэ вехцем саломы запэцканяныя цэўкі, боты, выйшаўшы з хлява, паправіць хустку і па нешта ж ідзе ў двор. "Можа, замок купіла б?" — пытаецца. Цёмныя ейныя вочы пасвятлелі, сочыць, пільнуе, каб не здагадаліся, што ёй трэба збыць няўдалую рэч. Запам'яталася: яшчэ летась жалілася — купіла во, ключ ледзь паварочваецца. Моўчкі ўпрощае і злучае, што тая марудзіць, маўляў, што табе, багатырцы, варта купіць, а мне ўбытак. Вунь якую будоўлю распачала, плот новы паставіла, веранду, печ новую — свежы дым у хаце. Цётка Анця не надта і хавалася, узяўшы некалькі цаглін, падлажыла на рацэ пад кладку, бо не пільнуецца новая гаспадыня, нядорага, значыцца, ён ёй абходзіцца, не ўгоніш яе гэтым у кошт... Нельга не купіць, нельга даць зразумець, што заспеў, як малага апуканца. Толькі гэты візіт крыху насцірожыў: а ці не залішне яна тут, у вёсцы, добрыцца з людзьмі, можа, варта было б хоць дзеля прыліку гаргавацца з імі. Але ўдзячна давяраючы жыццю, Юльча выбачала, забываючыся на хітрыкі старой жанчыны. Можа, толькі яшчэ больш шчыра адорвала яе гасцінцамі, вяртаючыся з горада, быццам хаце яе закаляхаць, як малое дзіця; прылашчыць, не ўзварадзіць ейную больку. Цётка Анця мела тыя сілы, што мае глыбокае карэнне лясных нагаворных гаркавых зеляк, якіх і назву ніхто яшчэ не ведае.

Рэдка тая заходзілася ў хату, хаця ўвесь час на вачах, у вакне ўвесь ейны панадворак. "А кыш вон! А кыш вон, га?" — ганяе кур з град, пытаецца, чаму не слухаюцца, карціць слова сказаць, а ў хаце няма да каго і загаварыць — дзеці, унукі ў горадзе. Толькі на ўсю моц уключанае радыё. Штогод праз усю бульбу града квяцістага маку, як дзяркіты каснік у сівых валасах. Во яна толькі яшчэ робіць пад той мак граду. Качае граблямі зямлю, пляскае, як бы гэта цеста на стале. Узбівала, мяла грузалкі, дабаўляючы нюшок таго, нюшок гэтага, як толькі не каштуючы на смак. Не спышаючыся, неяк па-святочнаму. Барозны няроўныя, бакі абсыпаюцца, — на строй не глядзіць. І з языка не спускае, што цяжка, і сок бярозавы вялы, смагу не праганяе, што дзеці не падскочылі, не кожны раз лучаць у пагоду пад'ехаць, памагчы — і раптам загадвае разгнаць плугам лужок каля ракі, дабавіць зямлі, і жаліцца, і стагнаць, як у любосці, але не разлучацца.

такую сукенку, надта ўспадбаўшы, і ў будзён дзень! Яркі, светла ёй уважчы, глядзіць прыжмурыўшыся з далёкага пагорка сваёй маладосці. Як Ларысу па бацьку? — во ўшанавала! Юльча міхнула сумелася: старасць, гразкая работа не закітавала старой жанчыне вочы, а ты тут ходзіш абм у чым, па-простаму, цягаючы на сабе і дошкі, і-цэгу, і зямлю рыдлёўкай урабляючы — толькі каб не выдзяляцца! Што ўжо тычыцца афіцэрыхі, то, на першы погляд, і не заўважыш, прыгожая яна ці не. Яе быццам трэба некаторы час рэстаўраваць у сваёй памяці, успамінаць, як згублены, зашораны дзе-небудзь на жыццёвым гарышчы дарагі партрэт. Быццам ціхая і непрыкметная, яна магла б быць і белавыччай, марудная, погляд даўгі, як за плячэмаці ці за мелкім шыццём дзе-небудзь у вакне дзевятнацістага стагоддзя. Каб не густыя рыжыя, пафарбаваныя хной валасы, што цяжкім царскім турбанам велічна ўздымалі галаву. Яркі макіяж надзіва не вульгарны. Жывалісалася нешта нетутэйшас, неспадзяванае, знаёмае толькі па паданых гарачых паўднёвых краін. Ну праўдзівая Клеапатра! Не, Клеапатру нельга браць да работы. Аднаго разу толькі ўдалося ёй, бачыла, пераносіць з мужам шыфер, пацяклі густыя малёўкі, на скронях ад напружання выступілі вены, не гэты шэдэўр жывалісу, думалася амаль здэкліва, патрабуе шануюнага абыходжання, пэўнай тэмпературы, як у музеі.

Атрымаў афіцэр пляч на чыста чырвонай гліне, а жадалася пасадзіць дзецяц хоць агурок. Цётка Анця, калі папрасілі, вымеркавала ім граду ў сваім агародзе.

— А, можа, яны мне мяшок мукі дастануць! — і стук кулачком па лаве, на якой сядзела. — А, можа, прадсядальца — яны з ім добра — жыта выпіша... А, можа, так што якое маюць даць, — стук, стук, стук.

Зямлю шкадавала, а тут адважылася на пазыку, як у рулетку згуляць захаце-лася. Ужо яна тутака, маўляў, не прагадае, усё абдумала. Сам-насам абрадзіла. Але не засцераглася Клеапатра ад бабінага гневу. Тая, не хаваючыся, што брыдзіцца, пазначыла шклянку на малака, каб цётка Анця не пераблытала і ў сваю карэлу не наліла. І дзве тысячы пакінула наперад — не ў рукі, а праз унучку.

— Што яна мне, як на вочы ускінула! Я торг куплю ў ейным горадзе — і ўсе грошы! Жарт! А я ўсё летца буду за іх у кабале душыцца на гэтае малако! — бліснула на Юльчу вачыма.

Юльча, праўда, разумела старую: ёй звычайна зарабляць па рубяльку, дакладваючы капейку да капейкі, і каб душа

несці каменне?! А хіба гэта пазыка?! Гэта як выгнанне. Пасля чаго чалавек павінен сабрацца і пайсці ад людзей. Так зганяе з абжытага месца прыун, калі паліць дом... Яшчэ і тыдня не прайшло, як цётка Анця сказала: бяры, ляжаць камяні, замінаюць, уросшы ў траву... Добра, што хоць яшчэ не заліла падмурак пад прыстройку... Цяпер Юльча хадзіла, быццам збілася з дарогі, згубіла час, пару. Увечары перад ноччу няўдзячна падыйшла да ложка і стала складаць толькі што пасланую пасцелю. "А што гэта я раблю?" — спыхалілася. Уначы брахаў глухі бабін сабака Букет, цяжкім безгалосым брэхам, нешта трывожыла яго па старой памяці, яго ўжо ў вёсцы, суверыўшыся, ніхто не падтрымліваў, адзін лес адзываўся, але сабака і яго не чуў — ён даўно ў адзіноце. Уставала на досвітку, ішла ў лес. Быццам і не пужалі свежыя разоры дзікоў, незнаёмыя галасы ранішніх птушак. А тут, ужо вяртаючыся, раптам нешта выдалася: азірнулася — на ўскрайку ад дарогі стаяла... здань. Малое дзіцё, якое зарана пабудзілі, ногі нягнуткія, тырчком, гэтак спатыкач спраконку. Ці то ў старым адзенні, ці то пакрыта карой. У мурзатай руцэ, пэўна, ад учарашняга заціснуты зялёныя арэхі. Пакуль паспелі вочы убачыць, страх ужо скокчыў на плечы, сядзеў дзікім катком, пэўна, ён пільнаваў яе ў лесе ўвесь час. Здань пагражальна знерухомела, каб схакаць, калі, нарэшце, пакіне чалавек лес.

"Аднясі каменне..."

Вярнулася, у хаце ўжо былі ўсе устаўшы — якраз прыязджалі наведанца сямброўці з горада, рыхтуюць сніданака, смяюцца, шуткуюць — колішнія высюквы дзяўчаты. Юльча стаяла ў парозе ўся мокрая ад расы. Ніхто не звярнуў на гэта увагі, не сказаў, каб хутчэй пераапанулася ў сухое. Мы, думала пра сабе Юльча, інтэлігентны сельскія, народжаны пад дажджом, пад снегам, на зямлі. Спраўднаму гараджаніну тут лягчэй прызвычацца, яму патрэбен пляч і больш нічога. Яму звычайна жыць, як на лесвічнай плячоўцы, абасоблена, адчуванна, абм было дзе купіць малака, гідліва пазначыўшы свой посуд, як Клеапатра. Бо ён не зведаў ішчаслівых вяртагаў высюквой сямейнасці. Яна ж будзе няўдзячна шукаць тут сваю пакінутую калісці, згубленую радзіму, будзе жадаць вярнуцца ў высюквою сям'ю. Але ж ці прымуць... Душа лёгка апукаецца, абм заляцела пад страху хаты...

Неўзабаве пачаўся першы сенакос. Яшчэ адно ейнае лета заката. Такая ўлюбёная пара, а цяпер... Цяпер яна паўсюдна шукала адказы на свае пытанні, бачыла ўсё перад сабой без замілавання, жорстка, і, можа, праўдзівей,

увесь час адчуваючы, як муляе каромысел, пью не павярнуць, на якім старэй жанчыны носяць ваду з ракі, бульбу-паранку, увесь дзень, бы замкнёнае ярмо на рабочых валах. Галавой уперад, крок павольны, шырокі, пагойдваюцца ў бакі ўсім целам — цяглавая хада. Здыме баба каромысел, поцілку ганчэйшую спягне з ложка, пусціць на горшас — насіць на сабе ўзаплечкі траву, ахрап'е свінням, сена. Во, казалася нека цётка Анця, косткі павыпіраліся на нагах, не можа знайсці абутку, у крыжы баліць, "палец на руцэ з начы не магу адкінуць, паглядзі, верхніх зубоў няма". Стаіць, лымкай агурок выкалупвае, есць сема, бы салодкі кавун. А трэба спышацца сена ўхапіць — пагода ж стаіць, чакаць не будзе, пакуль аддыхнеш. Спэка. Кожная баба, калі толькі мае, ідзе сенаваць з мужыком. Той каторы не вытрымае, сцягне кашулю праз галаву, а яна ідзе побач прыбраўшыся, сукенка толькі што з шафы, колецца сенажатка, ступае, як на абцасах, нічым не парушыць адвечнага парадку, калі ўжо на людзях, хустку з галавы толькі скіне ажно ў паўдні — фэст! І старыя ў нечым дзяркатым здадзек, сагнуўшыся — спалавелым, заламаным макама ў полі — фэст! Віхор падхопіць каслаўку сена і доўга трымае яе ў паветры, круціць над галавамі, бы хлапчук, скачучы на адной назе з граблямі. Паглядаюць на неба, каб хаця не захмарылася. Без аддухі грабучы, пластуць. Рыкае ў паўдні ў вёсцы незагнанная ў хлеў карова. Ці сядзецца ўжо цётка Анця з маладзейшымі. Паходка ейная ў пільніцу, як у смерча, ідзе пасярод дарогі, выпрастаўшыся, у думках яна ўжо далёка, на сваёй дзяліцы. Быццам ні грудзей ужо, ні бядра, адзежа адным строем, абм цела ў чыстае захінуць, але ж ніколі пры сваім музыку, калі быў жывы, і ў старасці не пераапанулася, саромеючыся, толькі калі станік папрасіць зашпіліць. Нейк у лазні, мыючыся разам, Юльча сумелася, убачыўшы тут, у вёсцы пад лесам, зблочаную працай, састарэлую... Венеру — учыненае ненаўмысна блюзнерства. Той самы схіл плячэй, і пена марской хвалі яшчэ не сышла з кволых сцёгнаў... Вазы рыпцяць, капштоў не чуваць, такая збітая дарога, адзін гарачы пыл. Сонца ўвесь дзень свяціла пільна, без аддухі, і пакідала поле апошнім, кацілася на захад нязвычайна цяжка, як не ў той бок, проста пад конскія капшты, блытаючыся спінамі ў калёсах. Не, пэўна, яшчэ заставаўся стары дзед, кульгавы, былы паліцай, недзе з-за свету чалавек, казалі. Ніхто не падыйшоў да яго, не памог знажыць у капешкі, яго і цяпер баяліся, нават што добрае асерагаліся зрабіць. І ён, пэўна, да смерці так і будзе сабе думаць: маўляў, мала я вас немілу удаваў, свалату каласную. Сціналася сэрца: не яго шкада, а ягоную старасць. Душа вон — так гроб, торба з ежай на ровары увесь дзень вісела нечэпаная. Ішоў дамоў, ровар побач, як апірышча. Спіна мокрая, а там, дзе крыху ачахла, высахла — соль рагазатамі, буйная, бы жарства, на пустой, мёртвай зямлі.

І так дзень адодня. Выйшла увечары за вёску, яшчэ стаяў гарачы дух, пахла атарачкам першай падкапанай бульбы, спечанай тут, у сонечным попеле, пахла вячэрай. І пустое поле, і вёска здалёк падаліся незнаёмымі, і такі жах забраў, як бывае, калі ты адлучыўся ад людзей, а душа запатрабуе шчырасці. Тады ўжо ад сябе праўду не схаваш, як на споведзі. "Збадзялася я па свеце, на чужыне..." — вымаўлялася не сваім голасам. Здаецца, паднялася б з гэтага чужога гарачага камення і паліцаца б на сваё заросшае, як пакінуты магільнік, селішча. Ніколі ты не будзеш у чужой вёсцы за свайго, зязкуеці зносікам з-за свету ці непамыслай нявесткай. "Вы добрыя, бо багатыя..." — сказала нека цётка Анця. Маўляў, лішку маеш, а жыць не ўмееш — раскідается, — блазната. "Аднясі каменне..." А хіба хто лепшым быў да яе? Адзін толькі хворы на галаву Тонік, сустрэнецца: "Здрасце і толькі вам", — скажа. А нап'ецца, б'е нагамі па веснічках дачнікаў: "Спало, усю свалату спало!" — як жыватом крычыць. Каб хто запытаўся, як маешся, скуль, чым ты ёсць? Вымкнешся сам у гаворцы іншы раз, не ўтрымаеш, аж горача, так хочацца сваіх успомніць. Няма з кім, ніхто іх тут не ведае. Толькі ў касцёле, даўшы на памяннанне, адным іменем: Волька... Антык... Уладзя, Лёна, Бронік, Марыля... Толькі з богам успомніць... Нейк незнарок пачула бабіну размову з суседкай: "Дрэнь гэтыя наезджыя, пра што з імі пагаворыць? Таварышы нам, з кім дзеці гадалі, з кім на работу хадзілі..." Ка-

З ДНЁМ НАРАДЖЭННЯ, "МАЛАДЗІК"!

У адным з новых мікрараёнаў Віцебска — Поўдзень-7 — адкрыў дзверы першы ў рэспубліцы дзіцяча-юнацкі мастацкі цэнтр "Маладзік". У яго сценах размясціліся дзве студыі выяўленчага мастацтва, майстарні мастацкага вобраза і ювелірныя, а таксама выставачныя залы. Займаюцца тут дзеці з малазабяспечаных сем'яў, а таксама тыя, што жывуць у гэтым раёне. Навучанне ў цэнтры бясплатнае.

Свае работы тут змогуць выстаўляць навучэнцы гарадскіх школ з мастацкім ухілам, студэнты педагагічнага і тэхналагічнага інстытутаў і вучылішч абласнога цэнтра, а таксама выкладчыкі.

Першымі ў залах цэнтра дэманструюць сваю творчасць навучэнцы і выкладчыкі СШ № 25.

На здымак: вурткаўцы студыі выяўленчага мастацтва Андрэй ЛЫСУХА і Валя ІВАНОЎ са сваімі работамі.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛІНФАРМ

ПРАДСТАВІЎ МАЛАДЫХ

У мінскім ДOME ветэранаў вядомы кінарэжысёр Віктар Дашук прадставіў гледачам работы сваіх маладых калегаў Галіны Адамовіч і Юрыя Азаронка. Гэта дакументальныя стужкі "Палюбі мяне чорненькім" і "Маналог пасля смерці". Апошняя на прэстыжным міжнародным фестывалі славянскіх фільмаў у Тыраспалі атрымала галоўны прыз.

Галіна Адамовіч і Юрыя Азаронак — выпускнікі Беларускай акадэміі мастацтваў, вучні славаўтага кінамайстра Віктара Дашука.

На здымку: кінарэжысёр Віктар ДАШУК (у цэнтры) са сваімі вучнямі, а цэнтр калегамі Галінай АДАМОВІЧ і Юрыем АЗАРОНКАМ.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛІНФАРМ

ЁСЦЬ КАЗКІ... ЁСЦЬ І ТЭАТР... КАЗКІ

Не прафесійны, а самадзейны. А ўзнік ён пры дзіцяча-юнацкім клубе "Атлант" Мінскага завода халадзільнікаў. Дзякуючы кандыдату педагагічных навук Святлане Рукавіцкай.

Першым спектаклем стала "Блакiтная птушка". Першым, але не апошнім. Калі ў іншых калектывах мастацкай самадзейнасці ўзнікаюць цяжкасці, дык Тэатр казкі імкнецца іх пераадоляваць. Таму і рыхтуюцца тут новыя спектаклі, у аснову якога пакладзена казка Аскара Уайльда "Зорны хлопчык".

ЯГО ВАБІЦЬ НЕЧАКАНАСЦЬ...

У галерэі "Верхні горад", якая месціцца ў будынку Саюза кампазітараў Беларусі якраз у Верхнім горадзе, прайшла выстава мастака, супрацоўніка "ЛіМа" Уладзіміра Скрыганова.

Апошнім часам традыцыі адкрыцця маленкіх персанальных экспазіцый у галерэях Мінска стала трывалай. Ды і галерэй большае на вачах, яны шчыльна запоўнілі гістарычную частку горада. Зрэшты, з гэтага і мы перанялі добрую заходнюю традыцыю не справаздачных дзяржаўных, а камерных, часам камерцыйных выставак. Тут кожны, хто жадае давесці значнасць сваёй творчасці, мае магчымасць выпрабаваць сябе. Замінае адно: не хапае рэкламы ды не паўсюль склалася яшчэ адлавадная "цырымонія" адкрыцця.

Тое, што адбылося колькі дзён таму ў галерэі "Верхні горад", стала нечаканасцю. У гэты вечар гучала музыка і песні ў выкананні майстроў музычнага мастацтва, а пасля само сабою "сабраўся" імправізаваны "салон" з добрых знаёмцаў — мастакоў, артыстаў, пісьменнікаў — ды зацікаўленых пакупнікоў і запрошаных замежных гасцей. Такой сяброўскай, разважлівай атмасферы, часам вельмі не хапае на творчых вечарынах, асабліва калі яны адбываюцца з прычыны мастацкіх з'яў.

Уладзімір Скрыганав — не навічок у мастацтве. Ягоныя работы, як і многіх іншых беларускіх мастакоў, знаходзяцца ў калекцыях прыватных асоб Германіі, ЗША, Англіі, Аўстраліі, Ізраіля. Адбыліся тры яго выставы сумесна з сябрамі ў Мінску, адна ў Германіі. Гэтым разам выстава Уладзіміра стала першай спробай скласці асабістую мазаіку творчасці, прадставіць сваё мастакоўскае аблічча.

Творчы лёс Уладзіміра складаўся своеасабліва. У адзінаццаць год адчуў ён жаданне стаць мастаком. Ды шлях ягоны да мэты быў няпросты. Уладзімір ішоў да мастацтва самастойна, па-сутнасці самавукам. Засвоіўшы справу мастака-афарміцеля, працаваў на Жлобінскім аб'яднанні штучнага футра. Ад бацькі — майстра па дрэве — ды з прычыны працоўнай неабходнасці навучыўся разьбярству, дэкаратыўна-прыкладному мастацтву, вырабу рэчаў з металу, манументальнаму мастацтву: рэльефам, роспісам, вітражам, мазаіцы. А гадоў сем таму заняўся станковым жывапісам.

Творы Уладзіміра Скрыганова надзвычай колерава-святочныя, і гэта першае, што вылучае іх сярод іншых, суседніх па галерэйнай зале работ. Яго жываліс бліжэй за ўсё да канцэптуальнага мастацтва, хоць і пішацца кожны твор як асацыятыўныя фантазіі пасля нейкага эмацыянальнага штуршка. У мастака няма ўлюбёнай тэмы, прывязанасці да пэўнай колеравай гамы альбо жадання набыць сабе пазнавальную манеру. Яго вабіць нечаканасць і магчымасць здзівіць гледача. Праўда, такое стаўленне (заўважым, досыць свядомае) мае і вялікую небяспеку. Уладзімір яшчэ шукае сябе ў мастацтве, не засяроджваючыся трывала на нейкай адной плыні; ён спрабуе розныя стылі, лёгка перакідаючыся ад адной крайняй мяжы да другой. Такі пошук прыадчы-

Мастак Уладзімір Скрыганав

ня мастакоўскай далягляды, але не дазваляе паглыбіцца ў распрацоўку чыста тэхнічную, ды і тэматычную таксама. У выніку цяжка вылучыць нейкую пэўную работу этапам творчасці, пройдзеным і засвоеным. Хутчэй мастак давярэецца сваім імпульсным памкненням, спадзеючыся, відаць, на дасягненне поспеху праз інтуіцыю, а не праз канкрэтную школу. І гэта таксама шлях, да канца якога яшчэ далёка.

Але, звяртаючыся да ўсходняй мудрасці, ці ж не шлях — галоўнае для кожнага творцы?

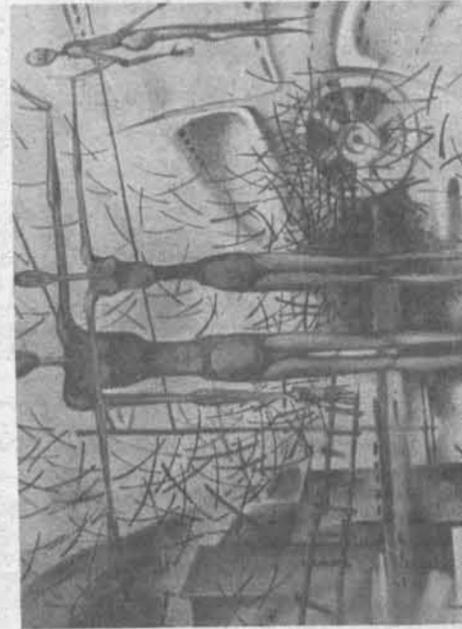
Н. ЖОГЛА

"Тут першыя крокаў пакінуты сляды"

"Знікомы ценя жаданняў"

"Першы вылет"

"У пошуках залатога дажджу"

«ДА РАДАСНАГА СВЯТЛА...»

З творчасцю гродзенскага кампазітара Сяргея Багданава я быў знаёмы павярхоўна. Станоўча ацэньваў ягоную поліфанічную Санату для баяна. Без раздражнення прымаў складаную па мове Санату для фартэпіяна. Убачыўшы ў Багданаве моцнага прафесіянала, запрасіў яго ў аргкамітэт конкурсу юных кампазітараў. Пазней прыцягнуў да працы ў Асацыяцыю кампазітараў Гродзеншчыны. Так склаліся ў нас дзелавыя стасункі.

Аднойчы ён запрасіў мяне на кубачак кавы. Уключыў магнітафонны запіс з выпадковымі гукавымі эксперыментамі на электронным інструменце — той самай вясельнай «Ямасе», да якой не дакранецца кожны музыкант, калі сябе паважжае! Прызнаюся: мне не хацелася слухаць абсалютна ніякай музыкі, што даносілася з японскай «самаграйкі». Але якое было маё здзіўленне, калі я адчуў у незвычайных тэмбравых спалучэннях голас Зямлі, подых Сусвету. Ува мне загарэўся інстынкт «першаадкрывальніка» талентаў, хоць побач быў ужо сталы музыкант (Багданав закончыў Ленінградскую кансерваторыю, як выканаўца ўдзельнічаў у многіх міжнародных фестывалях, як аўтар музыкі быў лаўрэатам Усесаюзнага конкурсу маладых кампазітараў). Тым не менш я параіў Сяргею стварыць закончаны мастацкі кампазіцыі для электронных інструментаў.

Разам прызначылі час прэм'ерных канцэртаў, добра ўсведамляючы, што на Беларусі амаль ніхто (за выключэннем, бадай, А. Літвіноўскага) не займаецца акадэмічнай (не дэкаратыўнай, не эстраднай, не шлягернай) электроннай музыкой. Хутка планы пачалі ажыццяўляцца. Адбылося некалькі канцэртаў у Гродне, Мінску, Лідзе, былі зроблены запісы на рэспубліканскім радыё. Адначасова Багданав атрымаў шэраг заказаў напісаць музыку да тэатральных пастановак.

Свой наватарскі твор кампазітар назваў «Альбомам электроннай музыкі». Форма яго — скразная (нягледзячы на тое, што ёсць падзел на адносна самастойныя часткі), змест — эпічны. Музыка Багданава асацыіруецца ў мяне з вобразамі сусветнага Розуму, які сузірае Зямлю з вышыняў Сусвету, з абліч-

чам самой Зямлі, пагружанай у трывожную цемру, з чыстымі струменямі Вады і Паветра, з зараджаннем Жыцця на Зямлі. Складана? Так: палатно сапраўды манументальнае!

А чым адрозніваецца традыцыйная музыка ад музыкі прасторавай? Калі першая абмежаваная зямнымі межамі, дык другая пераносіць нас у касмічныя прасторы, калі першая апалядае пра жыццё чалавека ў гэтым свеце, дык другая выяўляе той свет, куды перасяляецца душа пасля смерці. Традыцыйную музыку запісваюць нотамі, у прасторавых музычных карцінах столькі гукаў, што іх амаль немагчыма зафіксаваць нотнымі знакамі. Традыцыйную музыку іграюць па нязменным тэксце, прасторавыя кампазіцыі ўзнаўляюцца штораз зноўку. Такім чынам, кампазітару, які выконвае прасторавую музыку, трэба быць чуйным барометрам, каб выяўляць свае эмоцыі і эмоцыі сваіх слухачоў. Адначасова яму трэба быць чалавечым аркестрам, чыя гукавая энергія пранікае ў самыя аддаленыя куткі душы і сягае ў космас. Нарэшце, ён павінен быць тэхнікам-электроншчыкам, які свабодна валодае сучаснай камп'ютэрнай і гуказапісваючай апаратурай.

Як прымалі музыку Сяргея Багданава на канцэртах? У Гродне публіка была стракатая: не абыйшлося без п'яных тыпаў, якія гучна размаўлялі, сёй-той нават з музыкантаў дэманстравалі пакінуў залу. У Мінску аўдыторыя Саюза кампазітараў уважліва вывучала невядомага ёй аўтара. Навучэнцы Лідскага музвучылішча з юнацкай непасрэднасцю патрабавалі паўтарыць незвычайны твор. Выснова простая: якая публіка, такая музычная культура ў горадзе! На жаль, Гродна ў гэтым сэнсе надта адсталая ад «правінцыйнай» Ліды.

Сёння перад Сяргеем Багданавым адкрываюцца заваблівыя перспектывы. Найноўшыя камп'ютэрныя сінтэзатары дазваляць яму значна пашырыць галіну выяўленчых сродкаў. Пры гэтым ён у любы момант можа дапоўніць «пазаямнае» электроннае гучанне цэльнымі тэмбрамі звычайных інструментаў і, вядома, жывым чалавечым голасам. Прасторавая музыка сінтэтычная па сваёй

прыродзе: яна мае патрэбу ў мастацкім святле, у жывалісе, у тэатральным дзеянні. Стваральнікі прасторавай музыкі непазбежна падыдуць да поўнага мастацкага сінтэзу, да якога імкнуўся ў пачатку стагоддзя А. Скрабін. Ідэя Скрабіна нахонт пераўтваральнага ўздзеяння мастацтва на жыццё — гэта не толькі сімвал рэвалюцыйнай эпохі, але гэта перш за ўсё агульначалавечая мара пра перастварэнне жыцця на разумных асновах.

Дарэчы будзе згадаць тут папленніка і блізкага сябра Скрабіна, ураджэнца Віцебска Барыса Фёдаравіча Шлёцара. Як пішацца ў «Музыкальным энцыклапедычным словаре», ён «аказаў істотны ўплыў» на Скрабіна. Вядома, што ягоная сястра Таццяна Фёдаравна была жонкай Скрабіна. У савецкіх музыказнаўцаў Шлёцар быў у яміллісці, бо ён «зводзіў» Скрабіна ў бок ідэалізму і містыцызму. Не думаю, што Барыс Шлёцар мог сур'ёзна ўплываць на геніяльна адданага кампазітара, які, дарэчы сказаць, быў на 10 гадоў старэйшы за яго і чый светлагляд

вызначалі непараўнанна большыя велічыні, чым Шлёцар, а менавіта выдатны філосаф С. Трубяцкой ды званы мысліцель-тэаоф А. Блавацкая.

Ды ўсё-такі наш зямляк Б. Шлёцар быў самым бліскім сябрам Скрабіна, «першым пестуном» кампазітара ў філасофіі! Ці ж гэтага мала? Важны яшчэ адзін момант жыцця Барыса Шлёцара. Паехаўшы за мяжу ў 20-я гады, ён супрацоўнічаў з французскім кампазітарам П'ерам Булезам. Маючы на ўвазе, што Шлёцар быў на 44 гады старэйшы за П'ера Булеза і што ён у свой час прайшоў школу скрабінскага ўсеабдымнага сінтэзу, можна з упэўненасцю гаварыць пра станоўчы ўплыў Шлёцара на Булеза, які, вядома, актыўна займаўся электроннай музыкой і пабудаваў падземныя электронныя лабараторыі паблізу Парыжа.

Адным словам, Шлёцар у значнай ступені вызначаў кірункі не толькі рускага, але і заходнеўрапейскага музычнага мастацтва. Аднак на Беларусі пра гэтага выдатнага чалавека, нашага земляка, ніхто не піша і не гаворыць!

Я глыбока перакананы, што для нас, беларусаў, мастацкі сінтэз — гэта не даўня, не чужая забаўка. Адмяжоўваючыся ад дасягненняў сусветнага мастацтва, у тым ліку ад вопыту нашых суайчыннікаў (у жывалісе — Канцэпскага, Малевіча, Шагала, у музыцы — Салярцінскага, Шлёцара), мы проста трапляем у яму самаізаляцыі ды глупства... Калі мы не жадаем гэтага, то будзьма падтрымліваць маладых кампазітараў, якія разам са Скрабіным гатовыя йсці за межы будзённага жыцця «да радаснага Святла, да Агно, да пераможнага Сонца». Адзін з іх — Сяргей Багданав, які зусім свядамо прысвяціў свой «Альбом электроннай музыкі» Праметэю мастацтва XX стагоддзя Аляксандру Мікалаевічу Скрабіну.

В. РАДЗІЕНАЎ,
старшыня Асацыяцыі кампазітараў Гродзеншчыны

На здымку: Сяргей БАГДАНАЎ за інструментам.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

У МАЛАДЗЕЧНЕ ТВОРЧЫ ДУХ ЖЫВЕ...

2 снежня ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся вялікі канцэрт Маладзечанскага сімфанічнага аркестра, прысвечаны 50-годдзю яго арганізатара і нязменнага маэстра Рыгора Сарокі. Да гэтай нагоды прымеркаваны і сённяшнія нататкі...

Для чалавека, звязанага з мастацтвам, надзвычай важна ўсведамленне творчай рэалізацыі. Асабліва — у час сталасці, калі, азіраючыся на праўжытае, на створанае, ужо і можна, і патрэбна даць уласную ацэнку зробленаму.

Заслужанаму работніку культуры рэспублікі Рыгору Сароку — 50 гадоў. Доўгі час ён з поўнай аддачай сіл працаваў на трох нівах — педагогічнай, дырыжорскай, адміністрацыйнай. Думаецца, ацэньваючы пройдзены шлях, ён можа быць задаволены: многае з задуманага ажыццявілася, прынесла свае плённыя вынікі. Сёння яго імя — музыканта, дырыжора — вядомае не толькі ў родным Маладзечне, у рэспубліцы, а і за межамі: у Германіі, Іспаніі, Венгрыі, Амерыцы. Канечне, вядомасць прыйшла не сама па сабе. Рыгора Сямёнавіча вылучае вялікая працаздольнасць, гранічная пунктуальнасць, дакладнасць планавання працы — на дзень, тыдзень, месяц, год. Ва ўсім, што ён робіць, адчуваецца творчая ненатоленасць, якая вызначае інтэнсіўнасць жыццёвага пульсу.

Пачатак творчай біяграфіі Р. Сарокі звязаны з педагогічнай працай у Маладзечанскім музычным вучылішчы, якое ён узначальвае вось ужо пятнаццаты год і якое, дзякуючы яго ўнёскам, носіць сёння імя М. К. Агінскага. Як педагог ён свае заняткі з вучнямі ніколі не абмяжоўваў прафесійна-тэхналагічнай праблематыкай, а імкнуўся да вырашэння цэлага комплексу актуальных праблем сучаснай педагогікі, асаблівае значэнне надаючы выхаванню добрага густу, павагі да класічных і нацыянальных традыцый, развіваючы культуру думкі, чуйна прыкмятаючы і падтрымліваючы творчыя магчымасці музыкантаў-пачаткоўцаў.

Аднак у поўнай меры творчы патэнцыял Р. Сарокі рэалізаваўся ў працы з двума калектывамі — камерным аркестрам наро-

дних інструментаў і сімфанічным. Камерны аркестр, створаны ім, працаваў пад кіраўніцтвам Р. Сарокі на працягу 19 гадоў (цяпер — з другім дырыжорам), неаднаразова дэманстравалі сваё мастацтва ў розных гарадах рэспублікі, блізкага і далёкага замежжа. Па сутнасці, паклаўшы пачатак канцэртным выступленням гэтага калектыву за мяжой, Р. Сарока, у ліку іншых беларускіх музыкантаў, паспрыяў развіццю плённых творчых кантактаў з замежнай аўдыторыяй, папулярнасці нацыянальнай музычнай культуры. Між іншым, цяпер і сустрэчы з замежнымі музыкантамі ў Маладзечанскім музычным вучылішчы — з'ява частая. Горад Маладзечна не проста ведаюць за мяжой, але ўспрымаюць як адзін з цэнтраў Беларускай культуры.

Яшчэ ў сценах кансерваторыі, займаючыся ў класе заслужанага артыста Беларусі А. Майзлера, Р. Сарока захапіўся сімфанічным дырыжыраваннем. Як і кожны музыкант, ён меў свае ўяўленні пра эталон майстэрства і ў якасці «музычных іверсітэтаў» абраў Я. Мравінскага, Я. Святланава, Ю. Цемірканава, К. Кандрашына — мастакоў глыбока творчых канцэпцый. Па-сапраўднаму развівацца музыкант можа толькі ў штодзённых стасунках з шырокім колам музыкі — такое ягонае меркаванне, што прымусіла дасканала вывучаць многія партытуры, паслухоўваць запісы любімых дырыжораў.

Усё гэта дало плён у працэсе працы з гарадскім сімфанічным аркестрам, які Р. Сарока ўзначальвае ўжо 15 гадоў. Па сутнасці, калектыв быў створаны ім на аснове студэнцкага. Вось — прыклад дырыжора, які адважыўся не толькі стварыць, а і забяспечыць жыццяздольнасць аркестра ў нялёгкіх умовах невядлікага гарадка, даказаць, што можна, аказваецца, і на перыферыі займацца сапраўднай творчасцю. За

гады працы дырыжор здолеў зусім пераўтварыць выканаўчае аблічча калектыву, планамерна працуючы над удасканаленнем яго майстэрства. Прадыжыраваў немалой колькасцю найцікавых праграм, якія ўключалі такія шэдэўры сусветнага мастацтва, як фартэпіяныя канцэрты Грыга, Бетховена, Рахманінава, Гершвіна; 1-ю частку «Патэтычнай» сімфоніі П. Чайкоўскага, «Герцічную» сімфонію Л. Бетховена, уверцюру да оперы «Чароўны стралок» К. М. Вебера і многае іншае.

Вядома, іграць творы такога ўзроўню і маштабу — справа для музыкантаў няпростая і адказная, але менавіта гэтыя праграмы садзейнічалі творчаму росту аркестра, стварылі яму рэпутацыю сур'ёзнага калектыву. Апошнім часам з ім супрацоўнічаюць знаныя беларускія выканаўцы — заслужаныя артысты рэспублікі І. Алоўнікаў, В. Скорбагатаў, В. Кучынскі, кампазітары Я. Глебаў, В. Іваноў. Аркестр мае званне народнага, чым адзначаны далёка не кожны калектыв, тым больш «правінцыйнага» паходжання. Летась адбылося выступленне ў сталічнай філармоніі і вось — зноў з выпадку юбілею дырыжора канцэрт на галоўнай сцэне рэспублікі: у праграму ўключылі Канцэрт Э. Грыга (саліст І. Алоўнікаў), уверцюру «Эгмант» Л. ван Бетховена, музыку Я. Глебава, В. Іванова, Я. Сібіліуса, вакальныя творы (саліст В. Кучынскі).

У працы з аркестрам Р. Сарока аддае перавагу прынцыпу дыялога, пераканання. Вядома, на рэпетыцыі ён прыходзіць з дасканалым веданнем партытуры, з пэўнымі задумкамі, што тычацца яе інтэрпрэтацыі, але канчаткова выканаўчае вырашэнне вызначаецца ў ходзе супольнага музыцыравання. Увага дырыжора нязменна скіраваная на вобразную сутнасць музыкі; перад аркестрантамі ён ставіць перадусім вобразныя задачы, справядліва лічыць, што выканаўца, уяўляючы, які вобраз шукае, сам знойдзе шляхі для яго ўвасаблення. Звычайная рэпетыцыя ператвараецца ў задавальненне, бо кожная сустрэча Р. Сарокі з аркестрам робіцца для ўсіх захапляючым творчым актам. Ну, а канцэртныя выступленні... Захопленасць дырыжора і аркестра перадаецца

слухачам, узнікае своеасаблівы дыялог, у якім пануе галоўнае: Музыка.

Натуральнасць, нязмушанасць, артыстызм — якасці, што ідуць ад музыканцкай асобы Р. Сарокі, памагаюць яму ў шматтадовай адміністрацыйнай працы шчасліва пазбегнуць нудоты, бюракратызму. З лёгкасцю і дыпламатычнасцю яму ўдаецца вырашаць часам няпростыя задачы, пераадоўваць шматлікія гаспадарчыя цяжкасці, бо ягоныя думкі займае ўсё ж штоосьці больш важнае — музыка. Маладзечанскае музычнае вучылішча — сапраўдны культурны цэнтр горада: тут ладзіцца сустрэчы са знакамітымі музыкантамі, айчыннымі і замежнымі; тут ва ўсіх справах адчуваецца дух сапраўднай творчасці.

Перастапае парог свайго 50-годдзя Рыгор Сарока ў часіну творчага росквіту; ну, а для прафесіі музыканта, дырыжора — гэта, па сутнасці, толькі пачатак сталасці...

Людміла ЛЯШЧЭВІЧ

На здымку: Р. САРОКА ў рабочым кабінце.

СЦЯЖЫНКА ДА ЦУДОЎНАГА

Экспериментальная студыя выдўленчага мастацтва "Юны скульптар" адкрыта пры спарткомплекс мінскага вытворчага аб'яднання "Гарызонт". Пад кіраўніцтвам заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, скульптара Івана Міско дзедзі навучаюцца тут лепцы і малюнку. З часам, калі будзе набыты ганчарны станок, дзедзі змогуць далучыцца і да гэтага віду мастацтва.

— Галоўная мэта студыі, — гаворыць Іван Якімавіч, — абудзіць у дзедзі як мага раней пачуццё цудоўнага, выхаваць яго эстэтычны густ і, вядома, выявіць таленавітых дзедзяў. Я пастаршося даць фантазію дзедзяў поўную свабоду, каб кожны змог правесці сваю індывідуальнасць у поўнай меры.

На здымку: юныя скульптары на экскурсіі ў майстарні ў І. Міско.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛІНФАРМ

ЧАРГОВЫ ВЫПУСК "АЙЧЫНЫ"

Нядаўна мы паведамілі, што з'явіўся асветніцкі дадатак да "Настаўніцкай газеты". І вось, калі ласка, яго другі выпуск. Пад рубрыкай "Постаці Беларусі" знешчанымі артыкуламі дацэнта кафедры філасофіі Беларускага педагагічнага ўніверсітэта А. Міцкевіча "Язэп Лёсік". Развагі Лявона Гмырака "Свайго не цурайцеся, чужому навучайцеся", прамоўленыя яшчэ ў 1913 годзе, актуальныя і сёння: "Адным словам, са скарбай агульналюдскай культуры павінны мы карыстацца, але разам з тым павінны мы і самі жыць сваім культурным жыццём, каб магчы даць і сваю долю ў скарбніцу агульналюдскай культуры, а даць тады толькі зможан, калі будзем стаяць на сваёй нацыянальнай аснове, калі свайго не будзем цурацца".

З нарыса настаўніка гісторыі мазырскай школы № 13 Я. Фарберава "Мазырская гімназія" можна даведацца пра адну з самых старажытных навучальных устаноў на тэрыторыі Беларусі. А. Карлюкевіч ("Пераддзена ад продкаў") рэцэнзуе кнігу Л. Лыча "Назвы зямлі беларускай", выпушчаную выдавецтвам "Універсітэцкае".

Да месца ў выпуску і рубрыка "Гонар і ганьба". Настаўніка гісторыі Вялікараўскай школы Капыльскага раёна В. Калыда ("Скляп Алены і Сымона. Я ўсё яшчэ не магу паверыць у тое, што гэта праўда...") расказвае, як ля вёскі Савічы Капыльскага раёна дзікуны знішчылі магілы Алены і Сымона Вайніловічаў, тых самых Алены і Сымона, у памяць аб якіх іх бацька старшыня Мінскага таварыства сельскай гаспадаркі, памешчык Эдвард Вайніловіч пабудоваў у Мінску касцёл, што вядома цяпер як Чырвоны (плошча Незалежнасці).

ЦУД НА БЕЛАЙ ДАЧЫ

Але, на той самай Белай дачы ў Мінску, што знаходзіцца па вуліцы Казінец у Курасоўшчыне. І адбыўся ён дзякуючы персанальнай выстаўцы В. Сафроненкі. Віктар Міхайлавіч чаруе над дрэвам. Што ні зробіць ён — звычайную лыжку, свяцільнік, вазу ці мэблю — усё гэтае мае не толькі прыкладное значэнне, а і ператвараецца ў твор сапраўднага мастацтва. Настолькі ўмела, таленавіта працуе В. Сафроненка. Неадна ён удастоены звання народнага майстра Мастацкага фонду Беларусі, а яно прысвойваецца толькі самым-самым...

Па прафесіі Віктар Міхайлавіч — інжынер-будайнік, цяпер працуе інспектарам Дырэкцыі метрапалітана. Апрацоўкай дрэва захапіўся гадоў трынаццаць назад. З задавальненнем дзеліцца сваімі сакрэтамі з іншымі. З'яўляецца аўтарам кнігі "Другое жыццё дрэва", адным з аўтараў "Хатняй майстарні" — рубрыкі на старонках газеты "Вечерний Минск". А яшчэ Віктар Міхайлавіч напісаў "Энцыклапедыю хатняга майстра", памер якой — больш чым 30 выдавецкіх аркушаў!

Леанід ПРОКША

9 снежня 1994 года на 83 годзе жыцця памёр вядомы беларускі пісьменнік Леанід Прокша.

Леанід Януаравіч Прокша нарадзіўся 19.4.1912 года ў г. Полацку. Скончыў Мінскі педагагічны тэхнікум (1931) і чатыры гады настаўнічаў у Мазырскай раёне і на рабфаку ў Барысаўе. Пасля службы ў войску (1935—1937) працаваў літработнікам у газеце "Віцебскі рабочы" (1937—1940), у польскай газеце "Штандар вальносці" (Мінск, 1940—1941), рэдактарам польскай рэспубліканскай дзядзінай газеты "Піянер" (1941). У гады Вялікай Айчыннай вайны — ваенны журналіст. У 1955 годзе скончыў Ваенна-палітычную акадэмію. З 1956 года працаваў у рэспубліканскіх часопісах, у 1969—1972 гг. — галоўным рэдактарам газеты "Літаратура і мастацтва".

Узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны I і II ступеняў, Чырвонай Зоркі, медалімі.

Выступаў у друку з 1937 года. Пісаў на беларускай і рускай мовах. Першы зборнік апавяданняў "Источник красоты"

выдаў у 1960 годзе. Затым выйшлі з друку каля дзесяці гумарыстычных кніг, аповесці "Ці варта было жаніцца" (1968), "За Добрыцай-рэчкай" (1975), некалькі публіцыстычных кніг. Найбольшую вядомасць пісьменніку прынеслі раманы "Пакуль жывеш на свеце" (1980), "Туника Несса" (1986), "Урокі любові і нянавісці" (1990). Выйшлі аповесці для дзядзяў "Мальчык в большых башмаках" (1963), "Незвычайныя прыгоды хлопчыка Бульбінк" (1973), "Стрэлы над ярам" (1974).

У сваёй творчасці Леанід Прокша адгрукваўся на самыя надзённыя праблемы жыцця, умела выкарыстоўваў жанры памфлета, фельетона. Яго творы служылі і доўга будуць служыць справа патрыятычнага выхавання моладзі, абуджэння ў чалавеку лепшых маральных якасцяў.

З жыцця пайшоў добры, чулы, спагадлівы чалавек. Побач з ім было ўтульна і надзейна. Такім ён назаўсёды застаецца ў нашай памяці.

САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў
БЕЛАРУСІ

ХАРОШЫ ЧАЛАВЕК — ГЭТА ПРАФЕСІЯ

У наш тлумны час з яго абвальным прагматызмам і голым разлікам, не-не, а пачушчэ вымаўленаму пагардлівым тонам фразачку, накіштал: "Харошы чалавек — гэта яшчэ не прафесія", фразачку з досыць празрыстым падтэкстам — усе гэтыя інтэлігентнасць, прыстойнасць, душэўная даброта і спагадлівасць нікому сёння непатрэбны. Не з іх, маўляў, пачынаецца шкала чалавечых вартасцей.

З іх. І ў гэтым сэнсе харошы чалавек — гэта прафесія. Прафесія, вядома, не ў вузкім сэнсе гэтага слова, не толькі як набор прафесійных і дзелавых якасцей, а яшчэ і як

уменне акумуляваць у сабе даброту, душэўны спакой, добразычліваць, гатоўнасць у цяжкую хвіліну падставіць плячо бліжняму. Якасці — неацэнныя для любога чалавека, а тым больш для кіраўніка. А такім і быў незабыўны Леанід Януаравіч Прокша, смерць якога да глыбіні душы ўзрушыла лімаўцаў, а сярод іх асабліва тых, каму давалося працаваць з ім, галоўным рэдактарам.

Ён прыняў "ЛіМ" пасля Нічypаpa Еўдакімавіча Пашкевіча, зрабіўшага нашу пісьменніцкую газету адным з самых уплывовых і важкіх выданняў на Беларусі. Да гонару

Леаніда Януаравіча ён стараўся зберагчы лімаўскія набыткі, а дзе можна і прымяжыць іх. Дарэчы, гэта пры Л. Прокшы, па яго ініцыятыве, "ЛіМ" асучасніў свой фармат, свой знешні выгляд, які захаваўся без прыкметных змен да сённяшняга дня.

Леанід Януаравіч быў у добрым сэнсе лёгкім, кампанейскім чалавекам, яшчэ — вельмі дасціпным, і яшчэ — на рэдкасць дэмакратычным у стасунках з аўтарамі, з калектывам. Такім ён і застаецца ва ўдзячнай нашай памяці.

ЛІМАЎЦЫ

ЯКАЯ ЯНА, ПРАЎДА ВАЙНЫ?

(Пачатак на стар. 5)

люмпенізаваных элементаў, з вельмі нізкім інтэлектуальным і адукацыйным узроўнем — неадзін тры-чатыры класы пачатковай школы. Пераважна колькасць здраднай ніякімі ідэйнымі меркаваннямі, вядома, не кіравалася, ішла ў паліцыю, пакваліўшыся на добры пабк, жалаванне, магчымаць парабаваць, паздэкавацца з людзямі.

— У дні святкавання 50-й гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў усе сродкі масавай інфармацыі прысвяцілі гэтай дадце нямала розных матэрыялаў. Адночы чуло па радыё выступленне аднаго з гісторыкаў, які распавядаў слухачам аб парадках, якія існавалі ў акупаваным Мінску, — што выдавалася на прадуктовай карткі, якія тэатры працавалі і што ў іх ставілася і да т. п. Адным словам, жыві і радуйся...

— Мне падобныя "гістарычныя" экскурсы таксама даводзілася чытаць і слухаць па радыё. У палоні за гэткай псеўда-аб'ектыўнасцю іх аўтары чамусьці забываліся сказаць, што ў тым жа скверы каля Юпалаўскага тэатра, дзе праводзіліся нончамі і іх паслугачамі розныя "культурныя" мерапрыемствы, сталі шыбеніцы, якія рэдка пуставалі, а за трычатыры кварталы адсюль за калючым дротам гэта па-звярынаму забівалі старых, жанчын і дзядзяў.

— Адзін з нашых маладых суайчыннікаў — Міхаіл Нікіцін зарэкаментаваў сябе скрупулёзным даследчыкам дзейнасці сфарміраваных акупацыйнымі ўладамі розных мясцовых "грамадскіх" фарміраванняў — Цэнтральнай рады на чале са старым агентам гестапа Астроўскім, Саюза беларускай моладзі, арганізацыяй "Самапомачы", "Самааховы" і да т.п. Засталіся тысячы документаў, якія адназначна сведчаць аб тым, што яны цалкам кантраляваліся і накіроўваліся немцамі. Узляць хоць бы тую ж, так званую, "Самапомач", якая дапамагала пэўнай частцы насельніцтва (заўважым, пераважна той, што лаяльна ставілася да акупантаў). Дапамагала, то дапамагала, ды за чый кошт? А за кошт прымусовых падаткаў, ды з адабраўнага ў расстраляных чырвонаармейскіх і партызанскіх сем'яў ды вязняў гэта. Захаваўся цікавыя дакументы аб арганізацыі на акупаванай тэрыторыі школьнай адукацыі,

наконт якой таксама сёння сям-там друкуюцца скажоныя звесткі. Справа падаецца так, быццам акупацыйныя ўлады не ўмешваліся ў дзейнасць школ, якія, у адрозненне ад даваеннага часу, былі, маўляў, поўнасцю дэідэалагізаваны. Нічога не можа быць больш далёкім ад ісціны. У акупацыйнай "Менскай газеце" за 21 кастрычніка 1941 года была змешчана інфармацыя аб сустрэчы кіраўніка аддзела палітыкі генеральнага камісарыята Беларусі (вышэйшага органа акупацыйных улад) з школьнымі інспектарамі, што былі праінструктаваны, якую палітыку трэба зараз праводзіць у школах. Генеральны камісар, гаўляйтар Беларусі Кубз прадлісваў кожны ўрок у школе пачынаць з гутаркі аб "новым парадку" ў Еўропе на чале з Адольфам Гітлерам. "Кожны большавіцкі ўплыў, што будзе выходзіць із школы, — папярэджваў ён, — будзе карацца смерцю". ("Менская газета" ад 5 кастрычніка 1941 года).

Што тычыць створанага фашыстамі Саюза беларускай моладзі (СБМ), які ў многім нагадваў нямецкі "Гітлерюгенд", то яшчэ 20 лютага 1944 года на пасяджэнні, прысвечаным другому выпуску курсаў вышэйшых кіраўнікоў СБМ, "фіюрэр" гэтай арганізацыі Ганько хваліўся (а "Беларуская газета" разнесла яго пахвалябу сваім чытачам), што Саюзу беларускай моладзі ёсць чым ганарыцца — гэта і ўзброеная барацьба супраць партызан, і добраахвотныя роты СС, і служба ў даламожных частках Германіі, адданасць кіраўніку "новага парадку" ў Еўропе, вялікаму фіюрэру Адольфу Гітлеру.

Многія з нагаданых мной дакументаў склалі новую экспазіцыю, якая, думаю, зацікавіць нашых наведвальнікаў.

— Калі знаёмішся з экспазіцыяй вашага музея, нікволі ў галаву прыходзіць адно вядомае выслоўе: "На вайне гарады бяруць генералы, а здаюць іх салдаты". Я гэта да таго, што ідзе з залы ў залу і на цябе глядзяць са стэндаў пераважна твары военачальнікаў, камандзіраў партызанскіх брыгад і злучэнняў. Тут жа пад шклом іх вопратка, амуніцыя, зброя, іншыя асабістыя рэчы. Помню, многія гады адна з музейных залаў была цалкам прысвечана былому камандзіру партызанскага злучэння, а пасля Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР В. Казлова.

— Калі гаворыць пра В. Казлова, дык рашэнне аб стварэнні прысвечанай яму асоб-

най экспазіцыі прымалася, як вы разумееце, не ў сценах музея. А ўвогуле, я з вашай заўвагай згодны. Хоць большасць военачальнікаў безумоўна заслугоўвае таго, каб быць паказанымі на музейных стэндах, рабіць гэта трэба было не за кошт паказу радавых салдат і партызан, якія вынеслі на сваіх плячах увесь цяжар вайны, і менавіта яны павінны былі заняць цэнтральнае месца ў музейнай экспазіцыі. Мы пра гэта думаем і будзем справу выпраўляць, хоць, як вы разумееце, радыкальна перарабіць экспазіцыю патрэбны час.

— Я ведаю, што ўсе пасляваенныя гады ваш музей быў цэнтрам прыцягнення тысячачу былых франтавікоў і партызан...

— Так, вайна, калі адлегласць яе мераць гадамі, даўно адшля ў мінулае, але я не перастаю здзіўляцца, як моцна яна засела ў сэрцах і памяці тых, хто яе перажыў. І з гэтай памяццю яны дасюль прыходзяць у музей, каб расказаць аб сваім жыцці-быцці, сустрэцца з баявымі сябрамі. А музей, дарэчы, даўно ўзяў на сябе клопат аб арганізацыі такіх сустрэч, канферэнцый, "круглых сталаў" і да т.п. Я не кажу ўжо пра тое, што многія прыходзяць да нас, як ва ўстанову, дзе можна атрымаць даведку аб франтавым ці партызанскім мінулым. У музей створана вялізная картатэка, якая ўтрымлівае звесткі аб тысячачу былых удзельнікаў вайны. Можна было шмат расказаць і пра даламогу, якую музей аказаў і працягвае аказваць родным загінуўшых у партызанскіх атрадах, у складзе баявых парадкаў рэгулярных войскаў у час баёў на тэрыторыі Беларусі. Я маю на ўвазе людзей — выхадцаў з іншых рэспублік былога Савецкага Саюза, якіх нямала палягло на нашай зямлі.

Іншая справа, што калі раней супрацоўнікі музея мелі магчымаць рэгулярна ездзіць па музеях краіны, абменьвацца з калегамі рознай інфармацыяй, працаваць у мясцовых архівах, дык цяпер такія камандзіроўкі сталі амаль немагчымыя з-за адсутнасці сродкаў, з-за розных перашкод, звязаных з узвядзеннем граніц паміж былымі рэспублікамі. Ды што камандзіроўкі, калі мы абмежаваны нават у паштовых выдатках!

— Ну, што ж, мне застаецца пажадаць вам пераадолець і гэты сённяшняй вашы цяжкасці. Трэба быць аптымістамі, бо інакш і жыць нельга. Дзякуй вам за змястоўную гутарку.

З дапамогай настояцеля Свята-Мікалаеўскай царквы айца Міхаіла ў Брэсцкім тэрытарыяльным цэнтры сацыяльнага абслугоўвання ветэранаў абсталювалі малюбы пакой. Бо многім састарэлым людзям, якія жывуць у цэнтры і чыя душа звернута да Бога, часам ужо цяжка дабрацца нават да бліжэйшага храма. Па нядзелях і вялікіх рэлігійных святах тут цяпер для вернікаў праводзяцца службы. Тым жа, у каго ёсць неабходнасць у звароце з малітай да Бога, могуць зрабіць гэта штодня проста ў цэнтры.

На здымку: Марыя Андрэеўна МІСЮЦІНАЯ і Дар'я Іванаўна ЗАБІРАЦКАЯ — за дзеяўнасцю. Свой доўгі шлях на зямлі яны прайшлі з Богам у душы.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

ЧАМУ БЯРОЗА — КАРТУЗСКАЯ

Мала хто ведае, што горад Бяроза ў Брэсцкай вобласці яшчэ нядаўна насіў назву Бяроза-Картузская. Цяпер так называецца толькі чыгуначная станцыя.

Чаму ж "Картузская"?

Рэч даўня, якая адыходзіць у сярэднявечча. Аказваецца, з мэтаў умацавання свайго панавання на тэрыторыі Беларусі каталіцкая царква правяла ў XVI—XVII стагоддзях шэраг мерапрыемстваў арганізацыйнага, эканамічнага і ідэалагічнага характару. Бяроза была абрана ў якасці месца знаходжання манахаў Ордэна картэзіянцаў. Манахы будавалі ў 1648 па 1689 год з удзелам італьянскіх архітэктараў. Комплекс уключыў будынак касцёла, аднапавярхныя групы жылых карпусоў, бібліятэку, трапезную, шпіталь, аптэку, гаспадарчыя пабудовы з прылежнымі да іх садам і вадаправамі.

З манастыром у Бярозе звязаны і некаторыя гістарычныя падзеі. У час Паўночнай вайны (1700—1721 гг.) тут адбылася сустрэча цара Пятра I з польскім каралём Аўгустам II. Моцна пацярпеў манастыр у час Айчынай вайны 1812 года. Французскія войскі захапілі ўсю яго майнасць. Пачынаючы з 1831 года, Бярозаўскі манастыр і зусім былі знішчаны царскім урадам. А яшчэ праз стагоддзе, у 1934 годзе, калі заходнія тэрыторыі Беларусі адшлі да Польшчы, улады разнісілі ў Бярозе-Картузскай канцэнтрацыйны лагер для палітзняволеных. Пазней гітлераўскія захопнікі стварылі тут лагер смерці.

Пасля Вялікай Айчыннай вайны мясцовыя жыхары разбіралі манастырскія збудаванні на будаўнічую цэглу. Потым на гэтай тэрыторыі доўгі час размяшчалася вайсковая часць. Зараз тут усё ў заняпадзе — смецце, рэшткі былой ваеннай тэхнікі засмечваюць манастырскі двор. Вядома, нялёгка ў часы эканамічнага спаду знаходзіць сродкі на аднаўленне амаль разбуранага будынка, але некалькі ўладкаваць тэрыторыю, прыбраць смецце, паставіць указальнікі і таблічкі, якія б расказвалі аб гісторыі закінутага манастыра, усё ж можна. А там глядзіш — знойдуцца тыя, хто зацікавіцца жывой гісторыяй і, магчыма, з'явіцца неабходныя сродкі на рэстаўрацыю.

Раман КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

На здымку: навуковы супрацоўнік Бярозаўскага гісторыка-краязнаўчага музея Любоў КІВАТЫЦКАЯ добра ведае гісторыю манастыра.

Фота айгара

Гэта было

З'ЯЛЁНАДУБЦЫ І ІНШЫЯ

ДА ГІСТОРЫІ СЯЛЯНСКІХ ПАРТЫІ НА БЕЛАРУСІ

У 20-я гады шырокую вядомасць, калі ўлічваць шматлікія публікацыі ў тагачаснай прэсе, набыла беларуская палітычная арганізацыя "Зялёны Дуб". Аб ёй пісалі самыя розныя газеты: шведскія і польскія, эмігранцкія — манархісты і савінкоўскае "Свабода" — бальшавіцкія — ад цэнтральнай "Звязды" да мясцовых "Бедняка" і "Сохи и молота". Чым была выклікана такая ўвага?

Беларуская сялянская партыя "Зялёнага Дуба" (менавіта такая яе поўная афіцыйная назва) прыцягвала да сябе нямала людзей сваім перакананым антыбальшавізмам. Кіраўнікі "Зялёнага Дуба" лічылі ўладу бальшавіцкіх камісараў з'явай выпадковай і варожай сялянскай сутнасці беларуса. Вялікую колькасць аднадумцаў збіраў і асноўны лозунг партыі за адзінства і незалежнасць Беларусі. Дзяржаўны лад, згодна партыйнай праграме, павінен быў вызначыць Устаноўчы сойм.

Час утварэння партыі невыпадковы. Яна, як шмат іншых сялянскіх палітычных аб'яднанняў, з'яўляецца напрыканцы грамадзянскай вайны, калі лёс Белага руху быў прадвызначаны. "Зялёны Дуб" узнікае на агульнай хвалі захаплення самымі рознымі палітычнымі коламі ідэяй малой грамадзянскай вайны, у якой, спадзяваліся палітыкі, галоўную ролю адыграе сялянства — "трэцяя сіла" — асноўная ў шырокім антысавецкім руху. Справа ў тым, што харчавёрстка, харчарады, камбеды, рэўкомы, рэўтрукі і ўсе іншыя ўтварэнні, з дапамогай якіх усталявалася савецкая ўлада, выклікалі высокую хвалю сялянскага абурэння. Абрабаваная, азлобленая вёска паўставала супраць бальшавіцкага рэжыму. У гэтага так званага "зялёнага руху" з'явіліся свае арганізатары і кіраўнікі — шматлікія атаманы, палітычныя арганізацыі і партыі, накітал "Зялёнага Дуба". Тут трэба зазначыць, што традыцыя вызвольнага сялянскага руху цягнуцца з папярэдніх стагоддзяў. Беларуская вёска ніколі не мела недахопу ў вядомых і невядомых героях, якія адважна паўставалі супраць мясцовага тырана, хто б ён ні быў: пан ці камісар.

Гэтая традыцыя і была выкарыстана пэўнымі палітычнымі коламі пры ўтварэнні "Зялёнага Дуба". Алекунамі і хроснымі бацькамі зялёнадубцаў былі лідэры Беларускага палітычнага камітэта, члены вядомага "ўрада", які быў створаны ў перыяд палескага паходу генерала Булак-Балаховіча. Пасля няўдачы ваеннай акцыі галоўныя намаганні БПК і ў першую чаргу Вячаслава Адамовіча — старшыні камітэта,* былі скіраваны на арганізацыю партызанскага руху. Збіраннем сіл, забеспячэннем неабходным рыштункам, каардынацыяй асобных аддзелаў зялёнага руху пачаў займацца "Зялёны Дуб". Непасрэдную арганізацыйную працу выконвалі афіцэры Беларускай вайскавай камісіі, якая, як вядома, рыхтавала ваенныя кадры для нацыянальнай арміі Беларусі. Паплекнік генерала Булак-Балаховіча, капітан Вячаслаў Адамовіч-малодшы, ён жа атаман "Зялёнага Дуба" Дзяргач, ён жа, дарэчы, літаратар, Дзяргач, адразу ж пасля паражэння "сялянскага бацькі" пачаў фарміраваць партызанскія аддзелы з былых яго афіцэраў і жаўнераў. Яго атрады былі добра арганізаванымі напавуаеннымі адзінкамі па тыпу нацыянальнай гвардыі.

Для каардынацыі дзейнасці партызанскіх атрадаў на тэрыторыі Савецкай Беларусі ў восень 1920 г. быў створаны Галоўны штаб "Зялёнага Дуба", які ўзначаліў таксама афіцэр Беларускай Вайскавай камісіі, былы кадэт Варшаўскай і Пецярбургскай вайсковых вучэльняў, удзельнік першай сусветнай вайны, былы дзянінскі і балахоўскі афіцэр, ваенны мостабудульнік Уладзімір Францавіч Ксаневіч, партыйна-мянушка — Грач. Цікава, што гэты маладаў прыгожы слоніміскі шляхчок з сям'і палкоўніка частка членаў якой лічыла сябе палякамі, горада жадаў палешыць жыццё беларусаў, адзінства з якімі ён шчыра адчуваў ужо з дзяцінства. У паказаннях следства ДПУ, куды трапіў 1924 годзе, пра сябе Ксаневіч напісаў: "нацыяналіст-беларус". Напісаў яшчэ пра вялікае пачуццё спагады свайму "цёмнаму гаротнаму народу". Але што паказальна, выйсце з цемры і заняпад на чале Галоўнага штаба, бачыць афіцэр, бачыць не на шляху вайны. Ён лічыў, што "школа і толькі школа на роднай мове" пачне выратаваць нацыю. І ў "Зялёны Дуб" прыйшоў таму, што партыя абвясціла сябе "сялянскай" дэкларавала магчымаць кожнаму беларускуму сялянцу прыняць удзел у будаўніцтве роднай дзяржавы.

У склад штаба і кіруючых органаў у асноўным уваходзілі прадстаўнікі інтэлігенцыі. Абавязкі першага ад'ютанта выконваў студэнт Мікалай Крывашын, партыйна-мянушка Корч; другога ад'ютанта і сакратара БПК — таксама студэнт Іван Пешка, ён жа Густалес. Ролю ідэолага і тэарэтыка адыгрываў пісьменнік Лявонкі (Ядвігін Ш.), у склад "Зялёнага Дуба" уваходзіў і яго сын. Пытанні забеспячэння зялёнадубскіх аддзелаў займаўся палкоўнік Уладзімір Жукоўскі, былы балахоўскі афіцэр, а яшчэ раней — настаўнік.

Галоўны штаб знаходзіўся ў Лунінцы. Тут атрады камплектаваліся, узбродзіліся, адсюль накіроўваліся для баявых дзеянняў у розныя куткі Савецкай Беларусі. У маёнтку Бор, што каля вёскі Чучавічы, у розныя часы на адпачынак і пераўзбраенне прыходзілі аддзелы палкоўнікаў У. Жукоўскага, А. Касінскага, братоў-капітанаў Караткевічаў, капітана Казлоўскага, паручнікаў Юшанкі, Цярэнцьева, Лебедзева, Красоўскага, Вішнеўскага (ён жа Кулеўскі), братоў Бранавіцкіх і інш.

Атаманышчына — з'ява тыповая для Беларусі ў першае паслякастрычніскае дзесяцігоддзе. Вобрав атамана як азьярэлага, крыважэрнага кулака ў савецкай гістарычнай літаратуры бессаромна сфальсіфікаваны. "Тыповы бандыт" на самай справе, як правіла, паходзіў з сялянскай сям'і, дарэчы, не заўсёды заможнай, меў адукацыю, афіцэрскае пагонны і ўзнагароды атрымаў на франтах першай сусветнай вайны, дзе набыў і першы палітычны вопыт. Вельмі характэрна, што баявыя дзеянні зялёнадубскіх атрады вялі ў мясцінах, адкуль сам той ці іншы атаман і яго партызаны былі родам. Так, бальшавіцкая газета "Звезда" паведаміла, што забіты ў сутычцы з чырвонаармейцамі ў ліпені 1921 г. "главарь банды" Мядфод Караткевіч і большасць людзей яго атрада паходзілі з вёскі Брожскай воласці Бабруйскага павета, дзе былі капітан царскай арміі змог узяць людзей на супраціўленне ўладзе камісараў. На роднай Ігуменшчыне ваяваў зялёнадубаец капітан Віктар Замбржыцкі, шляхціц з вёскі Рэпішча: у 1921 годзе ў складзе атрада С. Паўлоўскага, пазней на чале разведвальнага аддзела "Зялёнага Дуба". Яго паплекнікі — сваякі, знаёмыя і малазнаёмыя сяляне з навакольных вёсак.

Сялянская партыя "Зялёнага Дуба" — партыя ваеннага часу, таму праграмныя мэты дасягаліся ў асноўным баявым шляхам. Са зброяй і руках сялянства змагалася за незалежную Бацькаўшчыну, за Устаноўчы сойм, за ўласны ўрад і ўласнае войска, супраць ўлады чужынцаў.

У мэтах умацавання незалежнасці дзяржаўных імкненняў беларускага насельніцтва праграма партыі прадугледжвала хуткую беларусізацыю школ, дзяржаўных і культурных устаноў. У Лунінцы, месцы дыслакацыі асноўных баявых сіл "Зялёнага Дуба", кіраўніцтва партыі спрабавала ўтварыць дэпартамент беларускіх спраў для абароны інтарэсаў беларускага насельніцтва. Нейкі час побач з горадам у вёсцы Гаўрыльчычы існавала бюро па вывучэнні настрою жыхароў прыгранічнай мясцовасці, як з савецкага, так і з польскага бакоў. Зялёнадубцаў у першую чаргу цікавілі адносіны вясцоўцаў да набіраючай моцы савецкай паліцыі. Незадаволенне разбурэннем традыцыйнага ладу жыцця сялянства складала галоўны рэзерв росту арганізацыі. Напрыклад, у прыгранічных у той час Радашковічах з вясны па восень 1921 года колькасць партызан у рэзерве дасягла 3 тысяч чалавек. "Зялёны Дуб" дзейнічаў у асноўным "пад польскім парасонам". Савецкая гістарыяграфія не пашкадавала чорнай фарбы для выкрыцця здрадніцкай дзейнасці зялёнадубцаў. Але партыя ў розныя часы мела розных саюзнікаў. Антыбальшавізм аб'ядноўваў іх з пэўнымі палітычнымі і ваеннымі коламі Польшчы, "Саюзам абароны Радзімы і свабоды" Б. Савінкава, пятлюраўцамі, эсэрамі, нават манархістамі.

"Зялёны Дуб" актыўна дзейнічаў усю першую палову 20-х гадоў. І толькі ў 1925 годзе, пераломным для ўсяго беларускага руху, да атамана Дзяргача не прыйшоў ні адзін добраахвотнік. Людзі сталіся ад вайны. Сяляне вярталіся дамоў, на гаспадарку. Скіраванасць партыі на вырашэнне праблем ваеннымі сродкамі адштурхнула вясцоўцаў. На палітычную арэну пачалі выходзіць новыя партыі, у тым ліку і дэкларуючыя абарону інтарэсаў сялянства, але новыя, парламенцкага тыпу, якія прапаноўвалі вырашэнне праблем мірным шляхам...

Цікава, што зялёнадубская гісторыя мела працяг. Улетку 1928 г. вярнуўся ў родную вёску Рэпішча, што ў Чэрвеньскім раёне, былы зялёнадубец, начальнік контрразведкі аддзела палкоўніка С. Паўлоўскага Віктар Замбржыцкі. Яму ўжо 36 гадоў, апошняй дзесяць — "перакананы вораг савецкай ўлады", — як заявіў аб сабе ў час арышту. В. Замбржыцкі — вельмі тыповая постаць кіраўніка і арганізатара сялянскага паўстантва. Да Кастрычніцкай рэвалюцыі яго бацька, мясцовы шляхціц, меў 50 дзесяцін зямлі. Беднымі не былі і шматлікія сваякі, што жылі навакол. Уласную зямлю мелі не ўсе, шмат арандавалі. Старэйшыя з мясцовай шляхты, а яны ў тым часе складалі да 60 працэнтаў мясцовага насельніцтва, граматы не валодалі, а дзяцей вывучылі. Віктар Замбржыцкі атрымаў адукацыю спачатку ў Ігуменскай вучэльні, потым асвойваў спецыяльнасць тэхніка-будаўніка ў Маскве. Ваяваў на франтах першай сусветнай вайны, на баку Белага руху ў грамадзянскай. Разам з расчараваным ідэямі белых прыйшоў зацікаўленасць эсэраўскай праграмай. На роднай Ігуменшчыне

Замбржыцкі быў адным з арганізатараў ячэйкі "Саюза абароны Радзімы і свабоды". Ідзі Б. Савінкава знайшлі ў гэтых мясцінах шмат прыхільнікаў. Ігуменская арганізацыя "Саюза" была адной з самых моцных на Беларусі. У 1921 годзе яна стварыла буйны ачаг паўстантва, скарысталася ўсю моц сялянскага абурэння бальшавіцкай уладай. Трэба зазначыць, што Ігуменшчына адразу непрыхільна сустрэла саветы. Ужо ў снежні 1917 г. сяляне абвясцілі чырвонаармейскі полк, што дыслацыравалася між вёскамі Снусцік і Уборак, і полк казакаў, арганізавалі паўстанцкі атрад. Спачатку падтрымалі мяцеж Доўбар-Мусніцкага, а потым дзейнічалі як самастойная партызанская адзінка. У 1920—21 гг. у гэтых мясцінах аперавалі партызанскія атрады Аўгустына Крукоўскага, Міхася Жылінскага, Паўла Бранавіцкага, Івана Яскевіча, Уладзіміра Гаркавенкі. ** За ўпартае супраціўленне новай уладзе вясцоўцаў (некаторыя вёскі цалкам) выслалі ў Архангельскую губерню, на Урал. Так, у 1921 годзе "за бандытызм" выслалі ўсю жыхароў вёскі Зафранцузская Грэбля, палову жыхароў Уборак, частку пасёлка Ганутава і іншых. І тое, што менавіта тут была ўтворана "Сялянская партыя", заканамерны вынік развіцця вызваленчага антыбальшавіцкага руху.

Арганізацыя, якая пазней атрымала назву "Сялянская партыя", ці "Народны саюз здаровай Радзімы", пачала ўтварацца летам 1928 года адразу пасля вяртання Віктара Замбржыцкага дамоў. Увесь час ён хаваўся ад улад у лесе, але трымаў цесную сувязь з аднавясцоўцамі, карыстаўся іх дапамогаю. Першы арганізацыйны сход сабраўся ў доме Язэпа Захарэвіча. Прысутнічалі браты Ждановічы і Рамановскія з Рэпішча, Старжынскія і Яскевічы з Ганутава, прыйшлі людзі з Зафранцузскай Грэблі, хто вярнуўся да гэтага часу з расійскай Поўначы. Усго 16 чалавек. Вышлі пачаць працу па стварэнні арганізацыі з мэтай згуртаваць вакол сябе ўсім незадаволеных, колькасць якіх з кожным днём узростава. У вёску ішла новая навала — калектывізацыя, сэнс якой сяляне зразумелі па-свойму: у вясцоўцаў адбяралося зямлю, ствараюць новую паншчыну. Улада курчыла жыццё вёскі, рэзала па-жывому, ламала лёсы і душы...

Гісторыя сялянскага супраціўлення гвалтоўнай калектывізацыі яшчэ не напісана. Сцярдзінні савецкай гістарыяграфіі аб аднадушнай падтрымцы вёскі ідзі калгаснага жыцця (за выключэннем асобных кулакоў і бандытаў) — з вобласці міфаў. За крмінальнымі штампамі "кулацкі бандытызм", "кулацка-шляхецкая контррэвалюцыя" была схавана гісторыя сапраўднай сялянскай вайны супраць бальшавізма. К узгаданаму часу моцы на аб'ектыўны пратэст ўжо не хопала. Тым не менш "Сялянская партыя" рыхтавала людзей да ўзбройнага выступлення. Зброю амаль кожная сям'я хавала яшчэ з часоў барацьбы з саветамі "зялёных" — хто ў пуні, хто на могілках, хто ў лесе. Вёска жыла, чакаючы вайны. Тлумачэнне гэтаму простае: савецкая прапаганда трымала людзей у пастаянным напружанні: вакол адны класавыя ворагі. Як сведчыла настаўніца Захарэвіч, актыўны член партыі, у Чырвоную Армію ў выпадку вайны ніхто не збіраўся, рыхтаваліся ісці ў лес, у партызаны для самастойнай барацьбы з камуністамі. "Мы добра рыхтаваліся, — распавядаў Мілечы Бранавіцкі, — чакалі вайну на паску, доўга чакалі і цяперлі ад савецкай ўлады, але спадзяваліся, што хутка ўсё скончыцца, людзі вернуцца зсылкі і будуць жыць так, як жылі раней..."

У 1928 годзе арганізацыя налічвала да тысячы чалавек. У асноўным гэта былі людзі з вёсак Чэрвеньскага, Асіповіцкага, Пухавіцкага раёнаў. Людзі перадавалі адзін аднаму, што (цэпту матэрыял следства): "ёсць звензак ці партыя, у якім шмат палкаў і рускіх (дакладней, католікаў і праваслаўных. — Н. С.), якія чакаюць хваляванняў, ці вайны, адразу бальшавікоў павыганяюць". Варожы настрой да ўлад панаваў не толькі сярод шляхты, але і "мужыкоў".

На працягу 1928—1929 гг., пакуль ўлады не пачалі раскулачванне, члены арганізацыі часцяком збіраліся на тайныя сходы: у млыне Фрыдланды, у доме Захарэвічаў, сваякоў В. Замбржыцкага, а то і проста ў лесе. Сходы былі даволі шматлюдныя, па 30—50 чалавек. Пытанні разглядаліся розныя: аб колькасцым росце партыі, неабходнасці асцярожнага падыходу да кандыдатаў у члены, вывучэння настрою вясцоўцаў і шырокай антысавецкай агітацыі сярод іх. Прадугледжвалася вывучэнне ваеннай справы. Вялікую ўвагу кіраўнікі арганізацыі надавалі рабоце з настаўнікамі, вясковай інтэлігенцыяй, адчуваючы патрэбу ў адукаваных людзях.

Арганізацыйнае афармленне партыі канчаткова адбылося 21 красавіка 1929 года. Умоўна арганізацыя была падзелена на пяць груп: 1) ваенная, 2) грамадзянская, 3) сувязь і разведка, 4) група-запас, 5) памочнікі (уваходзілі старыя і жынчыны). Кожны член партыі павінен

быў прыцягнуты дзесяць чалавек, якіх добра ведаў. Члены партыі мелі партыйныя псеўданімы.

Як бачым, В. Замбржыцкі і яго паплечнікі мелі намер стварыць добра структураваную палітычную арганізацыю баявога тыпу, накіраваную на "Зялёнага Дуба".

Партыйную праграму распрацаваў Францішак Татур — 39-гадовы селянін з вёскі Рэпішча, беларус-католік, з сям'і арандатараў, сам арандаваў зямлю ў дзядзькі Віктара Замбржыцкага. Ён быў адным з тых нямногіх, хто ў гэтых мясцінах адразу падтрымаў саветскую ўладу, нават дапамагаў мясцовым сельсаветчыкам. Але хутка яго спадчыта расчараванне. На змену здзіўленню з безгаспадарчасці новых уладароў прыйшло абурэнне няспынным гвалтам. Раскулачванне, высылкі, арышты праследвалі яго сваякоў, аднавяскоўцаў, знаёмых з наваколя. Таму Ф. Татур адразу даў згоду на прапанову Замбржыцкага ўступіць у сялянскую партыю.

У матэрыялах следства захаваліся дзве невялікія кніжачкі з рукапісным тэкстам праграмы. Змест сведчыць, што пісаў чалавек адукаваны, з філасофскім складам мыслення, схільны да глыбокага аналізу і абгрунтавання. Бальшавізм — хвароба, да такой высновы прыйшоў Ф. Татур. Яго праграма — пошукі шляхоў выздараўлення. Будаваць "здоровую радзіму", на думку аўтара праграмы, можна прытрымліваючыся сямі асноўных лозунгаў-заклікаў:

1. За дэмакратычны самастойны лад жыцця.
2. За волю і справядлівасць, любоў і прасцітату!
3. За гняздо роднае!
4. За развіццё навукі і культуры!
5. Супраць эксплуатацыі!
6. За мірнае жыццё!
7. Рабі добра людзям!

Адразу адчуваецца, што складаў гэты цікавы дакумент чалавек веруючы, які з болей успрымаў разбурэнне спрадвечнага ладу жыцця, гора жадаў змен да лепшага. Безумоўна, на некаторыя прапановы наклала адбітак саветская рэчаіснасць. Гэта адчуваецца асабліва ў той частцы праграмы, дзе выказаны погляды на дзяржаўнае будаўніцтва, але галоўныя прынцыпы, якія кляўся ў аснову, — улада належыць не класу, а народу ў асабе выбранных прадстаўнікоў. Форма дзяржаўнай улады саветская, але — без камуністаў. Лозунг паўстанцаў 20-х гадоў, як бачым, не згубіў сваёй актуальнасці. Вярхоўная ўлада — народнаму з'езду, паміж з'ездамі

— выбранаю народам (не менш чым 79 працэнтаў выбарчыкаў) Выканаўчаму камітэту. Кантрольныя функцыі, згодна праграме, належалі т.зв. Цэнтральнаму камітэту, таксама выбарчаму органу, які павінен быў сачыць за адпаведнасцю жыцця галоўным сямі прынцыпам. Праграма адстойвала ўласнасць на зямлю: "Плянцы перадаваць ва ўласнасць сялянам, рабочым і служакчым без выкупу..." Партыйныя дакументы дэкларавалі бясплатнае навучанне дзяцей да 5-ці класаў і раскулачванне. І яшчэ Ф. Татур запісаў і падкрэсліў: "Ніхто не мае права пазбаўць чалавека радзімы. Ніхто, нават дзяржава".

Праграма, такім чынам, зафіксавала пратэст сялянства супраць гвалтоўнай высылкі т.зв. "бандытаў" і раскулачвання. Сялянская партыя заклікала змагацца "за роднае гняздо", за сваю малую і вялікую радзіму. Захаваў свой дом, лад жыцця было ўсё цярпелі і цюжы.

У 1930 годзе зноў на расійскую Поўнач, за Урал і шмат яшчэ куды паехалі ахвяры калектывізацыі. Выслалі, праўда, выпадкова (арганізацыя не была яшчэ выкрыта) некалькі членаў партыі. У лютым 1930 г. далёка ад роднага Ганутава апынуліся браты Аляксандр і Мікалай Старжынскія, выслалі некалькі сем'яў з Рэпішча, у тым ліку і Захарэвічаў. Апусцелі вёскі Уборак і Тысячная Града. На некаторы час партыйная праца прыпынілася. Але з ліпеня 1931 г. у Пухавіцкім і Асіповіцкім раёнах сталі з'яўляцца ўлеткі антысаветскага зместу. Улеткі заклікалі актыўна супрацьдзейнічаць арганізацыі калектывізацыі гаспадарак, у якіх аўтары звароту да сялян бачылі толькі фармальны сродак для ажыццяўлення галоўнай задумкі ўлад — пазбаўленне сялянства зямлі і ўсталяванне прыгоннага права.

Адпаведныя дзяржаўныя органы адрагавалі хутка. У небяспечнай мясцовасці з'явіўся следчы Лісоўскі, які доўгі час рабіў выгляд, што шукае золата. Пастанова аб арышце 150-ці членаў арганізацыі (27 чалавек толькі з Рэпішча) выйшла 5 мая 1932 года. Хвала арыштаў пракацілася па вёсках Ганутава, Высокая Стара, Зафранцузская і Французская Грэбля, Падкоссе, Суціна, Блужскі Бор, Малінаўка Пухавіцкага раёна, Турная Гара, Корч Чэрвеньскага, у шмат якіх вёсках Асіповіцкага раёна, у мястэчку Пухавічы. 22 мая 1932 года быў затрыман Віктар Замбржыцкі. Ён ведаў, што яго як "польскага шпіёна" чакаў расстрэл, свайго баявога мінулага не хаваў, спрабаваў скончыць жыццё самагубствам — не атрымала-

ся. Радавыя члены партыі былі асуджаны на дзесяць год выпраўча-працоўных лагераў. Многія амаль усё жыццё правялі ў зняволенні. Раманоўскі Аляксандр Міхайлавіч з Турнай Гары быў арыштаваны ў 1932 годзе, атрымаў тэрмін дзесяць год, апынуўся спачатку ў Марыінску, потым у Паўночнаўсходнім лагера ў Магадане. На волю выйшаў толькі ў 1947 годзе. У студзені 1949 года быў арыштаваны ДПУ зноў па сумна вядомай сфальсіфікаванай справе "Працоўнай сялянскай партыі" ("Трудовой крестьянской партии" — ТКП). І зноў этапам — у Новасібірск.

У 1952 годзе ў пракуратуру са скаргай звярнуўся Антон Паскробка, былы селянін з вёскі Зацітава Слабада Пухавіцкага раёна. "Ужо 20 год нясу незаслужанае пакаранне. Маю ўзрост 60 год і вельмі дрэнны стан здароўя. Прашу зразумець маё старцае становішча, перагледзець справу... Дайце магчымасць завезці старыя косці на радзіму, бо тут, на высілцы, няма каму дагледзець, а на радзіме тры дакні". У перагледзе справы было адмоўлена. Так і памёр стары ў пасёлку Рагоўскія Грывы Новасібірскай вобласці.

Жорстка былі накіраваны гэтыя людзі за тое, што паспрабавалі супраціўляцца авантурнай палітыцы сацыялістычнай "перабудовы" вёскі. Удзельнікі антыбальшавіцкага руху 20-х гадоў афіцыйнымі дзяржаўнымі органамі рэабілітаваны. Але, на маю думку, патрэбна шырокая грамадская гістарычная і палітычная рэабілітацыя сялянскага вызвольнага руху. Сфальсіфікаваная гістарыяграфія нарадзіла міф аб незвычайнай паслухмянасці і цярплівасці беларуса, асабліва вясцоўца. Але, як сведчаць крыніцы, выключэннем беларусы не былі, змагаліся за лепшае, цывілізаванае жыццё.

Ніна СТУЖЫНСКАЯ,
кандыдат гістарычных навук

* Вячаслаў (Вацлаў) Антонавіч Адамовіч — вядомы дзеяч беларускага нацыянальнага руху, адзін з лідэраў яго правага паланатэаграфічнага крыла, палкоўнік царскай арміі. Нейкі час служыў у Чырвонай Арміі, камандаваў Полацкім палком, у 1919 г. са зброяй і амуніцыяй перайшоў да палякаў.

** Усе атамані былі з мясцовых, толькі Міхась Жылінскі, родны брат вядомага эсэра Фамы Жылінскага, 23-гадовы ваенны кіраўнік Ігуменскага ваеннага камісарыята, родам быў з Койданава.

ДОМ ПАД ЛЕСАМ

(Пачатак на стар. 8-9)

зала яна, таксама быццам смуткуючы па роўні. І праўда, дачнікаў ужо амаль палова вёскі, паміраюць старыя, прадаюцца хаты... Засыпалася дамоў, успомніўшы, быццам можна было нешта паправіць: яна ж так і не падала цётцы Анці валы, тая заходзіла апоўдні, не магу пракаўтуныць, у роце сухата, жалілася, ні ты калі што добрае з'еў, ні ты што добрае знесіў, без палудня во, самы гіль, — як ухапілі раніцай па яйку, то і цяпер сыты. Забавілася на хвіліну — і зноў у поле. Не падала на тым разе, як папрасіла, кружку...

Можа, і не дакарала б пасля ўсяго, але карцела зайсці да цёткі Анці па старой звычцы хоць на хвілінку. Хто вчэраў, хто мну нанач ногі. Стол ужо стаў адсунуты, сям'я пабольшала, прыехалі памагчы сенаваць з горада сыны. Нізкая лямпачка над сталом высвечвала толькі схіленыя галовы, ціхія стомленыя твары. Малы ўнук нахіляецца над місай на падлозе, як над бягучай вадой, мые твар, потым залазіць з ножкамі, пляскаецца. Баба стаіць над ім, трымае ручнік. Зачэрпнула з вываркі на падлозе вады, піснула ў слоік, дзе было варэнне, п'е стоячы, прагна, да смаку, упусціла з рук чарпалку, бы незнарок, ды ведае, што трапіць. Кожны рух увечары надта дарагі. Малы, сеўшы на самы брыжок, можа, і заснуў,

раптам кулікнуў бабе пад ногі, як ітушаня, з белага ўлоння місы. Тая крыкнула, засварылася, шкуматнула за каўнер, падняла, і зноў ціха. Яна яшчэ не выпусціла лейцы з рук, толькі во на момант паслабіла. А бывае, што ўсе пасядуць вчэраць напроці тэлевізара, на лепшай палавіне, і яна сядзе разам і засне. Яе не чапаюць, снішана гавораць, смяюцца, бы званочкі на мяжы каля яе ў галавах. Ускінецца, абвядзе невідучымі вачыма хату, як не пазнаючы месца. "Вады..." — папросіць. Прынясуць, а яна зноў спіць. Яшчэ, пэўна, дзьме ёй у твар сухаветрыца, яшчэ не выйшаў з яе, як з вчэрашняга поля, вялікі паўдзённы пал...

І на небе запальваюцца ціхія агні, нізкія, пэўна, вчэрае за свечкай у царстве нябесным ейна мацерына, сялянская радня. А што, калі і там яны не пазавуць да сябе вчэраць, угневаўшыся, што не прала, не ткала разам, не сенавала? Ці прабацаць, што зарасло травой-сенажаткай роднае селішча, зямля пустуе...

Неяк ідуць з сяброўкай праз суседнюю вёску да крамы за хлебам, Юльча раптам спынілася каля хаты на пагорку. Галубовая фарба на сценах патрэскалася, месцамі абсыпалася, старыя дошкі знішчыліся, аж свіціцца. Вокны без фіранак, адно напроці другога, чыста, празрыста праз усю хату, нават панадворак

відзён на тым баку, чаплята, патэльныя на прыпечку, саганы... "Нежылы дом?" — узрушана прагаварыла. Сяброўка пацягнула за рукаў, усцішваючы, а можа, анёл-ахоўнік незалобіў. Бо каля хаты нерухома стаяла, склаўшы рукі, старая жанчына, таксама ў нечым знічелым, выцвілым. Галубовыя вочы, набожна ўшчуваючы, пазіралі на незнаёмых людзей. І голасу не падала, так і стаяла, бы вынесены з пакінутага жылля стары абраз... Юльча сумелася: няўжо гэта яшчэ жыве ў ёй падсвядома пачуццё бяздомнага чалавека, які слепа месціцца пад чужой страхой, век шукае сабе прытулак?..

Позняя восенню, ад'язджаючы на зіму ў горад, Юльча, як заўсёды, развіталася з домам, з цёткай Анцяй. Ужо яна і за парогам. Тая, стоячы каля веснічак, сказала, быццам незнарок:

— Я ўсё хачу ў цябе, Юльча, запытацца: ці відзіліся ўлетку з твайго акна мае макі?

Няўжо наўмысна была пасеяла якраз насупраць? І цяпер, здаецца, трапечача святло поўдня на кончыках рознакаляровых п'ялёсткаў. Праз несканчоныя затокі бульбы, праз платы перакінула яна да Юльчы вясёлку сваёй кароткай, як макаў цвет, на адзін дзень, сялянскай уцехі. Юльча адчула, на момант, што яна, як у першыя дні тут, у вёсцы, шчыmlіва любіць гэты складаны свет. Вярнулася, зноў таропка пайшла па садзе, абышла ўсю сялібу, каб паспець абнесці сабой, як любоўнай чашай, кожны куток свайго засмучонага апошнім часам Дома пад лесам.

ЛІМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі і Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ПІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

Андрэй ГАНЧАРОЎ

першы намеснік

галоўнага рэдактара

Міхась ЗАМСКІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Барыс ПЯТРОВІЧ

намеснік

галоўнага рэдактара

Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,

вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі

332-467

намеснікі галоўнага рэдактара

332-525, 331-985

аддзель:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі

331-985

літаратурнага жыцця

332-462

крытыкі і бібліяграфіі

332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання

332-153

выяўленчага мастацтва

і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення

332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛІМ".

Рукапіс рэдакцыя не вяртае

і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа

не супадаць з думкамі

і меркаваннямі аўтара публікацыі.

Набор і вёрстка

камп'ютэрнага цэнтра «ЛІМа»

Апаратныя сродкі і тэхнічная

падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку"

(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 11534.

Нумар падпісаны 15.12.1994 г.

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ

аб'яўляе конкурс

на замяшчэнне пасады прафесарска-выкладчыцкага саставу (для тых, хто мае мінскую прапіску)

- кафедра фартэпіяна прафесар — 1
- кафедра тэорыі музыкі дацэнт — 1
- кафедра опернай падрыхтоўкі прафесар — 0,5 дацэнт — 1
- кафедра харавога дырыжыравання прафесар — 1 ст. выкладчык — 1

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.

Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара, на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэлефонах: 27-49-42, 26-06-70.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніцы Нэлі Тулупавай з прычыны напатакушага яе вялікага гора — трагічнай смерці маці і бацькі.

Рэдакцыя і калектыву часопіса "Вожык" выказваюць глыбокае спачуванне Нэлі Іванаўне Тулупавай, якую напатакала цяжкае гора — трагічная смерць маці і бацькі Янкі Тулупава — некалі актыўнага аўтара "Вожыка". Хай наша жалобнае сяброўскае слова хоць трошчкі сыме Ваш боль і смутак ад неперапраўнай страты.

ПАНЯДЗЕЛАК, 19.12

Беларускае тэлебачанне
8.15 Пяць хвілін на жарты
8.25 "Снягі". Фільм-канцэрт
8.45 "Лялік і воблака". Мульт.

Аўторак, 20.12

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10 Дайджэст
8.20 Пяць хвілін на жарты

17.00 Навіны
17.10 "Атракцыён", мульт
17.20 "Іван Чыгрынаў", д/ф
17.50 Тэлеklub "Удача"

Канал "Астанкіна"

5.30 Раніца
7.50, 8.50, 14.50, 15.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюджыя"

Канал "Рэсіа"

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 13.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.20, 14.25, 17.50, 19.25 Музычны момант

Серада, 21.12

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10 Эканаміст
8.20 Дайджэст

нага тэатра г. Мангейма (Германія)
15.35 Відзьма-нявідзьма
16.40 "Вянок цярновы васількоў", д/ф

Канал "Астанкіна"

5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюджыя"

Канал "Рэсіа"

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 13.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.20, 14.25, 17.50, 19.25 Музычны момант

9.15 "Квартат". Муз. фільм
9.45 "Амазонка", с. 2
10.35 Мультифільм
10.50 "Прыміце тэлеграму ў доў", м/ф

Канал "Астанкіна"

5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюджыя"

Канал "Рэсіа"

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 13.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.20, 14.25, 17.50, 19.25 Музычны момант

21.45 Спартыўныя навіны
22.00 Ваш стиль
22.05 "На ўсё астатняе жыццё", м/ф, с. 4
23.10 "Парад парадаў"

ПЯТНІЦА, 23.12

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10 Дайджэст
8.20 Пяць хвілін на жарты

Канал "Астанкіна"

5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюджыя"

Канал "Рэсіа"

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 13.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.20, 14.25, 17.50, 19.25 Музычны момант

22.00 Ваш стиль
22.05 "На трох хітах", муз. праграма
22.50 "Угоні", м/ф (ЗША)

СУБОТА, 24.12

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10 "Крок насустрач"
8.45 Пяць хвілін на жарты

Канал "Астанкіна"

5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 "Топі Дзюджыя"

Канал "Рэсіа"

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 13.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультифільм
12.20, 14.25, 17.50, 19.25 Музычны момант

НЯДЗЕЛА, 25.12

Беларускае тэлебачанне
8.00 Аэробіка для ўсіх
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.40 Урок здароўя

Канал "Астанкіна"

7.15 Алімпійская раница
7.50 Спортлато
8.00 Марафон-15
8.30 Раным-рана

Канал "Рэсіа"

7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.25 "Каледы", д/ф
7.40 Студыя "Рост"

Санкт-Пецярбург

6.00 "Гачока слова"
6.30 Добрай раницы
9.30 Чароўная лінія
9.45 "Паглядзім"